

О. ЯКОВЛЕВ

ЖИТТЯ І ПРИГОДИ
РОАЛЬДА АМУНДСЕНА

Д. И. Т. В. И. Д. А. В. Ц. К. А. К. С. М. У.

Роальд Амундсен

ОЛЕКСАНДР ЯКОВЛЕВ

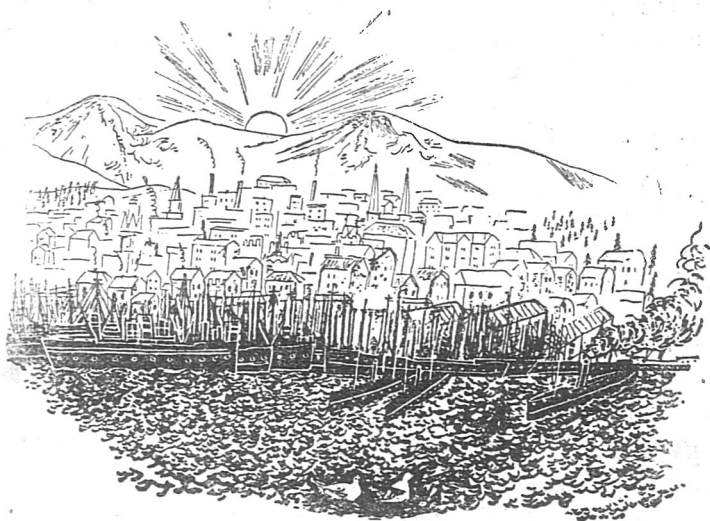
ЖИТТЯ І ПРИГОДИ
РОАЛЬДА АМУНДСЕНА

ПЕРЕКЛАД А. ХОДЬКО

ДИТВИДАВ ЦК ЛКСМУ
ХАРКІВ 1937 ОДЕСА

Редактор В. Синенко
Літредактор М. Прокопенко
Обкладинка М. Худяка
Техкер Я. Ольман
Коректор Т. Біліч

МАЛЮНКИ В. БЕЛЯЄВА

ПОДОРОЖ ДО МОРЯ

Вузькими містками школярі зійшли на пароплав і сіли рядочком вздовж борта на низеньких лавках. В кожного хлопчика в руках або за плечима була сумка з харчами. Помічник учителя Кнутсен кожному показав місце. Пароплав був відкритий з усіх боків; лише брезентовий дах простягнувся над головами.

Місто щойно прокидалося, сонце сходило зза далекої гори. В долині під Нурмаркеном ще лежали сині тіні, вода біля набережної здавалася

маслянистою та нерухомою. Чайки кричали пронизливо, пролітаючи над пароплавом.

На двох океанських кораблях, що стояли під стінкою гавані, гриміли ланцюги, перегукувалися голоси.

Останнім на пароплав зійшов бородатий учитель Нордаль. Він дбайливо оглянув, чи не сидить хто з дітей близько до машини, і пішов на корму. Пароплав свиснув, під палубою зашипіла пара. Два матроси підняли містки, поскидали чалки, і пароплав поволі рушив від пристані.

Хлопчики на кормі дзвінко заспівали.

Голосніше за всіх співав хлопчик у зеленій куртці і в зеленому капелюсі. Коли пісня скінчилася, Кнутсен сказав, усміхаючись:

— В тебе, Роальд, найдужчий голос.

— І найнеприємніший, — зараз же підхопив глузливо сусід Роальда.

Хлопчики голосно засміялися й заговорили жартівливо:

— В Роальда в горлі півні співають.

— Ні, у нього в горлі моржі ревуть.

— Годі вже вам нападати на нього. Гляньте но, як хороше навкруги.

Відійшовши від пристані, пароплав прискорив хід. Місто швидко почало віддалятися. Темна зелень під горами вкривалася синявою. Білі будинки в ній були схожі на птахів, що присіли відпочити. Ліворуч вздовж берега фіорда зза далекої гори ішов до міста поїзд: біла пара вилялася над

ним довгим хвостом. Хлопчики, щохвилини обертаючи голови, оглядали береги. Багато з них вперше їхали цим фіордом, до далекого міста, до відкритого моря, і їм тепер усе було цікаве.

Пароплав швидко йшов повз береги, де на кручах білили красиві будинки. Фіордом назустріч пливли дві легкі яхти; косі паруси їх чітко відбивалися в синій воді. Потім — величезний океанський корабель „Сена“ під французьким прапором. На верхніх палубах виднілися люди, маленькі, мов ляльки, в порівнянні з величезним кораблем. Кам'яний низький острів показався попереду. Ось він ближче, ближче, вже видно кам'яні стіни на острові і з стін дивляться жерла гармат. Учитель Нордаль простягнув руку вперед, до острова:

— Ось фортеця! Вона захищає підступ до нашої столиці.

Роальд подивився спочатку на вчителя, потім на острів, щось поміркував собі й спитав:

— Чому ж гармати дивляться в усі боки? Хіба ворог може продертися і звідси?

Він показав назад на місто.

— Це зроблено на випадок обходу. Ворог може пробратися і в тил. Дивіться, які грізні ці стіни і ці гармати.

Хлопчики принишкли, мовчки розглядаючи стіни й гармати.

За фортецею пароплав увійшов у вузький канал, звивистий, мов повзуча змія. Потім канал розши-

рився знову. Праворуч здіймалися гори. Відкрите море завиднілося в даліні, ще неясне, сховане в ранковому тумані.

Три шхуни з білими парусами пливли під берегом, а посередині фіорда йшов океанський пароплав з двома трубами. І шхуни і пароплав прямували до маленького містечка, білі вулиці якого розташувалися на березі праворуч.

Пароплав, яким їхали хлопчики, швидко перетяв фіорд і підійшов до міської пристані. Океанський пароплав випередив його і став біля сусіднього молу. Він здавався велетнем серед рибальських шхун і пароплавиків. Шумна юрба школярів пішла кам'яною набережною. Учитель Нордаль у темному капелюсі йшов серед них, а його помічник Кнутсен — позад усіх. Учитель показав на місто, на мол, на море.

— Отже, друзі мої, ми в Тонсбергу, найстарішому місті Норвегії. Це місто засновано ще задовго до нашої столиці Христіанії. Дивіться, скільки кораблів стоїть біля набережної. Ними норвежці ходять на рибальські, звіряні, китобійні промисли. Зараз ми обійдемо всю набережну й подивимось, що робиться на цих суднах.

На набережній в цей час уже було повно людей. Вздовж неї у два і три ряди стояли судна з високими бортами і з дуже високими кормами й носами. На щоглах висіли згорнені паруси, подекуди паруси лежали на палубах. Просмолені мотузяні драбини й реї простяглися між щоглами,

мов чорне павутиння. В усіх парусників на верхечку передньої щогли виднілися бочки. Ці бочки найбільше цікавили хлопчиків.

— Навіщо вони так високо почеплені?

— Ви знаєте навіщо бочки на щоглах? — спитав учитель. — Коли корабель входить у кригу, капітан залазить в цю бочку і в підзорну трубу оглядає горизонт, чи не видно де звіра або чи не з'явиться де фонтан кита. З бочки йому видно далеко навкруги. До річі, матроси звуть бочку „воронячим гніздом“.

Роальд не відставав від учителя ні на крок, ловив кожне його слово.

В цьому місті він був уперше. Але такі судна він бачив багато разів. І все таки вони хвилювали його завжди по-новому. Кораблі! Капітан! Матроси! Є відважні люди, що плавають на цих кораблях у далекий океан, б'ють китів, моржів, тюленів, ловлять рибу...

— А ось і матроси! — крикнув один хлопчик і показав на трьох чоловіків, що по довгих дошках котили велику бочку з парусника на берег.

Роальд пильно подивився на них. Йому завжди здавалося, що матроси, які плавають у Льодовитому океані, подібні до велетнів. В них повинно бути щось незвичайне, вони зовсім не такі, як інші люди. А тут матроси, як матроси. Вони були одягнені в заяложені сорочки з розхрістаними комірами, в шкіряні штани й високі незграбні

чоботи. Обличчя в них були обвітрені, обпалені сонцем. І нічого в них не було геройського.

— Звідки ж вони прийшли? Невже з Льодовитого океану? — трохи здивувався Роальд.

Матроси в цей час підкотили бочку під дерев'яний дах, що був на кам'яній набережній, встановили її поряд з іншими бочками і пішли назад, до містків. Учитель спинив їх:

— Що ви вивантажуєте?

— Китовий жир, — уривчисто відказав матрос і торкнувся рукою свого кашкета, вітаючись.

— Звідки ви прийшли?

— Із Шпіцбергена.

Він знову доторкнувся рукою до кашкета і побіг містками.

— Ось бачиш, — звернувся

учитель до Роальда, — цей корабель полював на китів поблизу Шпіцбергена.

— Тоді... де ж їхній капітан?

— А ось і капітан.

Учитель показав на гладкенького голеного чоловічка, що сховався містками на набережну. Капітан був одягнений у куртку з золотою нашивкою на рукаві.

— А я думав... — забурмотів Роальд.

— А ось і капітан.

Учитель швидко обернувся до нього.

— Що ти думав?

— А я думав, що капітан високий на зріст, дуже сильний...

Учитель усміхнувся, хлопчики засміялися.

— Ти, мабуть, думав, що всі матроси й капітани подібні до стародавніх вікінгів, як у нас їх малюють у книжках? А ось бачиш, вони звичайнісінькі люди, хоч і полюють на китів і моржів.

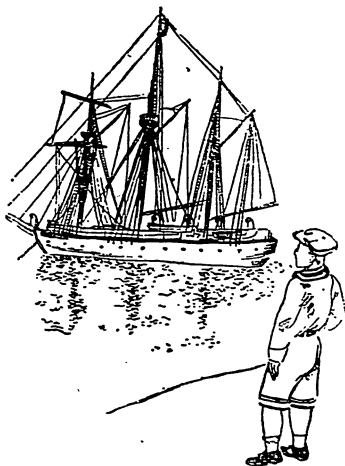
Голосно перегукуючись, хлопчики пішли далі. Біля кожного корабля була метушня. По містках на тачках матроси везли на набережну паки смердючих тюленьчих шкур. В одному місці невеликою купкою лежали величезні шкури з білими іклами, — це була здобич після полювання на моржів.

Уся гавань була просякнута запахом риби й ворвані. Безліч чайок з пронизливими криками ширяли над щоглами кораблів. Вода біля набережної була вкрита маслянистими плямами й здавалася зовсім брудною. З моря віяв вітер, ішли маленькі хвилі. Вітер тихо гудів у реях і щоглах, ніби кликав кудись у далечінь, на простір.

Роальд плентався ззаду, за юрмою школярів. Він пильно оглядав кожен корабель, ніби прилипав до нього очима. Здавалося, його все цікавить: і кораблі, і люди, і сама набережна, і хвилі, що билися об кам'яний берег. Здаля товариші кричали:

— Роальд! Амундсен! Не відставай.

Він наздоганяв їх, кілька хвилин ішов з ними, потім зупинявся біля якогонебудь якоря або каната, або старої розсохлої шлюпки, оглядав їх з усіх боків і знову забував про своїх товаришів.

Роальд пильно оглядав кожен корабель.

З набережної школярі пішли в місто. Роальд підійшов до вчителя.

— Дозвольте мені залишитися в порту. Я хочу подивитися, як тут працюють.

— І я і я хочу залишитися!—закричало кілька голосів.

Учитель презирнувся з своїм помічником:

— Що ж, ви, може, залишитесь із ними? Ми підемо до музею. Опівдні ви будете в головній школі, там ми зустрінемося.

Юрма поділилася. Одні пішли з учителем до міста, а інші, з Кнутсенем, завернули назад до тої пристані, де стояв пароплавик; яким вони приїхали з Христіанії. Хлопчики тепер ішли поволі, довго стояли біля кожного судна, пильно оглядали судна і людей, що на них працювали.

„Добре було б ось так само, як ці люди, пуститися в далекий океан, боротися з бурями, з кригою, — добре бути матросом!“ подумав Роальд, зупинившись і вдивляючись у далечінь. По морю один по одному пливли три білі пароплави, і чорні хвости диму далеко простяглися від них.

— Ти ким, Роальд, будеш? — спитав Кнутсен.

Роальд стрепенувся, начебто хтось підслухав його таємні думки. Він подивився на Кнутсена і відказав твердо:

— Я буду моряком.

„ТИ БУДЕШ ЛІКАРЕМ...“

Двері в кімнату тихо відчинилися. Мати підвела голову від шиття, подивилася, хто йде. На порозі стояв Роальд. Його очі сяяли. Він радісно усміхався до матері. Він, пильно подивившись на неї, враз зніжковів: він побачив на її очах сльози. Його усмішка вмить зів'яла.

— Ти знову плакала, мамо? — невдоволено сказав він.

Мати схилила голову до шиття, — їй не хотілося, щоб син бачив її сльози, — і, не підводячи очей, спитала приглушеним голосом:

— Провів?

— Провів, — відповів Роальд. — Вже накрапає дощ. Брат злякався, що зіпсує свій новий капелюх, і побіг швидко, мов заєць по городу.

Роальд хотів жартом розважити матір, але мати ще нижче схилилася над шиттям, і хлопчик почув приглушене хлипання. Він випростався.

— Ну, мамо, не плач же! Все тільки сльози й сльози.

Мати тремтячим голосом озвалася:

— Я не плачу. Ну, що ж. Коли так треба, нехай іде собі. Усі сини порозходились. Тепер блукатимуть по світу. Ти залишився останній. Як вони житимуть?

Роальд відповів бадьоро:

— Добре житимуть. Вони працюватимуть, служитимуть у конторах. Я також незабаром працюватиму. Мені вже чотирнадцять років.

Мати заперечливо похитала головою.

— Ти ще не скоро працюватимеш. Ти мусиш довго вчитися. Аджеж ти знаєш, я хочу, щоб ти був лікарем.

Хлопчик сів проти матері за стіл, поклав руки на скатертину, нахилився, зза лампи вдивляючись в обличчя матері.

— Але, мамо, я ж тобі казав, що я буду моряком.

— Ні, ти будеш лікарем. Я не хочу, щоб ти покинув колинебудь мене. Ти бачиш, в мене вже нікого не лишилося, крім тебе. Якщо ти будеш моряком, ти часто від'їздитимеш на місяці, може, на роки, і я тебе не побачу, буду турбуватися за тебе й плакати.

Обличчя хлопчика затьмарилося. Він хотів

щось сказати, але промовчав. Раніш він завжди багато й довго сперечався з матір'ю. Ось уже два роки як він їй казав: „Буду моряком, буду“, але відтоді, як умер його батько (а це було рік тому), він перестав сперечатися з матір'ю. Мати тепер часто плаче, не може примиритися з смертю батька,— в неї саме тільки горе й горе. Ось сьогодні пішов від неї син Леон, пішов шукати самостійного життя, залишився з нею тільки він, Роальд, і він не хоче завдавати прикрості своїй матері.

Мати трохи заспокоїлася, підвела голову від шиття, пильно подивилася на сина й сказала тихенько:

— Так, хлопчику, ти будеш лікарем. Мине ще кілька років, шість або вісім,— не знаю, але думаю, що не більше,— ти закінчиш університет, ми оселимось з тобою денебудь на тихій вулиці, може, в Христіанії, а, може, поїдемо кудинебудь до океану, наприклад, у Берген. Ми житимемо спокійним життям. Ти працюватимеш у лікарні, тебе знатимуть і поважатимуть у всьому місті, як доброго лікаря, я дождатиму тебе з роботи щовечора, і ми довго розмовлятимемо з тобою. Вночі тебе викликатимуть кудинебудь до хворих, ти підеш, а я слухатиму, чи не повертаєшся ти додому ...

Хлопчик відкинувся на спинку стільця, напівзаплющивши очі.

„Лікар?“ Він уявив собі, як живе їхній сусід,

лікар Леві, сивий, кашляючий старик, з синюватою бородою. Він завжди хмурний, завжди в чорному сюртуку, очі в нього такі, наче він невдоволений на цілий світ. Лікар Леві живе постійно на цій вулиці, нікуди не їздить, влітку і взимку він однаковий. Хлопчик уявив собі: він так само ходитиме, спираючись на палицю, взимку і влітку по тій самій вулиці і тільки мінятиме літній капелюх на зимову шапку і чорний сюртук на шубу з пелехатим коміром, як їх міняє лікар Леві.

„Ні, ні, не хочу бути лікарем“,— вирішив він сам про себе.

— Мамо, розкажи про Борге.

Мати знову глянула на нього зза лампи:

— Про Борге? Що це тобі пригадалося сьогодні?

Хлопчик давно вже помітив: досить нагадати матері про Борге, як вона відразу стане весела.

— Просто я люблю, коли ти розповідаєш про Борге. Я там народився?

— Так, ти там народився. Але ти не можеш пам'ятати нічого, бо ми тебе вивезли звідти, коли тобі було тільки три місяці. Там ми добре жили. Там народилися й зросли всі твої брати. Батько ціле життя мріяв про те, як він буде жити в столиці. Ось бачиш, ми переїхали до Христіанії, і тут ми непогано жили, поки не вмер твій батько. Ти хлопчик працьовитий, усі вчителі говорять це. Я тепер мушу зробити все, щоб ти після середньої школи пішов до університету.

Мати говорила тихим, стомленим голосом.

Роальд заплющив очі, замислився. У вікна тарабанив дощ, ніч уже насунула глуха. Мати довго говорила, яке добре буде в них життя, коли Роальд стане лікарем.

Роальд поклав руки на стіл, під руками в нього лежала книга про море, він не слухав, про що говорила мати,— він думав своє.

Мати раз, другий подивилася на його заплющені очі і сказала:

— Ти вже спати хочеш? Іди до себе.

Роальд одразу відігнав від себе сон, підвівся бадьоро, попрощався з матір'ю і пішов до себе.

Його кімната дуже маленька, вона подібна до каюти, до тої самої, яку він бачив на пароплаві в Тонсбергу. Не засвічуючи світла, він підійшов до вікна і став. Дощ все ще тарабанив по шибках. Одноманітно шуміли дерева за стіною, десь поблизу чути було дзвін,— то бив баштовий годинник: раз, два, три... п'ять... десять... У сусідньому дворі в лікаря Леві загавкала собака: так собака гавкає щоразу, коли лікаря приходять кликати до хворих. Роальд уявив собі: ось так само житиме він, у такому ж будинку, як лікар Леві. Смерком лікар вернувся додому, ліг спати. Зараз стукають у хвіртку, гавкає собака,— хтось прийшов кликати його, лікар бурчатиме й кашлятиме і глупої ночі темною вулицею піде кудись...

А Роальд саме від того дня, як вперше побував у Тонсбергу, думає тільки про море й мо-

ряків. Йому все ввижаються океани, моря, кити, моржі й тюлені,—він їде далеко на полювання... „Ні, лікарем я не буду... Нехай мама трохи посумує, а лікарем я все ж таки не буду!..“

ПРИГОДИ ДЖОНА ФРАНКЛІНА

Було свято. Роальд не виходив з дому. Він зранку замкнувся в своїй кімнаті, не снідав, хоч була вже 12 година дня. Мати підійшла до дверей, постукала.

— Роальд, ти спиш?

Зза дверей бадьорий голос відповів:

— Ні, мамо, я не сплю.

— Що ж ти робиш?

— Я читаю.

— Іди снідати.

Роальд став на порозі в зеленій домашній куртці. В руках він тримав товсту книгу. Його очі були широко відкриті, і він втопив їх у матір, в накритий стіл, ніби дивувався, як він міг потрапити сюди. Його волосся було скуйовджене, комір сорочки розстебнений.

— Глянь, Роальд, який у тебе вигляд!— з дочором сказала мати.

— А що таке?

— Зачешись і застебнись. Не можна бути таким розкошланим.

Роальд, все ще начебто не прокинувшись, за-

стебнув комір, долонею пригладив волосся, поклав книгу на стіл. Мати присунула до нього склянку кофе. Одною рукою Роальд узявся за склянку, а другою розгорнув книгу, вп'явся очима в недочитану сторінку. Мати обурено сказала:

— Годі вже читати, спочатку поснідай.

— Я зараз, мамо, ось тільки півсторінки ще. Його очі швиденько побігли по рядках.

Мати сама закрила його книгу. Роальд похапцем почав пити кофе.

— А що то в тебе за книга?

— Пригоди Джона Франкліна.

— Знову моряки?

— Так, моряки.

— Ой, горе мені з цими моряками! Вони заморочили тобі голову. Ти, здається, тільки про них і думаєш. Годі б уже тобі бути маленьким хлопчиком.

— Чому, мамо, маленьким?

— Тобі час подумати про твоє майбутнє життя. Ти не моряком будеш, а лікарем.

— А, може, буду моряком?

— Ну, що таке моряк? Або злидар і п'яниця, або людина, яка щодня важить своєю головою. Я хочу, щоб ти жив спокійним життям.

Роальд спідлоба подивився на матір, — йому неохота була сперечатися, і ніколи було. Він похапцем допив кофе і, взявши книгу, знову побіг у свою кімнату. Вже на ходу він розгорнув на потрібній сторінці, поклав книгу на стіл,

вп'явся очима в рядки, машинально відшукуючи стільця, щоб сісти.

„Третій тиждень тривала боротьба корабля з кригою. Темної ночі, коли лютувала буря, корабель раптом затріщав, крига насунула на борти, стиснула. Наче рушничні постріли пролунали всередині корабля, — то лопалися переборки й бімси. Вода ринула в трюм, і люди були вже неспроможні врятувати корабель. На палубі і в трюмі почулися крики:

— Рятуйтеся!

Безліч ніг затупотіло в темряві. При світлі факелів люди почали вивантажувати з корабля просто на кригу човни, ящики й бочки з харчами, паки одежі. Їм треба було врятувати себе. Цілу ніч лютувала буря, і цілу ніч тріщала крига, і, коли настав ранок, люди побачили, що від їхнього корабля залишилися тільки потрошені колоди та щогли з переплутаними вантами, що валялися на кризі. Але в далині, на щастя, виднілися чорні береги, вкриті на вершинах синьою кригою й снігами. Люди поволокли на собі човни й харчі до берега, через поламану кригу. Вони всі тремтіли з холоду, вони згиналися від зусиль так, що майже торкалися грудьми криги.

Два дні потрібно було їм на те, щоб дістатися до берега.

На цьому шляху чотири чоловіка провалилися під кригу, товариші не встигли їм допомогти,

крига зійшлася над їхніми головами, поховала їх в океані...

Мало радості чекало їх на суші. На тисячу кілометрів тут не було людського житла; лише зледеніле каміння і льодова пустиня. Десь далеко на південь, може, за тисячу кілометрів звідси, були факторії американців, проте, щоб дістатися до них, потрібні тижні й місяці, а в людей було обмаль харчів і дуже мало одягу. Але сильний дух людський і тверда воля. Джон Франклін зібрав усіх своїх супутників, усіх підбадьорив. Він сказав, що треба, не зупиняючись, іти на південь, швидше, швидше, поки ще є сили й не настала темна полярна ніч...

Підбадьорені його словами, люди пішли на південь. Вони тягли на собі човни, поставлені на саморобні сани. В човнах у них були мізерні запаси їжі і зброя. Дні ставали дедалі коротші, вітер віяв з півночі, сніг хльостав, проймаючи до кісток. Щовечора люди влаштовували стоянку, ховалися від вітру під човни, а на світанку знову вирушали в путь...

На кінець другого тижня в них кінчилися всі запаси їх мізерної їжі, вночі з п'ятниці на суботу на стоянці вмерли з голоду й холоду два матроси, і ці дві смерті привели всіх до розпачу. Усім захотілося лягти й не вставати, дождити смерті. Але вранці Джон Франклін у призначену годину всіх звів на ноги, і знову ввесь загін посував на південь. В понеділок в далині побачили

халупу, зроблену з колод, викинутих морем. Ввесь загін підбадьорився. Всі подумали, що в халупі живуть люди. Тут можна знайти теплий притулок і їжу. Вони бігцем пустилися до халупи. Вони напружували останні сили. Ось халупа ближче, ближче... Двері відчинені, вікно виламане. Халупа була порожня. Тільки влітку в ній жили індієці, і з усього було видно, що вже давно вони покинули халупу, пішли на південь. Вони не залишили тут ні їжі, ні дров. Тільки під одною стіною валявся кістяк білого ведмеда з присохлими шматочками м'яса. Люди жадібно кинулися до кістяка, кожен хотів швидше покуштувати цього м'яса, але Джон Франклін спинив їх, узяв сам м'ясо й поділив його між усіма нарівно...

Цю ніч нещасні мандрівники переночували в халупі, вранці знову пішли далі, але на кінець другого дня в них знову не було й крихти їжі. На кожній стоянці вмирили матроси, вмирили без ремства й скарг. Джон Франклін ішов попереду всіх, підбадьорюючи, як міг, обіцяючи швидкий порятунок...

На одній стоянці матрос Джемс скинув чоботи з свого померлого товариша, відрізав ножем довгий ремінь від халяви й почав жувати. Дивлячись на нього, інші матроси також різали чоботи, жували шкіру. Сам Франклін відрізав ремінь від своїх чобіт... Жували все, щоб якось вгамувати нестерпний голод“.

Роальд підвів голову від книги. Як? Чоботи,

власні чоботи люди з'їли? Він подивився під ліжку, де в нього стояла пара міцних шкіряних черевиків. Ось люди взяли, може, такі ж самі чоботи й жували їх. Так не хотілося їм вмирати з голоду! Роальд схвильовано підвівся з стільця, заходив по кімнаті... Три кроки в один бік, три кроки в другий. Він уявив собі, як люди йдуть темною льодовою пустинею, лютий вітер хлюстає їм назустріч, а люди йдуть невтомно. Вони падають з утоми й виснаження, вони вмирають на стоянках, вони їдять свої чоботи. Жадоба знати й бачити, що знаходиться далеко за полярним колом, загнала їх сюди. В ім'я науки пішли вони на таку муку... І ось вони гинуть.

Роальд схвильовано спинився біля вікна. Увесь сад був залитий сонцем. Небо сяяло глибоке, як море. Джон Франклін пішов від такого ж самого міста, і матроси пішли з міст, де тепло, де сяє пестливе сонечко, пішли до вічної полярної криги, де їх чекає страшна мука й загибель. Вони хотіли все знати, все бачити, вони хотіли збагатити науку, вони відмовилися від зручного життя у великих містах... Вони гинуть, але що може бути прекрасніш за смерть полярного мандрівника? Зазнати величезних злигоднів, загинути в ім'я науки!

Роальд знову подивився на свої черевики, — чи міг він подумати, що голод примушує людей їсти власні черевики? Він уявив собі голодних, змучених людей, доведених до розпачу, і ще

швидше заходив по кімнаті. Туди б, швидше до них, він ішов би разом з ними, він терпів би всі ці злигодні сам, він тримався б мужньо, усіх підбадьорював би, усім допомагав би...

— Я буду полярним дослідником! — вголос промовив він і вирівнявся, сяючий, ніби знайшов нарешті те, чого довго шукав.

ВСЕ — ДО ОДНІЄЇ МЕТИ!

„Що ж робити з мамою?“ — ще й ще запитував себе Роальд. Книгу Джона Франкліна він перечитав безліч разів. Він знав напам'ять ті місця, де говорилося про жахливі страждання і загибель славної експедиції. І — дивно — ці страждання його вабили, він дедалі дужче переконувався:

„Я буду полярним дослідником“.

І лише думка про матір його турбувала. Що скаже мати, коли довідається, що її Роальд буде не тільки моряком, але й полярним дослідником? Нехай би ще моряк; небезпечне його життя, багато моряків загинуло в безкраїх просторах морів і океанів, а багато з них доживають до глибокої старості, тихо проводячи свої останні дні донебудь у спокійному містечку, в своїй родині... Може, все таки мати примирилася б з тим, що її Роальд буде моряком.

Але ніколи вона не згодиться з думкою, що її син буде полярним дослідником. Вона сама

читала книги, де говориться про експедиції, які вируджалися за полярне коло й зникали безслідно, навіки...

Ні, ні, вона захворіє від самої навіть думки, що її син колинебудь зазнає таких труднощів і небезпек.

„Не треба покищо нічого їй говорити. Коли я буду дорослим і самостійним, тоді скажу. Може, мама не з таким боєм сприйме цю звістку, як тепер. Не треба турбувати її завчасно. Нехай вона нічого не знає. Нехай думає, що я буду таким самим лікарем, як нудний сусід Леві. А самому можна й треба готуватися...“

Отак на два русла поділилося життя юного Роальда Амундсена.

Як і раніше він учився, як учаться всі хлопчики: щодня справно ходив до школи, дома робив уроки, і мати і всі вчителі вважали його за найстараннішого учня. А потай він помаленьку почав готуватися до далеких небезпечних мандрівок по недізнаних полярних країнах. І ця таємна робота захоплювала всі його думки. На навчання ж він віддавав лише найнеобхідніший час.

Були в нього товариші в школі. Генрік Петерсен був найвірніший і найвідданіший з них. Разом вони мріяли, як стануть моряками. І в ті перші дні, коли Роальд щойно вирішив стати полярним дослідником, йому дуже кортіло поговорити з Генріком про це. Але подумав: Генрік колинебудь може прийти до них, Амундсенів,

може заговорити з Роальдом в присутності матері про його плани, і таємниця буде викрита, мати почне турбуватися, плакати. Ні, краще не говорити. Нікому не говорити. Недарма ж є норвезьке прислів'я: „Справжня велика справа робиться потай“. А хіба його справа не буде великою?

Отже — таємниця! Потай готувати себе до великих завоювань.

І ось від тих днів увесь свій шлях Роальд намітив твердо. Все — до однієї мети!

Книга про подорож Джона Франкліна стала його настільною книгою. Перші тижні він навіть носив її до школи в своєму ранці разом з підручниками. Та перша книга, що він її прочитав, була з бібліотеки. Її довелося повернути. Він купив собі таку саму, щоб вона завжди була з ним. У книзі, на окремій сторінці, був вміщений портрет Франкліна. Роальд вирізав його з книги, вправив у раму, повісив у себе над столом, щоб великий мандрівник, який загинув у кризі, був завжди перед його очима.

Дні минали за днями, тижні за тижнями. Роальд з головою поринув у книги про подорожі.

Давно-давно, цілі тисячоліття люди плавають по морях і океанах. А проте земля й тепер ще мало досліджена. Ніхто не знає, що знаходиться на північному й південному полюсах, ніхто не знає, чи можна пройти кораблем вздовж північних берегів Америки від Баффінової затоки до

Берінгової протоки або вздовж північних берегів Європи і Азії від Білого моря до тієї ж таки Берінгової протоки. Місця за полярним колом на географічній карті лишаються білими.

І взагалі, як недавно люди почали визнавати землю!

Лише чотириста років тому каравелли Христофора Колумба перейшли вперше через Атлантичний океан і відкрили Америку.

І тільки трохи більше, як три віки тому Васко - де - Гама помацки пройшов навколо берегів Африки, а другий мандрівник, Америк Vesputchi, вперше обійшов навколо берегів Америки.

А таємничі країни вічних льодів на півночі і на півдні ще довго лишалися невідомими.

Два віки тому кораблі Каботта, Баренца, Гудзона та багатьох інших мандрівників боязко наблизилися до смуги вічних льодів і відступили, почувавши себе безсилим.

І тільки у XVIII та в першій половині XIX віку люди, відшуковуючи нові торговельні шляхи і невтримно прагнучи до знання, почали проникати все далі й далі в країни вічних льодів півночі й півдня.

Фіппс і Франклін досліджують Шпіцберген (Свальбард), Норденшельд проходить вздовж північних берегів Сибіру, Скоресбі вивчає східні береги Гренландії, Баффін — північні береги Америки... Все більше моряків - дослідників іде в полярні країни, — вони зазнають лиха, вони ги-

нуть, але потроху зривають завісу з таємничих країн.

І, поринаючи глибше в книги, Роальд Амундсен все ближче й ближче знавав цих відважних людей.

Хто вони? Чим вони відрізняються від інших людей?

Вони сміливі. Вони рішучі. Вони витривалі. Вони мають залізне здоров'я. Вони невибагливі. Вони не бояться труднощів, голоду і навіть смерті. Їхня воля тверда, як сталь.

І мимоволі Роальд порівнював себе з ними.

Що він? Він слабкого здоров'я, він бурчить іноді, коли мати дасть йому поганий обід, він випечений. Як багато треба працювати над собою, щоб підготувати себе до подолання труднощів! І Роальд, нишком, потай, усе зважував, обмірковував і потроху виробив собі той образ, на який він, Роальд, повинен бути схожий, щоб з честю носити ім'я полярного дослідника.

Здоров'я! Де в нього здоров'я? Він такий самий, як і всі хлопчики, усі ті, хто хоче стати лікарем, адвокатом, бухгалтером.

Воля? Немає в нього волі: сьогодні він вирішить одне, а якщо стане щось на перешкоді, він зараз же відступить.

Треба переробити себе всього!

Знання? Немає в нього і знань, щоб по-справжньому працювати для науки. Усі великі мандрівники були одночасно і великими вченими.

Отже — здоров'я, воля, знання!

Отак ішла думка юного Амундсена.

І, поставивши собі ясну мету, він почав працювати над собою.

ЛЮДИНА ТВЕРДОЇ ВОЛІ

Він начебто поводився, як і раніш. З сумкою, набитою підручниками, щоранку він ішов до школи, він відповідав уроки вчителям, він був завжди врівноважений і спокійний. Правда, під час перерв він ніколи не залишався в душному класі, а біг на широкий двір, вовтузився з товаришами. Раніш він не любив футболу, тепер захопився ним. Хоч п'ять хвилин, хоч десять — він грає завзято і з захопленням. Футбол краще, ніж усяка інша гра, зміцнює мускули ніг, а міцні ноги для полярного мандрівника — це найперше.

Як і раніш, він багато читав. Він завів собі зошит, куди вписував досвід усіх полярних мандрівників: як вони були одягнені і взуті при походах через кригу, що їли, на чому везли своє спорядження, як провадили наукові спостереження.

Старанно, рядок по рядку, вписував Роальд ці відомості в свій зошит.

Тим часом уже настала зима. Завжди багато працюючи, Роальд майже не помічав, як біг вітроногий час.

Час тягнеться довго тільки для лінивих і не-

терплячих. А Роальд жодною часточкою свого тіла не був лінивий.

З кінця листопада гори навколо Христіанії вкрилися снігами. Ударили холоди.

Перед вікном своєї кімнати, знадвору, Роальд почепив термометр. Морози були невеликі — п'ять - шість градусів. Лише один раз термометр показав дванадцять градусів. „Ого, сьогодні холодно, — вирішив Роальд, побачивши крізь вікно, як низько стоїть ртуть, — треба одягтися тепліше“. Він відійшов від вікна, щоб швидше одягтися. Раптом у нього промайнула думка: „Та це ж зовсім невеличкий мороз проти тих морозів, які бувають там, за полярним колом. Який же я буду полярник, коли тепер боюся морозу в дванадцять градусів? Я мушу привчити себе переносити такий мороз непомітно“.

І від цього ранку він почав помалу привчати себе до морозів.

В легкій куртці ходив він до школи, не носив рукавичок, щоб загартувати свої руки. Ранком і ввечері він обливався холодною водою з снігом. Усе в нього було спрямоване до того, щоб зробити своє тіло дужим і витривалим...

Якось пізно вночі, перед тим, як лягати спати, Роальд підійшов до свого ліжка, скинув ковдру, поправив простиню й подушку. „А як доведеться спати там? — подумав він. — Ні подушок, ні матраца, ні простині не буде. І холодно. А я звик спати зручно і в теплі“.

Він щось поміркував собі, тихенько вийшов у передпокій (усі в домі вже спали), приніс своє тепле пальто, що висіло на вішалці, поклав його на ліжко поверх ковдри. Потім він одчинив вікно, — холод ринув у кімнату. Роальд швиденько погасив лампу, роздягнувся, шмигнув під ковдру. „Ось так... хоч трохи подібно до тих нічлігів“. Спід ковдри вистромився тільки його ніс.

Так проспав він першу ніч з відчиненим вікном.

Рано - вранці мати постукала в його двері:

— Роальд! Що там у тебе діється?

Роальд похапцем сів на ліжку, холод зараз же пронизав його з голови до п'ят.

— А що таке, мамо?

— Чому так дме спід твоїх дверей?

— Я відчинив вікно.

— Швидше зачини, всю квартиру вистудив.

Роальд зачинив вікно, почав одягатися, тремтячи з холоду й силуючись перемогти дроз. „Я не маю права мерзнути. Я не повинен мерзнути. Мені тепло!“ — переконував він сам себе в думках.

Під час сніданку мати, кутаючись в теплу хустку, сердито вимовляла йому: не можна так вихолоджувати квартиру. Роальд, усміхаючись, відмовчувався. А ввечері перед сном, перш ніж відчинити вікно, він поклав під дверима килимок, згорнений трубкою, щоб холод не проходив в інші кімнати.

Ранком мати знову помітила: з кімнати Роальда дме, як з двору. Знову була розмова.

— Навіщо ти відчиняєш вікно на ніч?

— Я хочу звикнути до холоду. Холод зміцнює.

— Ти ж застудитися можеш.

— От я й хочу загартувати себе, щоб не застуджуватися...

Мати гнівалася, умовляла. Роальд не поступався: щоночі його вікно було відчинене — в мороз, в сніг — однаково.

„А як пересуваються там мандрівники? Тільки на лижах. Лижі, лижі, лижі“.

На лижах він ходив уже давно, — усі хлопчики й дівчатка в Норвегії ходять на лижах. Але то була просто дитяча забавка. Тепер Роальд вирішив стати найкращим лижником у Христіанії.

За перші ж гроші, що дала йому мати на витрати, він купив собі лижі, палиці, і захоплююча робота почалася: він дивився на лижі, як на роботу.

Незграбно, неспритно ходив він перші дні. Але чого не подолає тверда воля?

Роальд користався кожним вільним днем, щоб ходити на лижах. І від дня до дня він ходив упевненіш і краще. Він придивлявся, як ходять досвідчені лижники, ходив з товаришами, які вже вміли добре бігати на лижах...

У вільні дні, з торбинкою за плечима, він зранку ішов у гори і повертався тільки пізно ввечері, стомлений, але задоволений своїми успіхами.

До квітня він уже був справжнім лижником —

невтомним, сміливим, загартованим. Він міг проходити без відпочинку два десятки кілометрів.

Ще серед зими, якось увечері, в бібліотеці, куди Роальд заходив, щоб почитати в журналах про пригоди, він раптом побачив в одному журналі статтю „На лижах через Гренландію“.

В Роальда затремтіли руки. „Гренландія? Лижі? Ось куди б він подався з захопленням“. Він схвильовано почав читати статтю. Молодий учений Фрітьоф Хансен хоче пройти на лижах через льодовики Гренландії! Кораблем він доїде до східного берега цього мертвого острова, човном проб'ється крізь плавучу кригу, що оточує берег, підійметься на льодовик, який вкриває всю Гренландію, і по льодовику пройде через Гренландію до її західного берега, до містечка Готгоб.

Кілька хвилин Роальд сидів приголомшений.

Оце так подорож! Поки він, Роальд, ще мріє про далекі країни, його земляк Хансен уже готується пройти через неприступну, недосліджену Гренландію на лижах.

„Хто такий Хансен?“

В статті про нього не говорилося й слова, писалося тільки про його проект. Може, це той спортсмен, про якого іноді пишуть у газетах?

Роальд підійшов до бібліотекаря:

— Скажіть, будь ласка, де я можу прочитати про Хансена?

Бібліотекар пильно глянув на Роальда й усміхнувся.

— Ага, і вас захопило? Ви також не від того, щоб пуститися з ним у похід?

Роальд аж зашарівся: бібліотекар ніби викрив його найбільшу таємницю, — він і справді не від того, щоб піти разом з Нансеном... Але вголос він відповів:

— На жаль, я ще не виріс, щоб пуститися в таку путь.

Бібліотекар притишив голос:

— Жалкувати тут нічого. Нансен затіяв божевільну справу. Прочитайте ось це.

Бібліотекар подав Роальдові тоненький юмористичний журнальчик, тикнув пальцем в сторінку.

Роальд прочитав:

„У червні місяці цього року лаборант Нансен дає чудову виставу: біг на лижах по материковому льоду Гренландії. Місця для публіки влаштовані в розколинах льодовиків. Брати квитки назад не варт“.

І малюнок був: серед льодових гір лежить довгоногий чоловік з прив'язаними до ніг лижами. Він замерз, його замітає снігом...

Роальд насупився. Це глузування обурило його. Він віддав журнал бібліотекареві, суворо промовивши:

— Мені хотілося б прочитати щонебудь серйозне про цю справу.

— Вам, я бачу, не подобається насмішка? — знову усміхнувся бібліотекар. — Але майте на

увазі, витівка Нансена схожа на безумство. Мало хто пише про цю справу серйозно. Проте, можете прочитати ось тут і тут.

Бібліотекар подав Роальдові дві газети.

Хто ж такий Нансен? Молодий учений, живе в Бергені. Ага, він уже збирає супутників? Йому потрібно троє людей, звиклих до полярних подорожей, підготованих науково. „Може, написати йому?“ — враз подумав Роальд, і від самої цієї думки в нього похололи руки.

Але зараз же зміркував: йому тільки п'ятнадцять років, він ніколи не мандрував навіть просто морем, не тільки в полярних країнах. І йому стало досадно, — який він ще молодий та недосвідчений!

Цього вечора він просидів у бібліотеці аж до закриття її. Він перечитав усі газети й журнали, де говорилося про Нансена. Він побачив, як багато є людей, які мало вірять у задум Нансена. Роальд гнівався на них. Він захоплювався тільки тими статтями, де хвалили й згоджувалися з планами Нансена.

І від того дня він почав напружено стежити за всіма підготуваннями Нансена. В газетах промайнули звістки: Нансен знайшов трьох супутників, теж норвежців. То були капітан Свердруп, лейтенант Дітріксен і молодий селянин Тран. З ними їдуть ще два лапландці.

Квітневого ясного дня Христіанія проводжала Нансена і його супутників. Уся набережна була

переповнена по-святковому одягненими людьми. Судна в порту були прикрашені різнокольоровими прапорами. Нансен ішов без шапки серед натовпу, що стояв шпалерами. Роальд був біля містків. Немигаючими жадними очима він дивився на відважного мандрівника. Він кричав оглушливо ура, махав капелюхом. Коли пароплав рушив, у всьому порту загули пароплави, і на щоглах знялися прапори „Щасливої дороги!“ З стін фортеці прогримів гарматний салют. Величезний натовп на набережній махав шапками, хустками, вітаючи мандрівника.

Ось пароплав поминув старі стіни фортеці, висячий міст, зник за поворотом каналу, — натовп почав розходитися. Роальд пішов з набережної останнім.

І від того дня він кожного ранку жадібно хапав газету: „А чи немає звісток про Нансена?“

Звістки були коротенькі. Нансен прибув до Копенгагена. Нансен виїхав у Шотландію. Нансен їде в Ісландію, щоб сісти на корабель „Язон“, який і приставить його до східного берега Гренландії. На початку червня була в газетах остання телеграма: „Нансен і його супутники сіли на „Язон“ і вирушили в океан“. Від того дня ніяких звісток не було цілих два місяці. Тяжке це літо було для Роальда! Він напружено дожидав звісток, а їх усе не було. Нарешті, вже у вересні, газети надрукували коротеньке повідомлення: „Ще в середині липня Нансен і його супутники

двома човнами рушили з „Язона“ на берег Гренландії через плавучу кригу“.

А ще через місяць надійшла нова звістка: „Експедиція Нансена щасливо перейшла на лижах льодові пустині Гренландії і залишилася зимувати на західному березі, в містечку Готгобі, куди кораблі ходять тільки влітку“.

Цю звістку Роальд прочитав у газеті вранці, коли йшов до школи. Він вернувся був назад додому: хотілося сказати матері негайно про цю величезну подію. Але піти — значить спізнитися на уроки. Ні, ні! Він побіг у школу. Вимахуючи газетою, він вдерся в клас.

— Нансен перейшов Гренландію! Ур-ра!..

ГЕРОЙ

В усіх норвезьких газетах і журналах про Нансена з'явилися захоплюючі статті. Роальд щовечора сидів у бібліотеці до її закриття. Той самий бібліотекар, який кілька місяців тому глузував з Нансена, тепер говорив улесливо:

— Нансен? О, так! Нансен — наш герой.

І в тих газетах, що колись лаяли Нансена, тепер його вихваляли.

В журналах з'явилися портрети Нансена і його родини, — батька й матері, і фотографії будиночка, де він жив, школи, де вчився. Ось Нансен — хлопчик. Русяве підстрижене волосся, кур-

точка така сама, яку носив десяти років сам Роальд і яку носять усі хлопчики в Норвегії. Нансен захоплювався ловленням риби. Хто з хлопчиків не любить цього? „Якось маленький Фрітьоф пішов на берег ловити рибу. Йому дуже пощастило, риба брала чудово, і незабаром у нього в кошику вже хлюпалося десять великих риб. Фрітьоф заспішився їй, закидаючи вудку, махнув волосінню так невдало, що гачок вп'явся йому у верхню губу. Нестерпний біль примусив його вхопитися обома руками за гачок. Він спробував витягти його. Гачок тримався міцно. Тоді Фрітьоф з гачком у губі побіг додому. Кров залила йому всю куртку. Мати зустріла його переляканим криком:

— Що тобі таке, мій хлопчику?

— У мене в губі гачок, — силуючись бути спокійним, відповів Фрітьоф.

Мати хотіла витягти гачок рукою. Гачок не вилазив. Тоді мати взяла гострий ніж, надрізала шкіру на губі й витягла гачок. Ні Фрітьоф, ні мати не кричали, не плакали, ніби навіть не хвилювалися“.

„Чи заплакав би я, якби зі мною сталося таке? — сам себе спитав Роальд. — Мабуть, заплакав би. А з мамою... Вона б закричала з переляку“.

Ще писали газети: в дитинстві і юнацтві Нансен захоплювався лижами, полюванням, ловленням риби. Він уміє ходити на лижах так, що мало хто зможе його випередити. Він загартував себе постійними вправами.

В журналах з'явилися портрети Нансена.

Усе це було якраз те саме, що робив і Роальд.

Роальд був дуже задоволений: він іде правильним шляхом. Колинебудь і він зробить велику подорож у полярні країни, — і газети й журнали так само писатимуть і про нього... І вся Норвегія пишатиметься ним, як тепер пишається Нансеном.

Квітень підкрався непомітно. Країна готувалася зустріти Нансена. І ось настав день: усі жителі Христіанії зранку пішли до гавані. На берегах фіорда, на стінах старої фортеці, на висячому мосту через канал було повно людей. Сотні пароплавів і тисячі човнів вийшли назустріч пароплавові, яким їхали Нансен і його товариші.

Роальд та його три товариші вийшли човном далеко в море. Їх випередили тільки пароплави і великі ялики. Далеко забілів пароплав, той, якого дожидали. Пароплави тричі прогули зустріч, на всіх щоглах знялися різнокольорові прапори — „Просимо!“ Роальд вп'явся очима в пароплав. Там, на баку, біля сигнального дзвона, стояло шестеро. Четверо високих людей і двоє маленьких. Човен Роальда став на шляху пароплава. Забувши, що треба керувати парусом і рулем, хлопчики несамовито закричали, замахали шапками. Шестеро з пароплава привіталися з ними. Позад усіх стояв Нансен, — Роальд відразу пізнав його. Нансен вільним рухом підняв над головою капелюх.

— З ними жінки! — сказав Петерсен, що сидів

біля руля, і показав на маленьких супутників Нансена.

— Це не жінки. Це лапландці — Балто і Равно, — відповів Роальд (він уже знав з газет і журналів кожного мандрівника).

Пароплав поволі пішов до пристані. Човни й ялики довгим хвостом тяглися за ним. З стін фортеці гримнули гарматні постріли, — вітальний салют. Тисячний натовп на березі співав пісні, кричав ура.

Роальд, з усіх сил працюючи веслами, щоб не відстати від пароплава, співав аж заходився.

До глибокої ночі величезний натовп стояв перед будинком, де спинився Нансен. Роальд був у натовпі. Щойно Нансен показувався на вулиці, його зустрічали гучним ура, співами. Нансен був справжнім героєм.

Це лапландці — Балто і Равно.

ПЕРЕЛОМ

Поволі тяглися студентські роки Роальда. Він вивчав медицину. Але не ця робота була його головною метою. Цього хотіла тільки мати.

А сам він, як і раніш, готувався стати полярним дослідником. Цілу зиму, з листопада до квітня, він користувався кожною вільною годиною, щоб ходити на лижах, і в лижному спорті незабаром дійшов незвичайних успіхів. Він легко проходив п'ятдесят кілометрів на день, міг злазити на гори, в біганні на лижах він був перший. Влітку він захоплювався веслуванням і футболом, — так він усіма способами зміцнював своє здоров'я. А вночі він читав книги про полярні подорожі і вивчав мови, які йому раніш або пізніш будуть потрібні. Він розмовляв по-німецькому, по-французькому, по-англійському.

Так минав уже другий рік його студентського життя. Лишалось ще три роки, він скінчить університет, дістане диплом лікаря і тоді, тоді.. він скаже матері правду. А покищо навіщо її турбувати? Аджеж не завтра він поїде в полярні країни. Він ще молодий, в нього немає досвіду, нема знань, він ще недосить загартований.

От Нансен... Якби бути таким, як Нансен!

Цієї зими про Нансена знову говорили всі норвезькі газети. Нансен збирався в нову сміливу експедицію, — вже до північного полюса.

До полюса! До полюса! Це—саме те, про що мріяв Роальд.

Нансен будує корабель нечуваної форми. В корабля нема кіля, днище в нього у вигляді клина. Коли полярна крига натисне на нього, корабель підійметься вгору, на кригу, а не буде

розчавлений нею, як був розчавлений знаменитий корабель „Жаннета“.

Роальд уже читав про долю „Жаннети“. Вона була затерта кригою біля берегів Східного Сибіру, екіпаж покинув її, крига потягла її до полюса, дорогою розчавила, і уламки її через п'ять років були викинуті на західних берегах Гренландії.

З уламками до берегів Гренландії припливли й штани матроса Люї-Нара. Штани теж пропливли через полюс або біля полюса.

Як іде течія в Північному Льодовитому океані? Від берегів Сибіру через полюс до берегів Гренландії. Вже давно полярні мандрівники помітили, як багато сибірських сосен, ялин, модрин валяється на берегах Гренландії. Це дерево винесене в океан сибірськими ріками—Об'ю, Єнісеєм, Леною, в океані його підхоплює льодова течія, і дерево пливе з кригою через полюс до Гренландії.

І Нансен вирішив своїм кораблем зробити таку ж саму путь, яку зробили сибірські сосни й модрини, уламки „Жаннети“ і штани матроса Люї-Нара. На кораблі він умерзне в кригу і разом з кригою пропливе через полюс до берегів Гренландії.

Сміливий план Нансена приголомшив Роальда. Ось як треба працювати й мислити! Відважність, широта погляду, кмітливість! Такий незначний сам по собі випадок, — штани матроса і уламки

корабля пропливли біля полюса, — тисячі людей читали про це, і сам Роальд читав, а цей незначний випадок навів Нансена на великий задум пропливти з кригою через полюс.

Роальд перечитував усі газети й журнали, де писалося про Нансена.

Восени корабель був закінчений і спущений на воду. Ім'я йому дали „Фрам“, що по-норвезькому значить: вперед! Вперед через кригу до полюса!

Нансен поїхав в Англію. Йому треба було довідатися, що скажуть про його план спеціалісти. Роальд думками поїхав з ним. Нансен зробив доповідь у Лондоні в географічному товаристві в присутності багатьох полярних мандрівників. І... план Нансена був відхилений. Адмірал Нерс сказав просто:

— Північного полюса досягти не можна.

Нансена назвали відважним вікінгом, але в його план англійці не повірили.

Роальд обурювався: як можна не повірити? Йому все здавалося ясным, простим, дотепним. Може, англійці не хочуть вірити з заздрості?

Він страждав не менше, ніж сам Нансен. Він боявся: раптом Нансен відмовиться від свого плану? Тоді... Що тоді? Тоді сам Роальд візьметься здійснити його. Як це чудово: кораблем пропливти через полюс!

Але розмови в Лондонському географічному товаристві не спинили Нансена. Він вернувся

в Норвегію і з новою енергією заходився готуватися. Він будьщо доведе свій план до кінця!

Від'їзд „Фрама“ був призначений на Іванів день — 24 червня. День цей в Норвегії вважають за народне свято. Ще напередодні Роальд приїхав з дому сюди до бухти Люсакер, де стояв „Фрам“. Самотній він бродив по набережній, здаля поглядаючи на корабель. Яка шкода, що він молодий і недосвідчений, він міг би поїхати з Нансеном.

Вночі почалося свято. На всіх горах засвітилися вогнища, залунали пісні. Молоді і старі танцювали й співали. А Роальд сумний бродив серед веселих людей. Чого критися? Він заздрив. Він заздрив тим, хто завтра попливе „Фрамом“ до полюса.

Настав і Іванів день. Зранку сів дощ. Але всі набережні біля бухти Люсакер були запружені народом. Нансен вийшов з дверей свого будинку. Його проводжала жінка з маленькою дочкою на руках. Позаду йшов натовп, у натовпі був і Роальд. Нансен сів на маленький катер і помчав бухтою до „Фрама“. Натовп захоплено кричав ура, махав капелюхами й хустками. На пристані грала музика. Ось катер зупинився біля „Фрама“, Нансен вийшов на палубу. „Фрам“ прикрасився прапорами й вирушив з бухти в море. Завіса дрібного дощу незабаром сховала його. Роальд ще довго вдивлявся в сіру, невиразну далечінь.

Похмурий вернувся він додому. Скільки років йому ще дождати? Два роки, три, чотири?

Сердито він подзвонив біля дверей. Йому чомусь довго не відчиняли. Він чекав: ось зараз заgrimотить засув, і на порозі з'явиться мати; вона майже завжди зустрічала його сама. Але у відчинених дверях стояла літня жінка, сусідка Марта. Роальд здивувався: Марта дуже рідко в них бувала.

— А де мама?— розгублено спитав він.

Марта зніяковіла, сказала притишеним голосом:

— Мати лежить.

Роальд швиденько роздягнувся, побіг у кімнату матері. Мати лежала з заплющеними очима. Її обличчя палало. В головах сидів доктор Леві, сусід. Він кивнув Роальдові, щоб той мовчав. Роальд спитав пошепки:

— Що сталося?

Доктор тихенько відказав:

— Дуже серйозне.

Він узяв Роальда за руку, повів у сусідню кімнату і тут сказав:

— Мабуть, вона вже давно хвора, але перемagalася. Хвороба підкосила її відразу.

Роальд зціпив зуби, не сказав нічого. Справді, він помічав, що мати начебто хвора. Вона менше з ним розмовляла, останні дні все ховалася в своїй кімнаті, а він, завжди зайнятий книгами й думками, не помічав, як вона живе.

Він вернувся в її кімнату. Мати, як і перше,

лежала з заплющеними очима, з палаючим лицем. Хмурий лікар Леві нахилився над нею, торкнув її повіки, скося глянув на Роальда, похитав головою, ніби хотів сказати: „Справа зовсім погана“. Роальд сів біля ліжка в ногах у матері. Він дивився тупо, мов приглушений, ніби не міг збагнути, що діється. Біля ліжка ще з'явилися жінки. Це були сусідки: мабуть, вони почули сумну звістку. Вони розмовляли пошепки. Лікар Леві узяв Роальда під руку, повів у сусідню кімнату. А там уже стояли біля дверей брат Роальда Леон і його жінка та ще якісь люди. Усі мовчки віталися з Роальдом, говорили пошепки.

Роальд підійшов до вікна. Літня ніч була сповнена тривожною тишею, ніби й вона напружено чекала: помре чи не помре мати Роальда?

Мати померла перед ранком.

ПЕРШЕ ВИПРОБУВАННЯ

Смерть матері приголомшила Роальда. Тижнів зо два після похорону її він ходив, мов прибитий. Він відчував навколо себе порожняву. Була людина, що дбала за нього, любила його,— тепер він сам на світі. Порожні кімнати пригнічували його. Все в нього з рук падало. Але тверда воля та звичка все наполегливіш кликали його до роботи.

Тепер уже не треба ні від кого ховати свої

мрії, можна цілком поринути в свою основну роботу, йти прямим шляхом до поставленої мети. І негайно Роальд припинив навчання в університеті.

Він відчув себе вільним. Він міг іти, куди хотів.

Але ні! Його ще чекала військова служба. Як усі юнаки його віку, він мусив відбути військову повинність. Поки він був студентом, йому давали відстрочку, а тепер він мусить служити.

Роальд радий був відбути військову службу, щоб тут, у строю, по-справжньому випробувати себе, чи дужий він, чи витривалий, чи може він бути добрим солдатом.

Військова служба в Норвегії за тих часів тривала лише кілька тижнів, вона не могла надовго відірвати Роальда від його основної мети. Він з великою охотою пішов на призов. І лише одно бентежило його. Вже давно він помітив, що від безперестанного читання його очі почали псуватися. Він звертався до лікаря, той виявив у нього короткозорість і звелів носити окуляри.

Але Роальд відмовився носити окуляри, він сподівався, що зір виправиться. Приймаючи на військову службу, його пильно оглядатимуть, виявлять його короткозорість і, може, забракують.

Цього Роальд дуже боявся.

В призначену годину Амундсен з юрмою молодиків прийшов у військове управління, де засідала лікарська комісія. У великій кімнаті юнаки роздягалися догола і в такому вигляді вишико-

увалися в чергу до столу головного лікаря. Головний лікар і трое його помічників пильно оглядали одного за одним. Амундсен схвильовано підійшов до столу: зараз вирішиться його доля.

Головний лікар оглянув його з голови до п'ят і раптом підвівся.

— А поверніться, юначе!— сказав він Амундсенові.

Той повернувся.

Лікар почав вихваляти:

— Чудово, чудово, юначе! Яка чудесна мускулатура, як прекрасно ви збудовані.

Він мацав пальцями руки й ноги Роальда— вони були тверді, мов залізо. Старий лікар кілька разів обійшов навколо нього, милуючись його дугою фігурою. Нарешті, він спитав:

— Як це, хлопче, вам вдалося розвинути таку мускулатуру? Перед моїми очима щороку проходять тисячі новобранців, але я не бачив жодної такої чудової фігури.

Амундсен відказав:

— Я багато займаюся фізичними вправами.

— І давно займаєтесь?

— Вже шість років.

— А якими саме?

— Лижі, футбол, веслування, прогулянки пішки.

Старий лікар підійшов до дверей сусідньої кімнати й гукнув:

— Прошу, панове, помилуватися новим чудом.

З дверей до приймальні увійшли двоє офіцерів. Старий лікар показав Амундсена.

— Полюбуйтеся. Ось вам зразок людини, яка сама зробила себе велетнем.

Обидва офіцери обійшли навколо Амундсена, оглянули його й також почали вихваляти. Лікар забув оглянути його очі, і Амундсена прийняли на військову службу.

Завзято займався він військовим строем і гімнастикою, стояв на варті, робив переходи по горах і тут уперше побачив, як далеко він випередив своїх товаришів. Він був дужчий за всіх у роті й витриваліший за всіх. Він легко переносив різні солдатські пригоди.

На різдвяні канікули молодих солдатів відпустили додому. Військова служба не була для Амундсена випробуванням. Він мріяв про труднощі, подібні до тих, які доводиться переживати полярним мандрівникам.

Зима цього року була люта, з хуртовинами й морозами. Амундсен був радий їй: вона нагадувала йому завірюхи й морози в полярних країнах. Скільки він читав про них!

„А що, якби побувати такої зими десь у пустині? Як я там себе почуватиму?“

Він поміркував: часу в нього вільного багато, він міг би кудинебудь поїхати на два тижні. Але куди? Де в Норвегії можна знайти льодову пустиню? Чи-ба! А Хардангерське плоскогір'я? Чим не пустиня? Якщо його перерізати із схід-

ної сторони на західну, це буде Гренландія, тільки разів у сто менша.

Він пригадав усе, що чув і читав про це плоскогір'я.

В біганні на лижах Роальд був першим.

Плоскогір'я лежить високо над рівнем моря. Там увесь час віють холодні вітри, ніхто ніколи там не буває, лише влітку іноді заходять туди пастухи й мисливці. Порівнюючи опис полярних країн з описом цього плоскогір'я, Амундсен зна-

йшов у них багато спільного. Перейти через плоскогір'я — значить, довідатися, що таке полярна путь. Тільки як самому пуститися в таку путь? Потрібний вірний товариш, який в небезпеці допоможе. Амундсен пригадав усіх товаришів. Кого взяти? І згадав: серед солдатів був його старий товариш по школі Йогансен. Йогансен хлопець веселий, відважний, дужий. „Ось кого взяти. Умовлю його!“ — вирішив Амундсен. Йогансен погодився відразу.

Приятелі готувалися до цієї подорожі старанно, немов готувалися до полярного походу. В них були міцні лижі і лижні палиці, спальні мішки з оленячої шкури, похідні мішечки з харчами. У мішечках не було нічого зайвого, лише найнеобхідніше. Одяг їх був дуже теплий, але легкий.

Першого ж дня різдвяних канікул молоді мандрівники пішли з Христіанії пішки на лижах до маленької гірської садиби Муген, яка знаходилася на східній стороні плоскогір'я.

Надвечір другого дня вони дісталися до садиби. Це був маленький будиночок, що стояв біля самого підйому на плоскогір'я. За будиночком, з західного боку, здіймалося плоскогір'я, а вниз від садиби, на схід, лежала долина. Далеко в долині виднілися синюваті узори лісів і невеличке темне селище.

Молодих мандрівників зустрів старик, власник садиби. Він повів їх до будинку. Назустріч ви-

йшли два сини старика, їхні жінки, жінка господаря. Усі вони з великим здивованням дивилися на прийшлих. Ні влітку, ні взимку сюди не заходили люди, і господарі дивилися на мандрівників підозріло: чому ці молодці прийшли сюди такої пори, коли до садиби нема ні проходу, ні проїзду?

Амундсен спитав дозволу переночувати. Господар запросив їх до хати. В будинку було лише дві кімнати. Незабаром на вогні закипіло кофе, стіл був накритий, і всі посідали вечеряти. І старому хазяїнові, і синам, і особливо жінкам хотілося якнайшвидше довідатися, чого юнаки завітали до них.

— Куди ж ви прямуєте? — спитав нарешті старий.

Амундсен відповів просто:

— Ми хочемо пройти через плоскогір'я до маленької садиби Гарен. Ви знаєте таку садибу? Вона лежить на східній стороні. Звідси не буде й ста кілометрів.

Старий та його сини засміялися: вони думали, що Амундсен жартує.

— Як можна пройти по льодових горах взимку, коли там не проходить ніхто навіть літом? Ні, ви нам скажіть правду: чого прийшли сюди?

— Я вам правду кажу, — насупився Амундсен.

Старий допитливо подивився на нього й похитав головою.

— Вам що, життя надокучило? Ви там заблу-

дितесь, замерзнете, потрапите в провалля. Я і мої сини знаємо це місце вздовж і впоперек: там небезпечно ходити навіть влітку.

— А проте, ми підемо.

— А чи довго ви думаєте там пробути?

— Я думаю, ми пройдемо все плоскогір'я за два дні. Від вашої садиби до садиби Гарен сто кілометрів, ми вміємо ходити на лижах. Цей шлях ми пройдемо легко.

— А де ж ви переночуєте?

— Ми переночуємо в снігу. В нас є спальні мішки.

Старий похитав головою.

— Ви таки добре ризикуєте. Звичайно, бажаю, щоб ви щасливо пройшли цей шлях, та щось мені не дуже віриться. Ось що: саме посередині плоскогір'я є пастухівський курінь. Знайдіть його і там переночуйте. Там є дрова. Принаймні не померзнете.

Сини старого та всі три жінки слухали цю розмову перелякано, ніби бачили перед собою божевільних. Ось люди — освічені й виховані, обидва здорові й молоді, а йдуть на вірну смерть.

Після вечері всі полягали спати. Гостей поклали біля каміна — найтепліше та найпочесніше місце: „нехай посплять... перед смертю“.

Приятелі вирішили вийти якнайраніше. Але вранці, ще вдосвіта, почалася хуртовина. Сніг крутився вихором, за два метри нічого не було видно. Іти в таку завірюху — значить, справді.

загинути. Мандрівники вирішили перечекати. Але минув день, два, три, п'ять, а хуртовина не вщухала. І тільки вночі на дев'ятий день вітер на решті стих. І рано-вранці Роальд і Йогансен вирушили в дорогу. Старий та два його сини пішли провести їх вгору по долині, до того місця, де починався підйом на плоскогір'я. Цілу дорогу вони знову відмовляли Амундсена і Йогансена від божевільного задуму.

— Ось бачите, вісім днів лютувала завірюха. Вона може повторитися, ви заблудитесь і загинете.

— Не загинемо! — бадьоро відказав Амундсен.

Усі п'ятеро пройшли три кілометри долиною, — старий показав ледве помітну стежку, що вилася між зледенілими скелями. Стежка була заметена снігом.

— Ідіть тут, це найкращий підйом, — сказав старий. — А вгорі вам доведеться йти вже за компасом: там ніяких стежок нема й не було.

Мандрівники сердечно попрощалися з гостинними господарями й пішли стежкою вгору. Довго вони дряпалися по стрімкому схилу. Старик і його сини привітально махали їм знизу шапками, їх голоси ставали дедалі глухіші й тихші. Цілі дві години приятелі лізли на гору. З гори розгортався чудовий краєвид на долину.

Амундсен розгорнув карту, витяг з кишені компас, показав Йогансенові:

— Зараз ми ось тут, а йти нам треба так.

Ось тут приблизно буде халупа, хоч би не збитися нам з дороги, пройти прямо на неї.

На спиртівці вони скип'ятили собі кофе, поснідали й рушили в дорогу. В кожного на ногах були лижі, в руках палиці, а за спиною спальний мішок з оленьчих шкур, невеликий мішок з харчами і маленька спиртова лампа. Їхні харчі були — галети, плитки шоколаду, трохи масла та бутербродів.

Перед ними лежала рівна площина. Всюди був тільки сніг і сніг, що щільно вкривав невеликі одноманітні горби. Горби були подібні один до одного. Щохвилини поглядаючи на компас, Амундсен ішов попереду. Мандрівники то підіймалися на горби, то спускалися вниз, у невеличкі долинки. Сніг м'яко рипів під лижами. Обидва досвідчені лижники, дужі, вони посувалися швидко. Але короткий зимовий день, — вже стало вечоріти, а навкруги були лише ті самі горби, так само одноманітно тяглися долини, і низько над снігами висіли білясті хмари. Ніякої халупи ніде не було видно.

Йогансен затривожився:

— Чи знайдемо?

— Знайдемо, — твердо відповідав Амундсен. — Компас доведе.

Ось уже й зовсім стемніло, а халупи не було, і тільки коли настала ніч, мандрівники натрапили на халупу. Роальд і Йогансен радісно прокричали ура, — вони дуже пишалися, що змогли точно, тільки керуючись картою й компасом, дійти до

маленької халупи, яка загубилася серед цієї пустині. Халупа була заметена з усіх боків снігом. Вони кілька разів обійшли навколо неї. Вікна й двері були забиті дошками. Амундсен зліз на дах, шукаючи, чи не можна пробратися в халупу

Лижами вони відкидали сніг від дверей.

крізь комин. Комин також був закладений важкими дошками і був такий вузький, що крізь нього не пролізти. А вже насувалась темна ніч, віяв холодний вітер, мандрівники дуже померзли. Лижами й палицями вони відкидали сніг від дверей, ножами повіривали з дощок цвяхи і ввійшли в халупу. Ця робота була така важка, що обидва вони повідморожували пальці. Довелося потім довго розтирати їх снігом.

В халупі лежали наготовані дрова. Амундсен зліз на дах, відклав дошки, що затуляли комин. Йогансен почав розпалювати вогонь. Комин, що вихолодився за зиму, не працював, і дим ішов у халупу, заповнюючи її зверху донизу.

Близько двох годин пішло на те, щоб розпалити в печі. Мандрівники вкрай потовмилися, та все ж таки піч була розпалена. Вони нагріли собі кофе, зігрілися сами й, залізши у спальні мішки, полягали на ліжках під стіною проти вогню.

Вранці, ледве розвиднилося, вони повставали. Вони думали, що тепер їхні труднощі кінчилися, їм лишається тільки пройти половину плоскогір'я. Вони легко знайдуть садибу Гарен, як знайшли ось цю відлюдну халупу.

Але не радісний був ранок. Надворі лютувала завірюха.

— Що ж робити?—розгублено спитав Йогансен.

— А нічого не робити. Будемо сидіти й дожидати. Завірюха колинебудь кінчиться. Полярні мандрівники вміють ждати терпляче.

— Але ми будемо голодувати. Давай но пошукаємо, чи немає тут якихнебудь запасів.

Вони винишпорили всю халупу, зазирнули під лавки й під ліжка і в кутку знайшли маленький мішечок житнього борошна.

— Ось це ми будемо їсти, поки тут знаходиться, а наших запасів не чіпатимемо,— сказав Амундсен.— Побережімо їх на дорогу.

В казанку вони розтопили сніг, у воду наси-

пали борошна і зварили собі ріденьку кашу. Несмачна була саморобна каша! Але полярний мандрівник до всього мусить звикати. Аджеж їли супутники Франкліна власні чоботи!

Два дні бушувала хуртовина, і два дні приятелі сиділи в халупі, годуючись кашею. На третій день хуртовина трохи вщухла, і мандрівники пішли далі.

Вони знали, що з західного боку плоскогір'я є лише два місця, де легко можна було спуститися в долину: одне місце — це садиба Гарен, а друге — за п'ятдесят миль від неї на північ. Треба було дуже уважно стежити, щоб точно вийти до наміченого місця, інакше можна збитися з дороги, заблудитися, потрапити в провалля й загинути. Вони старанно вибрали шлях і пішли. Амундсен щохвилини розгортав карту, перевіряв по компасу, але не пройшли вони й десяти кілометрів, як знову пішов густий сніг, відразу потепліло, сніг став мокрий. Падаючи на розгорнену карту, сніг швидко змочив її, з карти зробилася каша, і мандрівники змушені були кинути її і йти тільки за компасом.

Перед ними були ті ж самі невисокі горби і ті ж самі долини. Десь за ними, далеко біля кручі лежить садиба Гарен.

НА ВОЛОСИНУ ВІД СМЕРТІ

Шість годин наші мандрівники йшли, не зупиняючись. Вже почало вечоріти. Далекі гори зли-

лися з небом, і скоро насунула ніч. Вітер засвітів ще дужче, сніг щільною заслоною падав звідусіль, так що за три кроки нічого не було видно.

Мандрівники йшли тепер рядом, боячись загубити один одного. Йогансен зовсім знесилився, в нього боліли руки, відморожені ще того вечора, коли вони відчиняли двері халупи.

— Не можу більше йти, — сказав він Роальдові.

— Ну, що ж, лягаймо ночувати просто в снігу.

Мандрівники поскидали лижі, витоптали маленьку прогалину, розгорнули мішки, поїли трохи галет та бутербродів, позалазили в спальні мішки й повкривалися з головою. Маленькі мішечки з харчами вони поклали в ногах і біля них позастромляли палиці в сніг.

Хуртовина все бушувала, мокрий сніг швидко засипав їх з головою. Ще дорогою обліплені мокрим снігом, вони дуже промокли, і тепер, коли вони зогрілися в мішках, сніг почав танути, вода побігла з одежі, і мішки намокли зсередини. Так; мокрі, Амундсен і Йогансен лежали кілька годин.

Серед ночі вдарив мороз: мішки почали промерзати, холод пройшов під одяг. Першим прокинувся Амундсен. Поночі він заворочався і раптом відчув, що він зовсім задубів і не може розігнутися. Він ледве повернувся з одного боку на другий, дрож пройняв усе його тіло. „Так, мабуть, я замерзну, — подумав він, — чи не випити спирту з лампи? Може, нагріюсь“. Лампа лежала

в нього в мішку з харчами. Він виліз із спального мішка і в темряві почав нишпорити. Ось намацав лижні палиці, — саме біля них лежав і мішок, заритий у снігу. Він викопав одну ямку, другу, третю, — мішка ніде не було. Амундсен почав турбуватися й збудив Йогансена.

— Слухай, де твій мішок?

Йогансен виліз із спального мішка, і теж почав нишпорити. Мішка з харчами не було. Так цілу годину вони розривали руками замети, а холодний вітер наносив на них цілі хмари снігу. Перемерзнувши до кісток, вони припинили розшуки.

— Відшукаємо, коли розвидниться.

Змучені, вони знову позалазили в спальні мішки й пролежали так до світанку. На світанку знову розривали лижами й палицями сніг навколо того місця, де ночували. Обидва мішки з харчами зникли безслідно. Мабуть, лисиці вкрали.

— Ну, що ж шукати? Мабуть, даремно, — сказав Амундсен. — Підемо голодні.

Товариші Perezирнулися. Вони розуміли, що тепер становище їхнє дуже небезпечне: якщо їм не вдасться скоро вийти кудинебудь до житла, вони загинуть з голоду. Не можна було втрачати жодної хвилини. Треба йти негайно, поки є сили. Обидва швиденько зібралися, стали на лижі й, керуючись компасом, знову пішли далі, до садиби Гарен. Незабаром сипнув такий густий сніг, що вони нічого не могли побачити перед собою навіть на кілька кроків.

„Куди нас виведе такий шлях? Може, ми кружляємо донебудь уже біля спуску? Ми можемо потрапити в провалля й загинути“, — думав кожен з них.

— Послухай, Роальд, — сказав Йогансен, — нам треба вернутися. Ми знайдемо халупу, знову відпочинемо в ній і підемо назад, до садиби Муген.

Роальд з хвилину подумав: справді, якщо в такій темряві йти далі, то куди вони прийдуть? Спуск з плоскогір'я знайти в таку погоду неможливо.

— Що ж, — сказав він товаришеві, — вернімось.

І голодні, перемерзлі, вони повернули назад, на схід, розшукуючи халупу. Не пройшли вони й кількох кілометрів цією дорогою, як настала ніч. Знову сипнув мокрий сніг. Тепер увесь одяг на мандрівниках намок.

В темряві вони дісталися до невеликої скелі і тут сховалися від вітру.

Роальд сказав:

— Давай викопаємо ями, загорнемося в мішки, залізем в ці ями, в снігу ми добре переспимо.

— Ні, я не можу, — відповів Йогансен. — В мене немає сил.

Йогансен заліз у мішок і тут таки упав на сніг цілком знесилений, а Роальд лижами й палицями викопав собі глибоку яму і вкрився з головою. Він безліч разів читав, як мандрівники в полярних країнах не раз рятувалися так від морозу й хуртовини. В снігу тепліше, ніж на від-

критому повітрі. В снігу він швидко зогрівся і, змучений денним переходом, незабаром заснув.

Мокрий сніг товстим шаром вкрив яму й зовсім закупорив вхід. На світанку вдарив мороз такий великий, що скував увесь сніг навкруги. Вночі Амундсен прокинувся. Він лежав на спині, затуляючи правою рукою очі. Все його тіло задубіло, і, скільки він не пробував, поворухнутися не міг. Під його ліктями спальний мішок тріщав, бо він увесь чисто промерз. Промерз також і ввесь сніг навколо.

„Що це, я, здається, вмерз у льодову брилу?“ — подумав Амундсен, ціпеніючи з жаху. Він силкувався вилізти, але сніг не піддавався. Амундсен почав кликати свого товариша, але голос його згасав десь поруч, біля рота. Так, мабуть, кричить у труні живцем похований.

„Ми пропали“, — вирішив він. Йому видалося, що Йогансен теж лежить у снігу замерзлий і не може вилізти. Він так збентежився, що на мить втратив притомність. Але воля! Воля! „Насамперед спокій, — сказав він сам собі, — не треба хвилюватися, інакше я задихнуся“. Він спокійно лежав, міркуючи, що тепер робити. Раптом він почув далекі крики: „Роальд! Роальд!“

Це його гукав Йогансен. Він не потрапив у льодову пастку. Йогансен несамовито кричав, — до Роальда долітали лише невиразні звуки. Він силувався озватись до нього, але голосу не було. Йогансен довго кружляв на тому місці,

де вони заночували. На білому-білому снігу він помітив кілька волосинок шерсті, — то були волосинки від зовнішньої поверхні спального мішка Роальда. Йогансен копнув палицею і тут побачив, що під снігом справді лежить Роальд.

Він щосили почав відкопувати товариша. За ніч сніг так змерзся, що був твердий, як лід. Витягти Роальда було нелегко. Цілих три години треба було на те, щоб витягти його з льодової могили.

ЇХ НЕ ПІЗНАЮТЬ

Коли Роальд виліз із спального мішка, він ледве тримався на ногах. Йогансен сів на сніг цілком знесилений: від нього йшла пара. Він скинув шапку й рукавиці, хоч вітер, як і раніше, наносив цілі купи снігу.

Була ще ніч, навкруги хоч очі повиколоюй.

Але мандрівники вже не могли залишатися на цьому місці за скелею, не могли вже спати.

— Ходім, — сказав Роальд.

— Ходім, — озвався Йогансен сердито.

Вони прив'язали лижі, завдали на плечі спальні мішки й вийшли зза скелі. Роальд засвітив свічку, глянув на компас, намітив шлях.

— Будемо йти по зорях. Кудинебудь приїдемо.

Мовчки вони рушили в дорогу. Вітер ущух. Небо на сході ледве забіліло, але темрява ще й

досі була безпросвітна. Йогансен ішов поперед Роальда кроків за тридцять. На білястому снігу Роальд виразно бачив свого товариша, як він поспішно йде на лижах. Раптом Йогансен зник, наче провалився крізь землю. Роальд на лижах мчав щосили до того місця, де зник Йогансен. Він подумав, що Йогансен упав з кручі, і зараз же повалився на бік і так, на боці, проплазував по краю кручі. Звідкілясь знизу долетів голос:

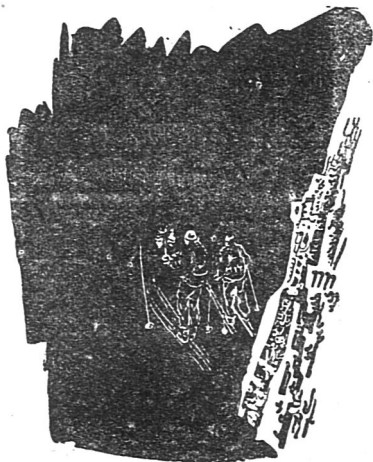
— Роальд! Не ворухись! Я завалився!

Роальд скинув лижі, обережно підійшов до кручі. Йогансен чорною плямою виднівся далеко внизу.

— Ти живий? — крикнув Роальд.

— Живий і цілий. Я впав на спину, на спальний мішок.

Роальд, лежачи на краю кручі, палицею мацав, де можна спуститися вниз. По довгих розшуках місце було знайдено, і Роальд допоміг Йогансенові вилізти вгору.

Роальд засвітив свічку.

— Будемо тут дождити світанку, інакше можна голову скрутити.

Вони закуталися в спальні мішки, сіли на краю кручі й стали чекати ранку. Обом дошкуляв страшний голод. Вже чотири дні минуло відтоді, як вони востаннє обідали в садибі Муген, і два дні минуло, як вони їли кашу з борошна. Сили їх меншали з кожною годиною. Щоб трохи вгамувати голод, вони раз-у-раз пили воду. Тут, на плоскогір'ї, було багато невеличких озер, спід криги вода пробивалася по камінні. Вони пили стільки, що животи в них були повні.

Коли розвиднилося, вони пішли далі. Вони йшли цілий день без жодної надії, що скоро придуть до людського житла. Навкруги були одноманітні горби й долини, вкриті льодом і снігом.

Вже починало вечоріти. Вони з тривогою озиралися навкруги: невже їм, замерзлим і голодним, ще раз доведеться ночувати під відкритим небом у спальних мішках? Раптом Роальд побачив у присмерку якусь хатину, що чорніла далеко попереду. Вони прискорили ходу і невдовзі побачили невеликий сарай, повний сіна. Навколо сарая були лижні сліди. Амундсен радісно закричав:

— Ну, тепер ми врятовані! Переночуємо тут, відпочинемо, а ранком підемо по лижних слідах.

Вони поскидали лижі, залізли в сарай, глибоко зарилися в сіно й пролежали цілу ніч. Від втоми вони спали, мов забиті.

Вранці першим прокинувся Роальд. Він виліз з сарая, одягнув лижі й гукнув:

— Йогансен, ходім подивимось, де ми зараз.

Йогансен відказав похмуро:

— Я не можу поворухнутися, я знесилився.

— Ну, то подожди, я піду на розвідку сам по лижних слідах.

Роальд швидко пройшов невеликий майданчик, обійшов горб і далеко перед собою побачив чорну постать людини. Чоловік ішов кудись убік. „Це мисливець іде оглядати свої пастки на куріпок“, — вирішив Роальд.

Щосили він побіг до чоловіка, замахав шапкою, закричав.

Чоловік спочатку зупинився, здивовано придивляючись, хто до нього може бігти зза горбів, потім враз повернувся й прожогом кинувся навтіки.

Чоловік уявив собі, що перед ним дух, який бродить по льодовому плоскогір'ю.

Так вони кілька хвилин бігли сніговою рівниною. Роальд увесь час кричав:

— Подожди, подожди ж, товаришу!

В голосі його було стільки розпачу, що чоловік нарешті став. Здалека він спитав:

— Хто ти такий?

— Ми заблудилися, мій товариш вмирає з голоду. Онде там у сараї. Чи далеко до житла?

— До житла недалеко, лише годину йти. Он там, під горою, садиба Муген.

— Не може бути! — скрикнув здивований Роальд.

Він не вірив власним вухам. Цілих чотири дні вони блукали тут по кручах, по сніговій пустині і прийшли знов туди, звідки вийшли.

— Ну, тепер я побіжу по свого товариша, — сказав Роальд.

Він швидко прибіг до сарайчика. Йогансен уже виліз із сіна й сидів під стіною.

— Живо збирайся! — закричав Роальд. — За годину ми будемо в садибі.

Йогансен зібрав останні сили, став на лижі, але прив'язати їх уже не міг, — пальці на обох руках у нього були повідморожені. Роальд сам прив'язав йому лижі, і мандрівники пішли назад по лижних слідах. Незабаром вони почали узнавати місцевість: ось ті горби, які вони побачили вперше, ось і долина. Вони спустилися з кручі досить легко. Маленький будиночок садиби Муген був цього разу заметений вище даху, тільки з одного боку дбайливі господарі відкидали сніг від стін, від вікон і від ганку.

Роальд постукав у двері, — визирнув сам господар, оглянув мандрівників з голови до п'ят і запросив неохоче:

— Прошу.

Роальд і Йогансен залишили лижі біля ганку, увійшли в хату. Три жінки пряли. Сини старого вирізували щось з дерева. Усі пильно й неприязно подивилися на непроханих гостей. Роальд здиву-

вався: з цими людьми п'ять днів тому вони так щиро попросилися і вони так гостинно запрошували їх прийти знову, а тепер дивилися на них з недовір'ям, неприязно.

— Ви нас не пізнаєте? — спитав Роальд.

Старий похмуро усміхнувся:

— Пізнати важко, бо ми вперше вас бачимо.

— Ні, не вперше. Ми були п'ять днів тому тут. Ви провели нас до підйому на гору.

Старий насупився.

— Хіба це ви? — спитав він недовіжливо.

Всі оглядали гостей з голови до п'ят.

— Справді, це ви! — крикнув молодий селянин. — Я пригадую, куртка ваша мені подобалася. Ось вона.

— Так, так, тепер ми пізнаємо. Але що ж з вами сталося?

Роальд, а потім і Йогансен підійшли до маленького дзеркальця, що висіло на стіні, — вони не пізнали себе. Зарослі клочкуватими бородами, з запалими щоками й очима, що глибоко сиділи в орбітах, вони були схожі на мерців.

— Ми мало не загинули, — сказав Роальд. — Ми вже два дні нічого не їли.

— Ага, я ж вам казав, ви мене не хотіли слухати, — промовив старий задоволено. — Ну, мати, швидше давай їм їсти.

Зараз же всі три жінки заметушилися навколо вогню й накрили на стіл.

Три дні мандрівники прожили в халупі, від-

почиваючи від свого страшного подорожування й набираючись сил. На четвертий день вони вернулися до Христіанії.

Три роки згодом Амундсен випадково довідався: господар садиби Гарен, вийшовши якось уранці з дому, побачив всього за кілька кроків від своїх дверей лижні сліди. Сліди вели зі сходу. А зі сходу цієї пори року ніхто ніколи до садиби не підходив. Здивований селянин довго йшов по лижних слідах,— вони завели його далеко за горби. Було видно, що пройшло двоє людей. Значить, Амундсен і Йогансен в хуртовину підходили аж до дверей садиби й не побачили її в темряві.

МАТРОС

По закінченні військової служби Амундсен був цілком вільний і міг увесь поринути в свою роботу.

Останніми роками, вивчаючи книги про полярні подорожі, він помітив одне, що його здивувало: начальники полярних експедицій, вирушаючи у плавання, майже завжди наймали чуже судно і на судні було дві влади: капітан і начальник експедиції. В довгі полярні зими між людьми бували суперечки, капітани не завжди корилися начальникам експедицій, часто не хотіли їхати туди, куди їм наказували начальники експедицій, і, кінець - кінцем, через ці суперечки експедиції гинули.

Амундсен вирішив стати капітаном, щоб самому вести судно. Але для цього треба було, щоб капітан знав усю морську службу, починаючи з матроса. На це потрібно було багато років. „Що робити? Шкода втрачати час, але капітаном треба бути. Треба? Тоді нічого й роздумувати“,— міркував Амундсен і тої ж весни вирішив вступити матросом на парусне судно. З Христіанії він поїхав до Тонсберга, звідки в Льодовитий океан ішло багато суден на тюленячі й рибальські промисли. Тонсберг лежав на березі моря. Морські вітри віють тут вільно. Сотні кораблів стоять вздовж набережної.

Три дні Амундсен ходив по гавані, видивляючись, яке судно краще. Біля далекого молу стояв великий, на три щогли, парусник „Магдалена“. Роальд кілька разів пройшовся туди й назад по набережній, оглядаючи судно. Від „Магдалени“ відчалила шлюпка з трьома матросами. Коли матроси повилазили з шлюпки на набережну, Роальд підійшов до них, привітався, спитав:

— Куди йде „Магдалена“?

— На Шпіцберген, по тюленів,— відповів матрос.

„Ага на Шпіцберген? Для мене дуже підходяще“,— подумав Амундсен і спитав:

— А де капітан?

— Капітан онде в тій пивничці, пішов випити кухоль пива.

Матрос показав на пивничку, на синій вивісці якої був намальований пінявий кухоль пива.

— Ми туди йдемо,— сказав матрос.— Тобі навіщо капітан?

— Я хотів би найнятися до вас матросом,— сказав Роальд.

Матроси оглянули його з голови до п'ят. Міське вбрання Роальда здивувало їх.

— Як не жартуєш, ходім. Ми познайомимо тебе з капітаном, матрос нам потрібний.

В пивничці, за столиком біля вікна сидів товстенький рудий чоловік; матроси підвели до нього Роальда.

— Капітане, цей чоловік хоче найнятися до нас матросом.

Капітан допитливо подивився на Роальда.

— Як матросом? Ви колинебудь плавали? — спитав він.

— Ні, не плавав.

— А де ж ви вчилися?

— Я вчився в університеті.

— Хіба? — здивовано протягнув капітан.— І хочете найнятися до мене матросом?

— Так, я хочу вивчити морську службу, щоб потім скласти іспит на штурмана. Якщо немає посади матроса, я згоден найнятися юнгою.

— А-а, тоді інша річ,— протягнув капітан.— Такого матроса я візьму з охотою.

Вже того ж вечора Амундсен був на судні з усіма пожитками, схованими в невеличку скриньку.

В матроському кубрику йому дали койку, таку ж саму, як і в інших матросів. В кубрику було тісно, душно й темно. Але з усіма цими невигодами він примирився відразу: „Якщо це шлях до великої мети, то його однаково треба перейти!“

Через чотири дні на світанку „Магдалена“ з розпущеними парусами вже мчала від гавані Тонсберг на північ вздовж берегів Норвегії.

Новий матрос Роальд Амундсен працював старанніше за всіх. Йому, як новакові, доручали найбруднішу роботу. Матроси сміялися з нього. Насамперед йому наказали вимити палубу і камбуз. Їм цікаво було поглузувати з „студента“, — так звали вони свого нового товариша. Роальд виконав роботу швидко й так добре, що навіть боцман — старий кремезний суворий чоловік — промугикав задоволено. Жодної хвилини Роальд не сидів без діла. Він хотів усе знати. Він приглядався до своїх нових товаришів, що саме вони роблять і як. Він сам би хотів робити все.

Надвечір другого дня судно поминуло мис Нордкап, крайню північну кінцевість Норвегії, і попрямувало у відкритий океан. Віяв східний вітер. Хвилі з кілометр завдовжки і метрів п'ятнадцять заввишки йшли, мов непереможна армія, зі сходу на захід. Судно хиталося з боку на бік так, що здавалося — ось-ось воно перекинеться. Хвилі хльостали через борт. Потoki пінявиної води переливалися по палубі, били в щільно

причинені люки, в стінки рубки й камбуза. Вітер усе дужчав. Капітан, закутаний з головою в брезентовий плащ, весь час маячив на містку. Він пронизливо просвистав, матроси вискочили на палубу.

— Спустити великий парус! — наказав капітан.

Матроси, як кішки, кинулися до бортів, попустили блоки, і парус поволі поповз униз. Матрос Амундсен працював біля борта. Хвилі обливали його з голови до підшов, він тримався чітко, старанно розмотував трос і удавав, ніби все для нього звичайне — і океан, і буря, і хвилі.

Парус швидко був спущений, матроси побігли в кубрик.

— Ну, як, студенте, тобі подобався вітрець? Мабуть, душа в п'ятах? — пожартував матрос Фріц.

— Нічого, — звикну, — бадьоро відказав Амундсен.

— Звикай, звикай. Важко тільки перші десять років. Потім усе піде, як по маслу.

Амундсен виліз на свою койку. Все навкруги рипіло, хиталося, хвилі билися об борт. Нудота підступала до горла. Амундсен заплющив очі, силувався думати про землю, про гори, — там не гойдає; він хотів силою волі перемогти морську хворобу. А „Магдалена“ хиталася дедалі дужче. Хвилі, мов постріли гакали в борт. Раптом угорі, на баку, задзвонив дзвін — зміна вахт.

— Амундсен! На вахту! — крикнув Фріц.

Амундсен похапцем накинув на себе плащ, зав'язав під шиєю шнурок і побіг нагору. Океан навкруги кипів. Бризки перелітали через вершечки щогл. Роздерті хмари мчали низько над хвилями. Чіпляючись за поруччя, Амундсен пішов до штурвальної будки.

Так дві доби вітер шарпав судно. І в ці дні Амундсен безліч разів і вмирав і воскресав. Хоч його тіло й було загартоване, та воно ще не звикло переносити таку халепу, воно протестувало, і треба було дуже напружити свою волю, щоб змусити себе спокійно переносити бурю.

Тільки на початку третьої доби вітер ущух, хвилі почали меншати, в повітрі похолоднішало. Боцман сказав бадьоро:

— Ну, студенте, радій, скоро буде кромка. Кінець твоїм мукам. А ти молодець: вперше на морі, і наче тобі все байдуже.

Амундсен у думці розсміявся: якби боцман знав про його муки, то не вихваляв би.

Вже дві доби сонце не заходило. Опівночі воно стояло високо над горизонтом. І опівночі ж далеко на воді показалася біла блискуча смужка. Чийсь голос крикнув:

— Крига!

Амундсен побіг на ніс судна, виліз на бак, підніс до очей бінокль. Увесь горизонт попереду світився. Праворуч і ліворуч, далеко-далеко простяглася біла смужка. Щохвилини вона ширшала.

Це була крига — вічна плавуча крига Північного Льодовитого океану.

Годин через три на шляху „Магдалени“ почали траплятися окремі крижини. Наче білі лебеді, вони пливли назустріч судну. Вони тихо погойдувалися на хвилях. З'явилися чайки. Великою зграєю вони летіли за судном.

Боцман поліз по вантах у бочку, що була причеплена на передній щоглі, майже біля самого вершечка її. Ось він переступив через край бочки, видно було тільки його плечі та голову. Він приклав до очей підзорну трубу й зараз же крикнув униз:

— Єсть!

Капітан, що стояв на містку, спитав:

— Багато?

— Начебто багато. Прямуйте на північний схід!

— Тюлені! Тюлені! Боцман бачить багато тюленів,— заговорили півголосом на судні, і всі почали бігати, метушитися.

Стрільці побігли в кубрик одягатися, матроси підійшли до шлюпок, щоб приготувати їх, — може, зараз доведеться спускатися на кригу. Кожен уже знав, що йому треба робити. Роальд волік два мішки з хлібом і салом до шлюпки номер перший, — цією шлюпкою він мав їхати. Стрільці один по одному виходили на палубу і тут перевіряли, чи справні гвинтівки. А боцман усе сидів у бочці, дивився в трубу. Капітан знову спитав:

— Видно?

Боцман відгукнувся:

— Видно! Так держати!

„Магдалена“ поволі підійшла до краю криги. Тисячі дрібних крижин гойдалися на хвилях. Вони

В даліні, на великому крижаному полі, видно було чорні плями, — то лежали на кризі тюлені.

билися одна об одну й розпадалися на куски. „Магдалена“ своїми бортами відкидала їх з дороги. Чайки і кайри сиділи на крижинах. А в даліні, на великому крижаному полі, видно було

чорні плями, — то лежали на кризі тюлені. Раптом перед самим носом корабля вистромилася з води голова тюленя, подібна до мокрої голови собаки, і зараз же сховалася. Стрільці захвилювалися.

Голова тюленя вистромилася з води.

Капітан крикнув з містка :

— Приготувати шлюпки, зайняти місця !

Стрільці й матроси поділилися на партії й сіли в три шлюпки. „Магдалена“ притишила хід і стала серед криги. З містка подали нову команду :

— Шлюпки на воду !

Зарипіли блоки й канати, і шлюпки з людьми поволі спустилися на воду.

На крижинах всюди виднілися тюлені. Вони дрімали, попускавши голови на кригу. Тихий вітер віяв зі сходу. Шлюпки одна по одній попливли ліворуч, убік від „судна“. Вони спритно обминали крижини. Роальд плив на першій шлюпці. Як матрос, він працював веслом. Він гріб з усієї сили. Тихо він спитав другого матроса :

— Навіщо пливемо так далеко ?

— Треба підійти з завітрянного боку. Інакше тюлень почує людину, — відповів матрос.

Шлюпки пройшли далеко в кригу й поділилися. Рульовий першої шлюпки скомандував :

— Стій!

Шлюпка пристала до великої крижини, і стрільці один за одним повилазили просто на кригу. Їх було п'ятеро. В шкіряних куртках, кремезні і спритні, вони побігли по крижинах до тюленів. Тюлені стурбовано підводили голови. Один

Рульовий першої шлюпки скомандував: „Стій!“

заворочався й поплазував до краю крижини. Він плазував поволі, щохвилини зупинявся, витягнувши шию. За ним поплазував другий, третій, четвертий. Ось - ось вони пірнуть у воду. Раптом стрільці й матроси оглушливо заревли. І Роальд заревів. Тюлені спинилися, здивовані ревом: „Що таке? Який звір так реве?“ Стрільці з ревом бігли прямо до них. Передній стрілець підкинув гвинтівку до плеча. Гримнув постріл, і крайній тюлень опустив голову на кригу. Зараз же залунали ще

постріли, тюлені заметалися, поповзли в різні сторони. Але влучні постріли клали їх на місці.

Матроси і Роальд вилізли на кригу, щоб зібрати забитих тюленів. Фріц спритно розрізав тюленя ножом, здіймав з нього шкуру й сало, а м'ясо відкидав. Роальд прив'язував до ластів вірвовку й волік здобич до шлюпки.

За дві години шлюпка була така повна, що її борти підіймалися над водою тільки на чверть фута.

Так удадо почався промисел.

ДО ПІВДЕННОГО ПОЛЮСА

Три роки плавав Амундсен на парусниках. Серед норвезьких матросів і капітанів він уже був відомий, — його знали, як людину, на яку можна звіритися. Яке б діло йому не доручили, він виконає його добре. „Амундсен не боїться ніякої роботи“, — говорили про нього капітани й боцмани. Його охоче запрошували на різні кораблі, але Амундсен ішов туди, де можна було навчитися чогось нового.

Навесні 1897 року в порту Тонсберга поширилася чутка, що з Бельгії приїхав моряк наймати досвідчених штурманів і матросів, щоб їхати в експедицію для вивчення південного магнітного полюса. Експедиція попливе кораблем „Бельгіка“.

Амундсен захвилювався: він мріяв саме про таку експедицію. Він відшукав моряка; це був високий худий бельгієць.

— Ви шукаєте штурмана для походу в Антарктику? Я міг би вам згодитися,— сказав йому Амундсен і подав пачку рекомендаційних паперів, які він зібрав за час своєї служби на суднах.

Бельгієць переглянув папірці один по одному і поклав їх собі в кишеню.

— Приходьте завтра, я перевірю, і ми вирішимо. Мені здається, ви ще молодий.

— Мені вже двадцять п'ять років. Молодість— не вада,— відповів йому Амундсен.

Другого ранку в готелі, куди прийшов Амундсен, бельгієць зустрів його привітно.

— Я довідався про вас. Ви для нас дуже підходящий штурман. Давайте складемо контракт. І допоможіть набрати досвідчених матросів. Нам треба п'ять чоловік.

Через чотири дні бельгієць, Амундсен і п'ять норвезьких матросів уже їхали до Амстердама, де стояла „Бельгіка“. Капітаном на цьому кораблі був бельгійський офіцер, начальником експедиції— теж бельгієць, судновим лікарем— американець Кук. Ще був на судні один учений румун. Матроси й механіки були бельгійці, і ще було шестеро норвежців з Амундсеном на чолі. Всі вони були люди досвідчені у плаваннях, загартовані, ніщо, здавалося, їх не могло злякати.

Пізно восени 1897 року „Бельгіка“ покинула Європу й пішла Атлантичним океаном на південь.

Магнітний полюс лежить на південь від Австралії, в Південному Льодовитому океані, і шлях

корабля йшов повз Африку й Австралію. Але вже в перші дні після виходу з порту для всіх на кораблі стало ясно, що капітан веде корабель зовсім іншим шляхом. Він прямував до миса Горна, повз Південну Америку. Це хвилювало Амундсена: він мріяв, що скоро потрапить до Південного Льодовитого океану, плаватиме в полярній кризі, а тут усе переплуталося. „Куди прямує корабель?“ Він спитав про це штурманів, супутників. Ніхто не знав. Щодня в кают-компанії, в каютах і кубриках велися тихі розмови.

— Куди ми йдемо?

І ніхто не міг спитати про це ні капітана, ні начальника експедиції. Сувора корабельна дисципліна забороняла такі запитання. Нарешті розмови помітив і сам капітан і якимось під час обіду в кают-компанії він сказав:

— Я помітив, що вас хвилює питання, куди ми йдемо. Ми йдемо повз мис Горн. У нас досить часу для того, щоб обійти Огняну Землю й пройти до магнітного полюса зі сходу. Літо в цих широтах щойно починається.

„Погана гра! — подумав Амундсен. — Мабуть, ми застрянемо!“

На початку грудня „Бельгіка“ досягла Магелланової протоки. Тут був саме розпал літа. Пройшовши протоку, „Бельгіка“ повернула на південь, вздовж берегів Огняної Землі. За тих часів Огняна Земля була ще мало досліджена. Начальник експедиції мріяв про те, що тут він зробить ба-

гато нових відкрить, і тому не дуже поспішав до своєї основної мети — до магнітного полюса.

„Бельгіка“ поволі проходила вздовж берегів Огняної Землі, зупинялась у кожній затоці. Вчені збирали зразки каміння на берегах, вивчали місцевих птахів і звірів, збирали зразки рослин, а також наносили на карту острови й провадили спостереження над погодою. За цією роботою минуло багато тижнів. Нарешті „Бельгіка“ поминула Шотландські острови, і далеко в океані всі з корабля побачили льодовий вал, що день і ніч блищав під промінням несідаючого сонця. „Бельгіка“ обережно підійшла до вала.

Це й була Антарктична земля, на якій, десь далеко за кригою й снігами лежить південний полюс.

Величезні глетчери сповзали з землі в океан. Попередні дослідники назвали цю місцевість Землею Грахама. Тут мало бувало кораблів, карти місцевості були зроблені неправильно, і начальник експедиції знову захопився здійсненням карти. На цю роботу потрібно було ще шість тижнів. „Бельгіка“ поволі пройшла вздовж берегів Землі Грахама і нарешті вийшла в Південний Льодовитий океан.

Зима вже насувалася. З південного полюса почали завівати холодні вітри, дорогою частіше траплялися плавучі крижані гори, птахи летіли з півдня на північ у теплі краї. Тим часом перед кораблем ще був довгий шлях, щоб потрапити

до південного магнітного полюса. Два тижні під-ряд „Бельгіка“ йшла вздовж кромки плаваючої криги.

Якось увечері, коли Амундсен стояв на вахті на капітанському містку, він побачив, що з півночі, з відкритого океану, насувається буря. Темні хмари низько мчали над самою водою. Вітер гнав крижані гори до кромки вічних льодів. Капітан вийшов на місток. Амундсен сказав йому:

— Нам доведеться витримати велику бурю. Мабуть, буде сніг і град.

— Ну, то що? Хіба нам уперше? — буркнув капітан.

Він показав на велику крижану гору.

— Держіться цього айсберга. За ним, мов за стіною, можна йти, ховаючись від вітру і хвиль.

Амундсен відповів:

— Слухаю.

Цілу свою вахту, усі чотири години Амундсен вів корабель вздовж крижаної гори. За горою вітер був менший, і хвилі ледве погойдували судно.

Аж ось на баку пробили склянки, прийшов новий вахтенний штурман. Амундсен показав йому на крижану гору й сказав:

— Держіть вздовж цієї гори, щоб врятуватися від вітру й хвиль, — так наказав капітан.

Другий штурман відповів:

— Есть так держати!

Здавши вахту, Амундсен пішов до себе в каюту відпочивати. Корабель ледве погойдувався. Заси-

паючи, Амундсен чув, як угорі завивав вітер, об борти билися хвилі, як гвинт корабля ритмічно розрізав воду.

Вранці, прокинувшись, він почув, що гвинт корабля вже не працює: ні гуркоту, ні свисту немає, навкруги тиша. Корабель стояв.

Амундсен швиденько одягнувся, вискочив на палубу. Так, „Бельгіка“ стояла нерухомо,— навкруги високими стінами здіймалися крижані гори; корабель, як у хащах, сидів між горами. Амундсен підійшов до другого штурмана.

— Що сталося? Як ми сюди потрапили?

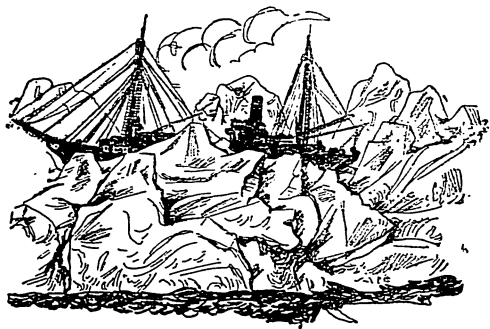
— Нас закинула сюди хвиля. Вночі був такий вітер, що я в темряві не помітив, як нас відірвало від айсберга й кинуло сюди. Ми врятувалися чудом.

Капітан, начальник експедиції, механік, матроси вже стояли на палубі. У всіх на обличчях була тривога. „Бельгіка“ опинилася в кільці крижаних гір, як у тюрмі. Капітан сам став на вахту і Амундсен із ним. Незабаром розвели пару, і гвинт запрацював знову. Капітан сам повів корабель вздовж крижаних гір.

А по той бік гір ще лютувала буря. Крижані гори поволі погойдувалися, інколи з них зривалися величезні куски криги й, гуркочучи, падали у воду. Щохвилини вони могли впасти на корабель і розтрити його на друзки. Попереду, між горами, капітан побачив невеличку щілину,— він спрямував корабель туди. Здаля щілина зда-

валася дуже вузькою, але коли підійшли ближче й примірялися, то виявилось, що крізь неї можна пройти в океан.

Крізь щілину „Бельгіка“ пройшла між крижаними горами й вийшла у відкрите море. Страшна небезпека минула. Але в океані ще лютувала буря. „Бельгіка“ знову повернула на захід, пішла вздовж кромки. Величезні хвилі котилися з пів-

„Бельгіка“ твердо стояла в кільці крижаних гір.

ночі, притискуючи корабель до криги. Амундсен сам стояв біля штурвала. Хвилі все дужче й дужче билися об борт. Ще удар, і корабель наскочить на крижину. Амундсен повернув руль, щоб піти на північ, далі від небезпечних крижин.

Капітан зараз же обернувся до нього.

— Навіщо міняєте курс? Держіться вздовж кромки.

— Може вдарити об крижину.

— Будемо шукати в кризі затону, знайдемо

в нього й перечекаємо бурю. Повертайте на той самий курс.

Амундсен насупився. Він бачив: капітан помиляється. Якщо вітер жене корабель на кригу, треба докласти всіх зусиль, щоб утекти якнайдалі у відкрите море. Інакше шалена хвиля може підняти корабель, кинути на кригу й розтрити дощенту. Скільки разів Амундсен читав про такі випадки. Може, сказати капітанові? Але морська дисципліна наказує: „Як не питають, не лізь з порадами“. Амундсен похмуро, мовчки стояв біля штурвала.

І корабель, підкидуваний хвилями, пішов на захід, вздовж самої кромки. В одному місці крижана кромка розірвалася і відкрився прохід на чверть кілометра завширшки. Прохід вів прямо на південь, у кригу. Капітан наказав:

— Держати курс у цей прохід!

Амундсен повернув руль, і корабель швидко помчав до проходу на південь, підгонюваний великим вітром.

За три години корабель зайшов у кригу на сто кілометрів і став. Хвиль тут уже не було, океан лишився позаду, праворуч і ліворуч від корабля розлягалися неосяжні крижані поля. Усі на кораблі раділи, що так щасливо уникли небезпеки. Не радів тільки Амундсен. Між іншим він сказав капітанові:

— Нас пристукне, мов у пастці. Крига ззаду може зімкнутися.

— Нічого,— байдуже промовив капітан.— Ми постоїмо кілька днів, переждемо бурю і знову підемо в океан.

І, стукаючи своїми величезними черевиками, він пішов униз, у свою каюту спати.

Амундсен цілу ніч промаячив на палубі. Він чув, як крига тріщала, рухалася. Але прохід ще не закривався. Зціпивши зуби, Амундсен нервово ходив по палубі. Якби він був капітаном, він негайно ж відплив би звідціля. А покищо ... покищо мовчи й чекай. Перед світанком він пішов у свою каюту і ліг, не роздягаючись. Раптом він почув угорі тупіт і крики. Він вибіг нагору. Крига з усіх боків стискувала корабель. Від проходу не лишилося й сліду.

Корабель з усім екіпажем міцно засів у кризі і з нею плыв кудись по океану.

А зима тільки но починалася—страшна полярна зима з багатомісячною темною ніччю.

У ПАСТЦІ

Протягом перших двох тижнів Амундсен щодня спускався на кригу і на лижах з саньми ходив вздовж закритої розколини, сподіваючись, що, кінець - кінцем, натрапить на відкритий прохід для корабля. Він не міг погодитися з тим, що доведеться зимувати серед плаваючої криги. Він розумів, в яке небезпечне становище потрапили люди

і корабель. До зими в кризі ніхто не був підготований. Тільки чотири чоловіки мали теплий одяг. А тепер весь екіпаж залишився в кризі зимувати без хутряного одягу, без потрібних харчів і навіть без ламп для освітлення кают.

Амундсен проходив кілометр за кілометром, відшукуючи відкриту воду, але все навкруги було скуте кригою. З півдня віяв холодний вітер, щодня бушували хуртовини,—ясно було, що зима була неминуча.

Останній раз він пройшов понад десять кілометрів. Ніде ніякої води! З почуттям безпорадності він вернувся на корабель.

— Проходу нема!

Він бачив зажурені обличчя матросів, розгублене лице капітана.

Ввечері всі зійшлися в кают-компанії: начальник експедиції, вчені, капітан, штурмани, механіки, матроси. Усі мовчали, ніби боялися, що тільки заговорить хтось, як зараз же всі почнуть лаятись, винуватити капітана в помилці: навіщо він завернув у кригу і загнав корабель у крижану пастку? Довго мовчали. Нарешті лікар Кук заговорив:

— Отже, друзі мої, нам доведеться тут зимувати. Це тепер ясно. Давайте ж готуватися до зими, довгої і важкої.

Він замовк, немов не знав, що ще сказати. Раптом з напівтемного кутка почувся ридання. Усі обернулися туди. Там, припавши головою до

стіни, плакав матрос Вільямс. Він уже давно стурбовано поглядав на кригу й на море. Він уголос каявся, що пішов у цю жахливу експедицію, і ось він, дужий чоловік, плаче мов дитина. Лікар Кук швидко підійшов до нього:

— Не можна плакати, Вільямс, слізьми лихові не зарадиш. Будь мужнім.

— Ми всі загинемо, ми всі загинемо! — кризь сльози прокричав Вільямс.

Хтось застогнав, хтось вилаявся кризь зуби, — в кают-компанії стало душно, немов у могилі. Начальник експедиції пробурмотів:

— Ну, зараз не час радитися. Поговоримо потім.

І поспішно вийшовши з кают-компанії, замкнувся в себе. Капітан пішов слідом за ним. Матрос Вільямс погрозив йому кулаком і закричав:

— Ось хто винен! Ось через кого гинемо!

Амундсен підійшов до Вільямса, міцно взяв його за руку.

— Годі, товаришу! Хіба ти не знав, на що ми йдемо? Будемо вірити, що вихід знайдемо.

Вільямс, бурмочучи прокльони, пішов з кают-компанії. І всі незабаром порозходилися на свої місця. На кораблі стало тихо, як буває тихо в тих домах, де є покійник. Звідусіль чулися зітхання, сердите бурчання. Амундсен довго ходив по верхній палубі. Ніч насунула, в ці години було зовсім тихо. Далеко на південь, на горизонті, засвітилася біла плямочка, ось вона виросла. Раптом вогняні стовпи стіною знялися високо над головою

і заграли, заворушилися, — зайнялося полярне сяйво. Амундсен бачив таке ж саме сяйво далеко за північним полярним колом і ось бачить його тепер тут, і скільки ще разів він бачитиме його протягом довгої страшної ночі?

Що чекає їх цієї ночі? Може, загибель?

І він пригадав усі ті випадки страшних смертей, злигоднів, голоду, про які читав у книгах про полярні зимівлі.

Хто гине у таких зимівлях? Насамперед гинули люди легкодухі. Вони лякалися так, що втрачали сили, і смерть швидко скручувала їх. Він подумав про смерть. Холод раптом пробіг по спині. Чи не боїться він? Ні, не боїться. Він знав, куди йшов. Йому ніщо не страшне. Він усе може перенести. А хто ж буде йому вірним товаришем під час важких тижнів і місяців? Одинцем жити серед зневірених, легкодухих людей було тяжко. Потрібний, потрібний товариш! Він перебрав у пам'яті всіх матросів, штурманів, капітана. Хто не злякається трудношів? І йому здалося, що злякаються всі: зима буде страшна. Тільки лікар Кук, мабуть, найміцніший чоловік.

Амундсен спустився з палуби, пішов до каюти лікаря.

Лікар, сидячи за столом, щось писав. Він запитливо подивився на Амундсена.

— Я прийшов порадитися, доктор. Нам треба буде тримати дисципліну, берегти всіх, заспо-

коювати. Ви уявляєте собі, що в нас буде через місяць?

— Так, уявляю. Робитимемо все, що можна,— відказав лікар.— Інакше і вони загинуть і ми загинемо разом з ними.

Вони виразисто подивилися один одному в очі, потиснули руки й розійшлися мовчки.

Минуло тільки два тижні, і корабель цілком був у полоні полярної зими. Хуртовини навіяли навколо його бортів гори снігу. Сніг товстим шаром лежав на палубі, він набивався в люки, і вранці важко було відчинити двері кают.

Амундсен і лікар Кук разом з матросами зробили з парусів стінки перед кожним люком, щоб сніг не так замітав їх. Вони обчислили, скільки палива є на кораблі, розподілили це паливо на місяці, щоб його не перевитрачати, а зберегти на всю зиму. На кораблі було дуже мало ламп, через те вирішили освітлювати тільки кают-компанію.

Поки було ще світло, Амундсен і лікар Кук з двадцятьма матросами ходили навколо корабля в усі сторони на полювання, відшукуючи, чи не трапляться десь моржі та тюлені. В ці дні полювання було вдале. Мисливці забили десятків з чотири тюленів, приволокли їх до корабля і тут закопали в сніг, щоб м'ясо добре зберігалось. Тепер запас харчів збільшився, і начебто голодна смерть відсунулася. Але сталася несподівана біда. Якось під час обіду, коли всі сиділи в кают-

компанії і кухар подавав страви, капітан раптом нахилився над своєю тарілкою і довго нюхав шматок тюленьчого м'яса.

Мисливці вбили десятків з чотири тюленів.

— Це що за страва? Знову тюлень? — гнівно закричав він. — Я вимагаю, щоб більше цього не було! Ми не собаки, щоб їсти одне й те саме щодня. Таке м'ясо шкодить, воно отрує нас.

Усі презирнулися здивовано: що з капітаном?
Чи не божеволіє він?

Лікар Кук сказав:

— Дозвольте, капітан, я запевняю вас, що таке м'ясо буде чудово підтримувати наші сили. Як не їсти тюленя, то що ми будемо їсти?

Це що за страва? Знову тюлень?

— В нас є сушена городина, є консерви.

— Від консервів може бути цинга, такі випадки бували вже на півночі й на півдні, а свіже тюленьче м'ясо нас врятує від цинги.

— Ні в якому разі я не дозволю варити обід з тюленя!— гнівно сказав капітан і вийшов з кают - компанії.

Лікар Кук нахилився до Амундсена й пробурмотів:

— Як так піде діло, то, звичайно, екіпаж загине...

Амундсен мовчки хитнув головою. По обіді вони вийшли на палубу. Ніч навкруги лежала безпросвітна. Уже вісім діб навіть відблиски зорі не показувалися на небі.

— Що тепер робитимемо? — спитав лікар.

— Покищо нехай буде так, як хоче капітан. Ми не маємо права порушувати дисципліну. А там побачимо.

— Треба все ж таки примусити екіпаж працювати. Інакше з неробства всі похворіють.

— Працювати примусимо.

Вони пішли до корми. Позаду, у темряві, чийсь голос гукнув:

— Доктор! Доктор, де ви?

Лікар Кук озвався. До нього швиденько підійшов хтось чорний, — поночі не розібрати.

— Ідіть но швидше, доктор, з Вільямсом щось негаразд.

— А що таке? Отруївся?

— Ні, він зібрався йти геть. Бешкетує. Он дивіться, вже вийшов на палубу.

Лікар Кук і Амундсен пішли до дверей кают-компанії. Біля дверей галасувала купа матросів. Вони тримали когось за руки. Лікар підійшов. В темряві він і Амундсен роздивилися: матроси тримали свого товариша Вільямса.

У Вільямса за плечима висіла сумка, в руках була палиця.

— Що таке? Чому ви його тримаєте? — спитав лікар.

— Він хоче йти.

— Куди йти? Ти куди, Вільямс, зібрався?

— Я хочу піти до Бельгії. Я не можу тут зимувати.

— Як!? Пішки через кригу, океани й моря?

— Так, пішки. Тобто я попливу, де треба. Я дуже добре плаваю.

— Так, мабуть, перепливти можна, — спокійно сказав лікар, — але покищо я тобі, друже, не раджу йти. Почекай трохи, ось зійде сонце, я разом з тобою піду.

Лікар узяв матроса за руку і, лагідно розмовляючи з ним, повів назад у каюту.

Амундсен і матроси залишилися на палубі. Матрос Еміль сказав:

— Не корабель у нас, а коробка. Та тут ще божевільний. Біда!

Амундсен подумав:

„Справді корабель, як коробка, а крига навкруги на тисячі кілометрів. Біда!“

Але вголос промовив бадьоро:

— Нічого, брате, держись! Не втрачай бадьорості. Бадьорість втратити — все втратити.

— Де її набратися, тієї бадьорості? — сердито буркнув Еміль.

Амундсен не відповів. Що можна відповісти

людям, які при першому ж лихові підупадають духом? Він пішов униз, в каюту.

Двері до каюти лікаря були відчинені. Лікар і матрос Вільямс сиділи один проти одного. Амундсен почув уривок фрази:

— Разом підемо незабаром...

Це сказав лікар. Матрос засміявся весело. Мабуть, він повірив. Амундсен пішов далі до своєї каюти, поночі роздягнувся і ліг. Він стомився від хвилювань цього дня. Що буде далі?

АМУНДСЕН — НАЧАЛЬНИК

Потяглися важкі, страшні тижні. Вдарили такі морози, що на палубу не можна було виткнути носа. Чавунна піч у кают-компанії завжди була розжарена, але й вона погано нагрівала. Навколо неї сиділи й лежали люди. Амундсен і лікар у кутку кают-компанії влаштували майстерню, — робили сани, шили одяг з тюленьчих шкур. Їм допомагали два-три матроси.

— А де Еміль? — спитав лікар.

— Еміль у кубрику. Він не встає вже два дні.

Лікар кинув пилку й вийшов з кают-компанії. Через п'ять хвилин він вернувся й покликав Амундсена.

— Ідіть, полюбуйтеся, — сказав він півголосом, коли вони вийшли в темний коридор, — у нас цинга.

Вони мовчки ввійшли в кубрик. Каганець з тюленьчим жиром ледве освітлював кубрик. На койці лежав Еміль. Лікар і Амундсен нахилилися над ним.

— Роззяв рот! — наказав лікар.

Еміль роззявив рот. Тяжкий запах ударив Амундсенові в лице. Ясна в Еміля порозпухали, почорніли. Язик ледве повертався.

— Цинга справжня, — сказав Амундсен, — потрібне свіже м'ясо. Будемо потай годувати його... щоб не знав капітан.

— Так, доведеться. Будемо самі варити.

І від того дня потай від капітана вони варили шматочки свіжого тюленьчого м'яса для хворого Еміля.

Але минув тільки тиждень, і на цингу захворіло відразу п'ятеро матросів. А потім ще, ще, і на початку грудня вже половина екіпажу була хвора на цингу.

Начальник експедиції і капітан теж почали потроху хворіти, і нарешті обидва звалилися. Вони лежали разом у напівтемній каюті капітана, нерухомі, мсв колоди. Капітан швидко знесилився. Одного разу, коли біля нього сидів лікар, він сказав:

— Доктор, покличте свідків, я хочу зробити заповіт.

Лікар відповів гнівно:

— Не будьте легкодушним, капітан! Не втрачайте надії!

— Годі, доктор! — сердито відказав капітан.— Я прошу вас покликати свідків. Команду я передаю першому штурманові Амундсену.

Лікар, щоб не дратувати хворого, покликав свідків — Амундсена, механіка Віктінга, другого штурмана Брулля. Коли свідки увійшли, лікар

— Команду я передаю першому штурманові Амундсену.

щільно причинив двері каюти, щоб ніхто з екіпажу не міг почути слів капітана. Якщо сам капітан готується до смерті, то що ж тоді робити решті? Значить, становище безнадійне.

Капітан завмираючим голосом почав диктувати:

„Перебуваючи в повному розумі й твердій пам'яті ...“

Лікар Кук, нахилившись над столом, записував слова капітана. В каюті було напівтемно. Вишневе лице капітана тяглося до стола. В його виблискуючих очах був розпач. На другій койці

ворочався начальник експедиції. Він також витяг шию й дивився, як лікар пише.

А троє — Амундсен, механік Віктінг і штурман Бруль, закутані в куртки з тюленьчих шкур, — мовчки стояли навколо стола. Тьмяне світло лампи падало на їхні похмурі обличчя.

— Я також хочу зробити заповіт, — сказав начальник експедиції, коли капітан кінчив диктувати.

— І ви теж? — здивувався лікар.

— Так. Я відчуваю, смерть близько.

Лікар перезирнувся з Амундсеном.

— Ну, вам то зовсім рано! — сказав лікар.

— Ні, ні. Прошу вас. Пишіть.

Лікар знову нахилився над столом, поклав перед собою новий аркуш паперу. Начальник експедиції диктував тихим, уривчастим голосом.

— Розпишіться! — сказав лікар і присунув папір до Амундсена.

Амундсен розписався. Потім розписалися механік Віктінг і штурман Бруль — свідки. Все було в порядку.

— А тепер... нехай команду над судном і експедицією візьме Амундсен, — сказав начальник експедиції. — Ви не заперечуєте, капітан?

— Ні, ні. Я згоден, — безсилим голосом сказав капітан.

Лікар Кук записав їхні слова у вахтенний журнал, подав його капітанові і начальникові експедиції.

— Розпишіться.

Капітан і начальник розписалися. Лікар подав вахтенний журнал Амундсенові.

— Прийміть команду.

Це була незвичайна хвилина в житті Амундсена. Ось він уже начальник полярної експедиції! Але він і взнаки не дав, що хвилюється. Він розписався мовчки, і мовчки ж усі вийшли з каюти.

— Отже, дорогий Амундсен, справа тепер у ваших руках, — сказав лікар, коли зачинилися двері в каюту капітана. — Треба рятувати людей.

Амундсен поклав руку на плече Брулля.

— Дорогий Бруль, негайно викличте всіх здорових матросів нагору.

— Єсть покликати всіх здорових нагору! — усміхаючись, проговорив Бруль і приклав руку до шапки.

Незабаром на трапах зачулися кроки. Матроси вилазили з кубриків. Лікар Кук і Амундсен вносили нагору залізні лопати й сокири. На палубу вийшло тільки чотири матроси, Бруль, механік Віктінг і Амундсен з лікарем. Решта були хворі.

— Ми спустимося на кригу, викопаємо з снігу вбитих тюленів і пінгвінів. Джемс, ти підеш скажеш кухареві, щоб він негайно розпалив піч у кухні. Сьогодні в нас буде обід з свіжого м'яса.

Джемс весело відгукнувся:

— Єсть сказати кухареві, щоб розпалював піч!

Джемс побіг назад у кубрик, а всі інші з лопатами й сокирами на плечах пішли на кригу.

— Єсть сказати кухареві, щоб розпалював піч!

Протягом довгої ночі завірюхи намели гори снігу навколо корабля. Туші тюленів і пінгвінів були сховані в снігу біля носа корабля. Амундсен за-світив ліхтар, довго оглядав, де треба копати, і нарешті показав:

— Тут!

Матроси запрацювали лопатами й кирками. Амундсен і Кук змінювали їх, робота посувалася швидко. Довелося вирити довгий коридор у снігу, перш ніж добралися до тюленів. Амундсен сам вирізав з тюленьчих туш

найкращі шматки м'яса, навантажив ними матросів і наказав занести на кухню.

За годину ситий смачний обід був готовий. Вся команда — здорові і хворі, хто ще міг ходити, сиділи в кают-компанії за столом і їли ніби наввипередки. Консерви так остогидли всім, що смажене тюленьче м'ясо здавалося ласощами.

Потім лікар і Амундсен годували тих хворих, хто не міг сам прийти до стола.

З блюдом, доверху накладеним м'ясом, лікар пішов у каюту капітана. Що там було, він не розказав. Але назад, у кают-компанію, він прийшов усміхаючись, а блюдо було порожнє.

Цей перший обід начебто воскресив усіх. Усі заговорили жвавіше, голосніше. І скидалося на те, що люди дочекалися свята.

Забитий тюлень.

Минуло тільки п'ять діб, і екіпаж не можна було пізнати. Хворі вже самі почали виходити обідати з своїх кают, розмовляли бадьоро, навіть жартували інколи. Лікар сказав, що і капітан і начальник експедиції почали одужувати.

Після вечері звичайно всі довго сиділи в кают-компанії, лагідно розмовляли про той час, коли повіють теплі північні вітри, розженуть кригу і „Бельгіка“ вийде у відкрите море.

ЛІКАР КУК — ВИЗВОЛИТЕЛЬ

Переломилася нарешті страшна зима. Щодоби опівдні на горизонті почала з'являтися біла пляма: то була ознака полярної зорі. Значить, довга ніч кінчається, скоро буде день. Пляма щоразу

зростала і за якийсь тиждень показалося нарешті сонце. Воно вийшло зза горизонту лише краєчком і тільки на кілька хвилин. Але зустрічати його висипав на палубу й на кригу весь екіпаж. Амундсен наказав, щоб вивели божевільного Вільямса і винесли хворого капітана. Усі вітали сонце такими радісними криками, ніби день порятунку був близький.

Але Амундсен і лікар Кук розуміли: до порятунку ще далеко. Другого дня сонце підбилося вище, світило довше, і коли весь екіпаж надвечір знову зійшовся в кают - компанії, лікар Кук сказав:

— День визволення близький. Нам треба тепер же обслідувати всю кригу навкруги. Завтра ми підемо на північ, подивимось, чи немає де виходу для нашого судна.

Другого дня ще поночі лікар Кук і Амундсен вийшли на кригу. Тільки но починало розвиднятися, небо на сході оповилося білим серпанком: було світло. Амундсен і лікар пройшли на північ кілометрів зо два, але ніде ні розколини, ні проталини вони не помітили, — все було щільно скуте кригою. Зійшло сонце, віддалік вони побачили трьох матросів, що йшли їм назустріч з заходу. Матроси також бродили, відшукуючи проталини.

— Ми бачили проталину недалеко звідціля, і чверті кілометра не буде.

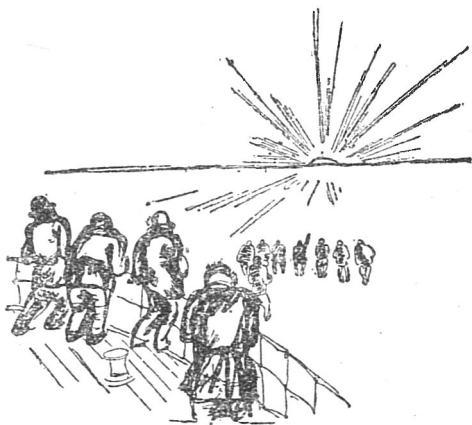
Усі п'ятеро пішли до проталини. Проталина у вигляді довгого язика йшла кудись далеко на

північ, кінця її не було видно в кризі. Лікар зрадів.

— Це саме те, чого нам треба. Якщо судно проведи сюди, ми визволимось з полону.

— Навряд чи визволимось, — висловив сумнів Амундсен. — Мабуть, проталина з півночі закрыта.

— А це ми зараз побачимо.

Зустрічати сонце висипав увесь екіпаж.

Лікар пішов до крижаної гори, що здіймалася праворуч від проталини, піднявся на її уступ і в бінокль подивився в далечінь. Проталина кінчалася недалеко. Довжина її була не більша за три кілометри, а в даліні, по горизонту, стіною здіймалися великі крижані гори і за ними, мабуть, був відкритий океан.

Цього дня під час обіду в кают-компанії лікар бадьоро сказав :

— Здається, я можу вітати всіх нас з великим відкриттям. Ми знайшли поблизу проталину. Нам треба вивести корабель в неї якнайшвидше.

— Проталина закрита з усіх боків, — озвався матрос. — Однаково у відкрите море не потрапимо.

— От саме через цю проталину ми й потрапимо у відкрите море, — твердо промовив лікар. — Коли наблизиться весна і повіють теплі вітри, крига почне тріскатися, і розколина обов'язково пройде по найслабшому місцю, тобто там, де проталина, а через розколину нам уже легко буде вивести корабель у відкритий океан.

Амундсен кивнув головою.

— Доктор правду каже. Такі випадки в полярних експедиціях бували вже не раз.

— А як же ви проведете корабель через кригу? Аджеж до проталини цілий кілометр, — спитав другий штурман.

— Ми пропиляємо в кризі канал, висадимо в повітря кригу і каналом проведемо „Бельгіку“ до проталини.

Механік Віктінг розсміявся :

— Де ви візьмете пилки? Де динаміт? У нас є лише дві маленькі пилки, а динаміту кілька фунтів.

— І цими пилками можна дещо зробити. Я певен, що робота вдасться.

Матроси похмуро презирнулися, і по їхніх поглядах було видно, що вони не вірять лікареві Куку. Потроху почалася суперечка.

— Ми замерзнемо на такій роботі. В нас нема теплих пальт.

— Пальта ми добудемо, — сказав Амундсен. — В нас є укривала. Сьогодні ж почнемо шити з них теплі пальта для вас.

По обіді Амундсен сам пішов у трюм корабля, де в ящиках лежали товсті грубі укривала червоного кольору. Він приволік їх в кают-компанію. Матроси допомагали йому. Спочатку усміхалися, що їм доведеться красуватися в таких чудних убраннях.

Один матрос, що виконував обов'язки кравця, порозрізував укривала й викроїв з них незграбні халати. Тут таки всі взялися до шиття. Шив сам Амундсен, шив лікар Кук, — кают-компанія почала скидатися на кравецьку майстерню.

Через три дні, на світанку, екіпаж вийшов на палубу з двома пилками, з сокирами й ломами, спустився на кригу й пішов до проталини. Це було дуже смішне видовище: всі були одягнені

Екіпаж вийшов на кригу.

в червові незграбні халати, з незграбними шапками на головах. Лікар Кук і Амундсен провели довгу пряму рису від ближчого краю проталини до корабля. Вони показали, який завширшки повинен бути канал, і матросі неохоче взялися до роботи. Тільки дві пилки в них було. До одного кінця пилки вони причепили на дротині важкі гирі і цей кінець спустили у воду. На другому кінці була укріплена довга ручка, — тягар тягнув пилку вниз, у воду, а двоє матросів, ухопившись за ручку, підіймали пилку вгору.

Так почалося пропилювання криги.

Лікар Кук наказав випилювати в кризі довгі трикутники, і коли обидві пилки зійшлися у вершині такого трикутника, Кук і Амундсен викопали в кризі невеличку ямку, поклали в неї динаміт, провели шнур і підпалили його. Усі швидко відбігли. Почувся вибух, і відпиляна брила криги попливла в проталину. Вибух усіх розважив і підбадьорив. Зараз же матроси знову взялися до роботи. Цього першого дня було відпиляно десять великих трикутників. Канал намітився відразу, — він був двадцять п'ять метрів завширшки.

Стомлені, але підбадьорені, всі вернулися на корабель. Праця першого дня їм показала, що канал все ж таки зробити можна, значить, і порятунок можливий. І від того дня охочіш виходили люди на роботу.

Канал посувався швидко, на четвертий тиждень

вже пройшли половину його. Дні за цей час значно збільшилися. Сонце багато годин стояло високо в небі. Люди, виснажені довгою ніччю, були раді світлу, рухові. Роботи вистачало на всіх: одні пиляли кригу, другі баграми проштовхували її по каналу до проталини. Всі були жваві, говорили весело. На початку дев'ятого тижня робота була скінчена. Екіпаж відкидав сніг від корабля і проколов навколо нього кригу. Пізно ввечері всі, стомлені, але дуже задоволені, полягали спати. Вони сподівалися, що завтра на світанку на канатах проведуть корабель каналом у відкрити проталину.

Так почалося пропилювання криги.

Рано-вранці на палубі раптом пролунали тривожні крики. Амундсен швиденько одягнувся і вийшов на палубу. Там уже юрмилися всі матроси. Вони щось кричали, когось загрожували, когось кляли.

Амундсен спитав:

— В чому річ?

Багато голосів закричало;

— Дивіться! Канал закритий. Працювали ми, працювали, підганяли ви нас, підганяли, і вся робота пішла нанівець. Дивіться!

Амундсен піднявся на бак. Каналу перед кораблем не було: крига зійшлася, і невеликі купки дрібних крижин стояли там, де вчора виднілася вода. Вийшов на палубу лікар Кук, з ним капітан і начальник експедиції,— усі похмуро й мовчки дивилися на кригу.

З заходу віяв вітер, дедалі дужчаючи. Це він зсунув кригу, закрити канал.

— Всі надії розвіялися,— похмуро сказав капітан.

— Ну ні, капітан!— жваво озвався лікар Кук.— Вітер відібрав у нас канал, він може й вернути нам його. Подивимось, що буде надвечір.

День тягся нудно. Зовсім як темної ночі, мало хто виходив на палубу,— всі сиділи в каютах, люті, похмурі. Тільки Амундсен і лікар Кук про щось тихо говорили, ходили навколо корабля по кризі.

Перед заходом сонця крига підозріло почала тріщати, заворушилася і за півгодини від корабля до проталини простяглася розколина. Щохвилини вона ставала ширша. Лікар вискочив на палубу, задзвонив у сигнальний дзвін.

Усі повибігали, одягаючись на ходу, і, побачивши широку розколину, вибухли радісними криками.

— Швидше, швидше!— підганяв лікар.

До бортів корабля ще вчора були прикріплені довгі канати, і тепер увесь екіпаж поділився на двоє,—однією частиною командував Амундсен, другою—лікар Кук. Капітан стояв на містку, він дав сигнал, матроси потягли канати, і корабель поволі пішов по каналу. Через дві години він щасливо дістався до проталини і загойдався на просторій, вільній воді. З корабля були спущені шлюпки,—матроси і Амундсен пропливли до старої зимової стоянки, тут зібрали всі речі, що залишилися від зимівлі, і знову вернулися на корабель.

Це було велике свято для екіпажу. На трьох шлюпках матроси довго плавали

Лікар задзвонив у сигнальний дзвін.

вдovж крижаних берегів проталини. Вони вже відвикли від весел і тепер раді були розімнятися.

Там і тут на березі лежали тюлені, сиділи пінгвіни, мисливці стріляли їх; цього дня на кораблі був розкішний обід з свіжого м'яса.

Але виходу у відкрите море все ж таки не

було. Як і раніш, на шляху стояла непрохідна крига, за кригою, далеко на горизонті, виднілася крижана стіна, за стіною плюскався океан.

Минув тиждень, другий,—все лишалося без змін, тільки канал, яким пройшов корабель, то закривався щільно кригою, то відкривався знову. На кораблі знову засумували.

Але ось якось—це було на початку листопада, і вже цілий тиждень віяли північні теплі вітри—крига почала тріщати, і розколини проходили саме через проталину. Амундсен наказав приготувати машину, щоб усякого часу можна було розвести пару. І такий час настав: крига розсунулася настільки, що корабель міг пройти з проталини у відкрите море. Зараз же розвели пару в котлах, і „Бельгіка“ швидко пустилася у відкрите море. Вона була вже майже біля виходу, коли дві величезні крижані гори заступили їй шлях. Прохід між ними був зовсім вузький. Амундсен, який все ще командував судном, вирішив рискнути. Він сам завів судно у прохід. Прохід був звивистий і подекуди такий вузький, що борти торкалися крижаних стін. Корабель на силу продирався між ними. Раптом на палубі хтось крикнув:

— Гори зсуваються! Назад!

Амундсен придивився. Так, гори рухалися. Може, вони зараз зйдуться і розчавлять корабель мов тріску? Борти корабля вже затріщали під їх напором. Тут почав допомагати лікар Кук:

він заметався мов несамовитий по палубі, скликав матросів, наказав витягти з трюму шкури тюленів, понабивав їх шкурками пінгвінів так, що вийшли товсті, м'які мішки, і ці мішки були зараз же спущені вздовж бортів з правого й з лівого боку.

Крижані стіни, натискаючи на корабель, тиснули на мішки. Але мішки захищали борти. Гори потроху відсунулися, і корабель вийшов нарешті в безкрай простір океану. Пробув він у крижаній пастці тринадцять місяців.

ПОВОРОТ

Тепер усі на кораблі відчули, що вони врятовані: нарешті дні страшної небезпеки минули! Корабель вільно погойдувався на воді, в його трюмі було досить вугілля для того, щоб дістатись до найближчого порту.

По-святковому прикрашена прапорами „Бельгіка“ пішла повним ходом на північ. Усі, хто не був зайнятий роботою, стояли на палубі. Амундсен з капітанського містка дивився на них. Брудні, зарослі бородами, змучені, вони не були подібні до тих бадьорих, дужих людей, що тринадцять місяців тому увійшли в кригу. Страшна зима висотала з усіх сили. Два матроси вивели попід руки божевільного Вільямса; він, не відриваючись, дивився на морський простір, на хвилі і щось мукав.

У штурвальній рубці тривожно загомоніли. Амундсен зайшов туди. Капітан голосно лаявся. Другий штурман в чомусь виправдувався.

— Що таке?—спитав Амундсен.

Капітан сердито обернувся до нього.

— Ви зіпсували інструменти!

— Інструменти зіпсувалися від струсу, коли на нас натискали крижані гори,—сказав другий штурман.

Амундсен оглянув корабельний хронометр, секстант. Усе було зіпсоване.

Амундсен знизав плечима.

— Звичайно, справа неприємна, капітан, але не слід хвилюватися. Шлях тепер знайдемо.

— На вашу відповідальність!—суворо буркнув капітан.

— Так, так, на мою відповідальність.

Він розумів, яка небезпека загрозувала кораблеві, якщо йти наосліп. Але що було робити?

Він повів корабель навмання. Він наказав тримати курс на схід: там, здавалося йому, він потрапить на острови Огняної Землі. Сім днів „Бельгіка“ пливла, зовсім не знаючи куди. Вахтенний матрос увесь час сидів на вершечку корабельної щогли і звідти в бінокль оглядав горизонт. Нарешті одного разу з вершечка щогли пролунав урочистий крик:

— Земля!

Сам Амундсен виліз на щоглу. В далині виділася чорна пляма: безперечно, то була земля.

Через десять годин „Бельгіка“ наблизилася до невідомого острова. Скільки не міркували штурман, капітан і начальник експедиції, вони не могли визначити, що то за острів. Острів був пустинний, на його вершині лежав сніг. Від нього завернули на північ. Тут була невелика протока, за протокою ще острів. Усі побачили, що це так званий Церковний острів. Цей острів був уже точно нанесений на карти, і, значить, шлях звідси був відомий.

Ще за тиждень корабель пройшов Магелланову протоку й попрямував в Європу. Це було в 1899 році. Уся подорож тривала два роки.

У НАНСЕНА

Після експедиції на „Бельгіці“ Амундсен цілий рік прожив у Христіанії, відпочивав від польярної експедиції й готувався до іспиту на звання судноводія. Він надрукував у газетах і журналах багато статей про подорож, і його знали тепер по всій Норвегії.

Він жив у тому ж маленькому будиночку, де колись жив з матір'ю. Життя його було так само скромне, трудове, і довго ночами в його кімнаті світилося світло.

Захоплений працею, він мало де бував. Він працював багато і старанно. В нього тепер був величезний практичний досвід матроса і штур-

мана. Треба було тільки зібрати книжкові знання в цій справі, і він переможе.

Хто дуже захоче і буде добре працювати, той доможеться всього. Його іспит на звання штурмана пройшов блискуче. Тепер він міг сам вести свій майбутній корабель куди схоче, а не брати капітаном чужу людину.

Складання іспиту було ще кроком, і великим кроком уперед до його основної мети. Тепер він незабаром зробить самостійну подорож в полярні країни.

Протягом цього останнього року Амундсен, готуючись до іспитів, вивчав усі нові книги про полярні подорожі.

Норвегія і весь світ в ці роки захоплювалися записками Нансена про його незвичайну подорож на „Фрамі“.

Нансен, Нансен! От людина, що з самого юнацтва була ніби провідною зорею для Амундсена. Скільки років Амундсен мріяв стати таким же, як Нансен, сміливим і відважним! І мріяв побачитися з ним, говорити.

І лише тепер Амундсен зважився на такий крок: він піде до Нансена по пораду.

„Я тепер маю досвід полярного мандрівника, маю звання капітана, я можу бути начальником корабля, але мені бракує наукових знань. Без цих знань моя майбутня експедиція не матиме й половини значення. Нансен скаже, що треба робити“.

З такими думками Амундсен пішов до Нансена. Він трохи побоювався цієї зустрічі. Як його

зустріне знаменитий мандрівник? А що, як він за-
сміє його плани? Що, як не буде ніякої підтримки?
Але однаково йти треба, коли шлях намічений.

Амундсен рішуче подзвонив біля дверей бу-
динку Нансена. Служниця провела його в перед-
покій, попросила почекати. Амундсен, знякові-
лий, сів біля великого столу. Він похмуро погля-
дав на двері, в які вийшла служниця. Він боявся.
Він боявся так, як не боявся навіть у хвилини
найстрашнішої небезпеки.

Двері відчинилися, і ввійшов Нансен. Тисячі
разів Амундсен бачив його портрети, бачив його
живого — здаля і зблизька, він здавався йому су-
ворим.

А тут перед ним стояв усміхливий чоловік і
привітно простягнув йому руку.

— Чим можу бути корисний?

Він пильно й допитливо подивився прямо в
обличчя Амундсенові.

— Я прийшов до вас по пораду,— хвилюючись,
сказав Амундсен.— Я хочу податися в полярні
країни. Я вже зимував на „Бельгіці“.

— Ви зимували на „Бельгіці“? Хто ж ви такий?

— Я — Амундсен. Був першим штурманом. Те-
пер я надумав самостійну подорож. Я прошу ва-
шої поради.

Нансен швидко підійшов до Амундсена, узяв
його за руку, сказав привітно:

— Я дуже радий допомогти, чим зможу. Хо-
дімо до мене.

Він повів Амундсена у свій просторий кабінет. Двоє широких вікон виходили в сад. Все було залите сонцем. Широкий стіл був закиданий книгами й картами. На стіні висіла велика карта Арктики. Біля столу стояв сірий хребець кита.

Нансен запросив гостя сісти.

— Сідайте. Чого ж ви хочете? Які ваші плани?

Амундсен нерішуче сів. Він розумів: зараз він уперше мусить виказати свою таємницю. Перед ким? Перед Нансеном — героєм своїх юнацьких мрій.

— Чудова мета, — сказав Нансен. І Амундсен зніяковів.

— Я розумію... мало бути тільки мандрівником, треба бути також і науковим працівником, — заговорив він.

— Так. Але спочатку скажіть мені, куди ви збираєтесь, в яке саме місце?

— Найближчими роками я маю намір спробувати знайти північно-західний прохід.

Нансен відхилився на спинку крісла, допитливо подивився на свого гостя, потім перевів очі на карту Арктики, що висіла на стіні. Північний берег Америки там був відзначений пунк-

тиром — ніхто ніколи ще не проходив вздовж цього берега.

— Чудова мета, — сказав Нансен. — Для цього варт жити й працювати.

Амундсен скупо усміхнувся. „Нансен каже, що мета чудова? Варт жити?“

— Я маю тепер досвід полярного плавання, але немає в мене наукової підготовки. Я прийшов до вас по пораду, як мені приступити до поповнення мого наукового багажу? Що вивчити насамперед?

Амундсен скупо усміхнувся.

Тільки через дві години Амундсен пішов від Нансена. Він ішов упевнений, що шлях його правильний, що немає нічого неможливого в його планах. Вчитися, працювати, готуватися! І перемога буде!

ПО НАУКУ

Підбадьорений Нансеном, Амундсен того ж вечора написав до директора британської обсерваторії в Кью довгого листа:

„Я маю намір найближчими роками податися в полярні краї з метою дослідницькою. Я хотів би під вашим керівництвом і в вашій обсерваторії вивчити все, що стосується земного магнетизму, і всі методи, якими користуються, роблячи магнітні спостереження“.

В листі він розповів про страшну зиму, яку провів за південним полярним колом. Якби в нього була наукова підготовка, він міг би дати науці нові матеріали.

Амундсен у цьому листі хотів підкреслити, що він не людина з вулиці, що в нього вже є і досвід і підготовка до полярних досліджень.

Він сподівався, що директор британської обсерваторії привітно відгукнеться на його лист. Люди науки повинні допомагати один одному. Так принаймні говорив і Нансен.

Відповідь надійшла невдовзі:

„Обсерваторія перевантажена своєю безпосередньою роботою, прийняти вас практикантом не можемо“.

Відповідь приголомшила Амундсена. Ага, значить, перешкоди не тільки в кризі, біля полюса, але й тут, у культурних країнах?

„Ну, що ж, пошукаємо інших шляхів!“— вирішив він. Хіба йому вперше натрапляти на труднощі? Труднощі існують на те, щоб їх перемагати.

Того ж дня він навідався до свого знайомого молодого професора Стеена. Амундсен показав

йому відповідь директора британської обсерваторії.

— Вам треба пошукати щастя в Німеччині, якщо не вдалося в Англії. Їдьте в Гамбург, до професора Неймайєра. Він завідує обсерваторією, може, він допоможе.

— Чи допоможе ж?— висловив сумнів Амундсен.— Неймайєра знає цілий світ як відомого вченого.

— Все одно спробувати треба. В Норвегії ви не знайдете допомоги, наша країна занадто бідна. Я вам дам лист до Неймайєра, він мене трохи знає.

Роздумувати було ніколи: треба було діяти негайно. І через тиждень Амундсен уже під'їжджав до Гамбурга.

Ще за чотири десятки кілометрів до порту Амундсен, стоячи з біноклем на палубі, побачив у морі безліч пароплавів. Одні йшли до порту, другі з порту. Вони йшли цілими караванами, ніби море було для них тісне.

Ближче до порту почали траплятися судна, що стояли на якорі. Вони дожидали своєї черги до вантаження й до ремонту. Увесь горизонт попереду був оповитий димом: тисячі пароплавних труб задимлювали небо. Вздовж довжелезної набережної судна стояли в три й чотири ряди. Яких тільки прапорів тут не було! Усі країни надіслали сюди свої кораблі. Поряд з океанським велетнем стояли маленькі портові пароплави. Величезні підймальні крани тягли вантажі

з вагон завбільшки. На набережній бродили юрми матросів, що розмовляли всіма мовами світу.

Амундсен з чемоданом у руці продерся з порту на вулицю, де в кожному будинку був готель. Вивіски готелів були написані різними мовами.

Амундсен узяв найскромніший номер і, почистившись та причепурившись, подався до Гамбурзької обсерваторії. Обсерваторія була на другому кінці величезного міста. Амундсен їхав з великою тривою: чи прийме його знаменитий учений? В тихому кварталі, повному квітучих дерев, він відшукав білий будинок обсерваторії. Після метушні порту тут було особливо затишно.

Амундсен нерішуче зайшов до канцелярії. Молодий чоловік в окулярах, чепурно одягнений, спитав, чого йому треба.

— Я хотів би бачити пана Георга фон-Неймайера. Ось мої рекомендації.

Юнак запросив його почекати, а сам пішов кудись коридором.

Амундсен сів. Він радий був дождати годину, дві, скільки завгодно. Але не пройшло й хвилини, як юнак знову увійшов до канцелярії.

— Прошу, пан Неймайер вас чекає.

З завмираючим серцем Амундсен зайшов до кабінету знаменитого вченого. За столом сидів старик років сімдесяти, з буйним сивим волоссям, зачесаним назад, з гладенько виголеним лицем. Він привітно усміхнувся назустріч Амундсенові й запросив його сісти.

— Чим я можу бути вам корисний, юначе? — привітно спитав він.

— Я хочу набути знань, щоб стати полярним дослідником, — хвилюючись, відказав Амундсен. — Я два роки був в антарктичній експедиції і збираюся в нову, самостійну експедицію. Я хотів би навчитися робити магнітні спостереження.

Старик лагідно похитував головою, дивився пильно прямо в обличчя Амундсенів і нарешті сказав:

— А у вас, юначе, ще щось задумано. Розкажіть мені, в чому річ.

Амундсен на мить зніяковів. „Розповісти про свою мрію?“

— Я маю намір спробувати... знайти північно-західний прохід, — ледве відповів Амундсен.

— Так, так, дуже добре. Але по ваших очах я бачу: ви ще щось надумали, важливіше. Не приховуйте від мене.

Амундсен зніяковів ще дужче й замурмотів:

— Я хотів би... я збираюся відшукати також північний полюс.

Старик раптом підвівся з крісла і, обійшовши стіл, підійшов до Амундсена, обняв його і сказав гаряче:

— Юначе, це великий подвиг. Якщо ви це зробите, то будете великим благодійником людства в цьому столітті. Я радий вам допомогти. Все, що в мене є, я радий дати вам. Ви хочете вчитися в моїй обсерваторії? Будь ласка, починайте хоч завтра.

ВСЕ В БОРГ

В Амундсена було дуже мало грошей. Злидні підстерігали його під усіма дверима. Але що значать злидні для людини, яка працює ради великої мети? Такій людині легко з ними боротися.

Амундсен оселився в найбіднішій кімнатці на околиці Гамбурга, недалеко від обсерваторії і цілий свій день віддавав навчання. Він раніш за всіх приходив в обсерваторію і найпізніше виходив. І дома тільки книги, книги й робота над статтями про подорож на „Бельгіці“.

Директор Неймайер в перші ж тижні побачив старання Амундсена. Зустрічаючись з ним, він лагідно починав розмовляти, — розпитував, як Амундсен живе і як посувається його робота.

— Юначе, сьогодні ви залишитесь після занять і підете зі мною обідати, — сказав він якось Амундсенові.

Амундсен послухався. Старий Неймайер був нежонатий, обідав не дома, а в ресторані. Коли вони увійшли вдвох до розкішного залу ресторану, Амундсен розгубився. Йому здалося, що він потрапив до палацу, — величезні вікна, ліпні стелі, красиві меблі, блискучий посуд. Амундсен з дитинства звик до злиднів, до скромності. Він пригадав свою жалюгідну каюту на „Бельгіці“, каюту, подібну до собачої халабудки, або свою теперішню манюсіньку кімнату, вікно якої вихо-

дило в цегляну стіну, і цей зал видався йому казковим.

— Сідайте тут, юначе, біля мене, — сказав Неймайер. — Розкажіть мені, як ви зимували в кризі...

Амундсен поспішно з'їдав свої порції, — обід для нього завжди був тільки обов'язком, — оповідаючи, що пережив протягом довгої, страшно зими на „Бельгіці“. Вже давно кінчили обідати, а Неймайер і Амундсен все сиділи й розмовляли.

Так почалося приятелювання між знаменитим ученим і молодим практикантом. Від того дня Амундсен майже щодня обідав з Неймайером. Розповідаючи, він не забував і розпитувати. Він розпитував Неймайера, як треба ставити наукові спостереження за полярним колом. Неймайер давав йому сотні порад.

Іноді до Неймайера приїжджали відомі вчені різних країн. Неймайер зустрічав їх з пошаною, влаштовував для них бенкети і на ці бенкети обов'язково запрошував Амундсена, знайомив його з гостями.

Амундсен і їх розпитував, як краще ставити наукову роботу в полярних країнах.

Так, наче працююча бджола, що збирає мед з усіх квітів, Амундсен збирав знання від учених людей, з книг, з лабораторних занять.

Минуло п'ять місяців. Він вивчив, що хотів. Він міг самостійно провадити спостереження над дією земного магнетизму й над погодою. І, крім того, він зав'язав міцні зв'язки в ученому світі.

З Гамбурга він поїхав ще в дві обсерваторії, ознайомився з їхньою роботою. Тепер він по - справжньому був озброєний науковими знаннями.

Восени 1900 року він вернувся до Норвегії. За свої статті, надруковані в газетах і журналах, він одержав трохи грошей і за ці гроші вирішив купити маленьку яхту, щоб нею розпочати самостійні подорожі в полярні країни.

В Тромсе, в порту, він відшукав маленьку північну рибальську яхту „Іоа“, яка продавалася. Яхта була вже стара — їй було тридцять років — і тому продавалася дешево. Амундсен оглянув її з усіх боків, перевірів її на ходу. Яхта була підходяща.

— От хіба що стара, — обережно зауважив продавець.

— Нічого, вона такого ж віку, як і я сам, — відказав Амундсен, усміхаючись.

Цією яхтою Амундсен вернувся до Христіанії. Нарешті він має власне судно, потрібні знання, він озброєний цілковитою рішучістю, він готовий пуститися в далеку подорож на розшуки північно - західного проходу.

Але гроші, гроші! Він усі свої гроші витратив на купівлю яхти, а грошей треба було багато на спорядження і харчі. Скільки часу відбере подорож? Може, три, чотири роки? Треба мати спорядження принаймні років на три.

Амундсен підшукав собі шестеро товаришів, таких самих рішучих, як і він, і з ними насампе-

ред виїхав в Льодовитий океан полювати на тюленів. Він хотів полюванням здобути грошей. Ціле літо „Іоа“ плавала біля берегів Гренландії.

Полювання було вдале: вони вернулися в Норвегію, маючи деяку суму грошей. Але грошей не вистачало, і Амундсен примушений був позичати їх, де тільки міг.

Ціла зима пройшла в підготовці. Амундсен розумно витрачав кожну копійку. Він купив харчі зброю, одяг, наукові інструменти і навесні був готовий пуститися в невідому дорогу. Яхта „Іоа“, навантажена до краю, стояла в порту. Але тут сталося лихо, яке мало не занести всю справу.

Хтось пустив чутку, що Амундсен затіяв божевільну справу. Як можна пуститися розшукувати північно-західний прохід на такій маленькій старій яхті, коли й великі кораблі там гинуть? Чотириста років люди з великими грішми, на великих суднах шукають цього проходу й не можуть знайти. Куди ж лізти біднякові Амундсену?

Кредитори Амундсена захвилювалися й почали вимагати, щоб він повернув їм гроші.

Амундсен сперечався, переконував. Нічого не допомагало.

— Давайте гроші назад!

Особливо люто нападав один кредитор, торговець консервами.

— Як не заплатите грошей, я накладу арешт на вашу яхту, — сказав він Амундсенові.

Бідний Амундсен нестямився. Скільки клопоту,

скільки приготувань, і все марно! За ці дні він схуд, він не спав ночі, шукав виходу. А торговець не відступався. Нарешті він заявив:

— Якщо через добу не заплатите боргу, я повідомлю поліцію.

— Як не заплатите грошей, я накладу арешт на вашу яхту.

Амундсен збагнув, що рішуча хвилина настала. Він зараз же скликав своїх товаришів і, коли всі шестеро прийшли до нього, сказав:

— Становище ось яке: ми сьогодні вночі потай від'їдемо, інакше завтра в нас відберуть і яхту і все. Чи згодні ви виїхати негайно?

— Звичайно, згодні.

— Тоді опівночі будьте біля яхти.

З вечора пішов великий дощ. Вулиці і порт спустіли.

Амундсен і його товариші, закутані в непромокні плащі, під зливою пройшли до порту, залізли на яхту. Яхта тихо відчалила й пішла через фіорд у море.

Було подібно до того, що то пірати тікають з полону.

На ранок яхта була вже далеко в морі. Відважні мореходці сміялися: вони уявляли собі, як торговець прийшов вранці в порт, а вони вже в морі, на волі, на шляху до великої мети.

НА ШЛЯХУ ДО МЕТИ

Яхта „Іоа“ протягом восьми тижнів ішла через Атлантичний океан. Сміливі плавці зайшли спочатку в бухту Годхавн на острові Діска, на західному березі Гренландії. Тут Амундсен купив двадцять собак, проданих йому датською торговельною компанією. Звідси експедиція пішла далі на північ, зайшла до селища Делрімпл, де стояли шотландські китоловні судна; в них Амундсен на решту своїх мізерних коштів купив ще харчів і поповнив запаси бензину й гасу, витрачені на шляху через Атлантичний океан. На цьому останньому шляху маленька яхта потрапила в дрейфуючу кригу і кілька разів була в страшній небезпеці.

Яхта з честю витримала це перше випробування — зустріч з полярною кригою. Вона глибоко сиділа у воді, бо була навантажена над усяку міру. Її трюми були набиті ящиками з харчами, з одягом, такі ж самі ящики лежали й на палубах. Амундсен, сміючись, порівнював свою яхту з возом, навантаженим меблями.

— Ніби переїздимо з квартири на квартиру: захопили з собою все, що можна.

Але їм не доводилося дбати про зовнішній вигляд, їм треба було взяти з собою якнайбільше запасів, бо вони й самі не знали, скільки років їм доведеться пробути в полярних країнах.

На початку серпня 1904 року маленька експедиція досягла острова Бічі. То була крайня пів-

нічна точка, до якої колинебудь доходили судна. Далі на північ ще ніхто не заходив. Острів являв собою чорну базальтову скелю з величезним віковичним льодовиком на вершині.

На острові Діска Амундсен купив собак.

Яхта пристала до берега в маленькій бухті. Амундсен і його супутники вивантажилися на берег і тут прожили цілий тиждень.

Вони зробили найстаранніші магнітні спосте-

реження, щоб точно визначити, в якому напрямі від них лежить північний магнітний полюс. Спостереження показали, що полюс знаходиться десь на захід від них. Амундсен тоді вирішив просуватися далі на захід, поки ще не настала зима і можна пливати.

Повз безліч дрібних островів „Іоа“ пішла протоками на захід. Місцевість навкруги була зовсім недосліджена; в Амундсена не було з собою жодної карти, хоч він зібрав усе, що тільки було написано про ці краї. Ввесь час яхта повинна була йти наосліп. Амундсен боявся, що донебудь по дорозі трапляться рифи і яхта розіб'ється. Товариші Амундсена безперестанно робили проміри дна лотом, і от тут виявилось щось дуже дивне. По один бік маленької яхти лот ішов на величезну глибину, а по другий — з води вистромлювалися погрізені хвилями рифи. Сам Амундсен ввесь час знаходився в бочці на щоглі, пильно роздивляючись, яким шляхом треба йти.

Одного разу на нещастя мандрівників у протоці розгулявся страшний шторм. Велика хвиля підхопила яхту й потягла її до підводної скелі. Здавалося, загибель неминуча. Ще мить, і хвиля вдарить яхтою об підводний камінь. Справді, хвиля високо піднесла яхту і... перекинула її через скелю на глибоке місце. На яхті залунали крики радості. Небезпека минулася. Амундсен, сидячи в бочці на щоглі, знаками вітав своїх товаришів. Раптом рульовий несамовито закричав:

— Руль не слухається!

Амундсен швидко спустився на палубу, підбіг до руля. Руль беспорядно теліпався за кормою. Виявилось, що під час шторму, коли хвиля перекидала яхту через скелю, руль все ж таки зачепився за камінь і дістав зісподу такий сильний удар, що піднявся вгору і його металеві крила позіскакували з петель. Усі, хто міг, прибігли на корму, вчепилися в руль, силуючись втримати його на місці. В цю мить набігла друга хвиля, підняла судно, і моряки встигли обернути руль так, що він знову зайшов гаками в петлі. Все було врятовано. Але це так налякало Амундсена, що він вирішив швидше пристати до ближчої скелі й перечекати, поки шторм ущухне. Вони стали в затишному місці під скелею невеликого острова й вирішили лягти спати, змучені пережитим.

Амундсен уже пішов до своєї маленької каюти. Раптом він почув позаду себе страшний крик:

— Пожежа!

Він вискочив на палубу. Величезне полум'я вибивалося з машинного відділу. Усі підбігли до люка. Амундсен крикнув товаришам, щоб вони допомогли йому підняти важкий ящик, набитий одягом. Ящик поставили на люк і тим припинили приплив повітря до вогню. Амундсен схопив відро і, черпаючи воду зза борту, лив її крізь віддушину в машинний відділ.

За кілька хвилин полум'я стихло, і пожежа була загашена. Амундсен спустився вниз до машини-

На підлозі був розлитий бензин. Струминою він лився з бочки. Бочка розбилася під час качки. Якби пропустили момент, яхта згоріла б дощенту і тоді відважні мандрівники загинули б або у вогні або на порожньому березі голодною смертю.

Шторм кінчився тільки на п'яту добу, і „Іоа“ рушила далі протокою Ре.

ЗИМІВЛЯ

Настав уже вересень, дні ставали дедалі коротші, з півночі віяли морозні вітри. Ясно було, що ось-ось настане довга полярна зима і з нею ніч на багато місяців. Амундсен вирішив готуватися до зимівлі.

Дев'ятого вересня вони підійшли до південного берега острова Вільямс. Навколо острова була крига, не тільки стара, а й нова, що намерзла за останній тиждень. Усі скелі острова були вкриті снігом, що випав напередодні вночі. Яхта пройшла вздовж берега кілометрів з двадцять, вишукуючи місце, зручне для зимівлі. Берег острова був стрімкий, підносився з води рівною стіною. Тільки в одному місці він робив довгий вузький вигин: тут була чудова природна бухта. „Іоа“ зайшла в неї. В глибині бухти берег був зовсім плоский, і місце було дуже зручне для зимової стоянки.

— Тут ми перезимуємо, — вирішив Амундсен.

Яхту підвели до берега й прив'язали міцними

канатами, з борту на берег проклали містки, і відважні мандрівники заходилися розвантажувати яхту. Ящики на палубі були розпаковані й частинами перенесені на берег. Ці ящики були зроблені з міцного дерева, а дошки їх були збиті мідними цвяхами. Так Амундсен подбав, щоб у майбутніх хатинах, де йому доведеться провадити магнітні спостереження, не було жодного залізного цвяха, який вплинув би на магнітні голки. В різних місцях на березі мандрівники встановили товсті мармурові дошки і на них поставили інструменти для спостережень, а над ними зробили дашки з дощок, збитих мідними цвяхами. Коли інструменти були встановлені, мандрівники почали будувати приміщення для собак і хатину для себе. Амундсен обчислив усе заздалегідь, не забув жодної дрібниці. Хатина вийшла простора й тепла. В мандрівників були всі вигоди. На будівництво пішов майже цілий місяць.

Два супутники Амундсена вміли чудово стріляти. В перші дні стоянки вони почали полювати. На острові було багато оленів. Мабуть, олені ніколи не бачили людини: вони підпускали до себе мисливців зовсім близько, і мисливці за два тижні настріляли понад сто оленів. Оленячі туші були пообдирані і закопані в лід поблизу хатини. Запаси харчів були зроблені на цілу зиму.

Якось уранці Амундсен стояв на палубі яхти з двома товаришами. Раптом один з них крикнув:

— Дивіться, олень!

І пальцем показав на чорну пляму, що виднілася на схилі гори. Другий товариш засміявся:

— Олень цей ходить на двох ногах.

— Як на двох ногах? — спитав Амундсен.

— Це людина.

На острові було багато оленів.

Амундсен підніс бінокль до очей. Справді, по схилу гори до стоянки йшов чоловік, закутаний у звірячі шкури. Потім зза гребеня гори показалося ще чотири чоловіка, озброєні списами й стрілами. Вони рішуче прямували до стоянки.

— Мабуть, вони дадуть нам прочухана, — сказав Амундсен. — Ану, товариші, беріть рушниці.

Двоє товаришів Амундсена швидко спустилися

в каюту й вийшли звіттіля з рушницями в руках. Амундсен теж узяв свою рушницю, і втрюх вони пішли назустріч незнайомим. Чого вони йдуть сюди? Друзі це чи вороги?

Один з товаришів сказав:

— Це ескімоси. Що вони нам можуть зробити з своїми стрілами?

Два маленьких загони наближались один до одного, зійшлися на відстані п'ятнадцяти кроків і стали. Амундсен побачив, що ескімоси весь час тримали свої луки і стріли наготові. Але йому неохота була порушувати мир. Він обернувся до своїх товаришів і сказав:

— Ану, киньмо рушниці, покажемо їм, що ми не хочемо битися.

І всі трое кинули рушниці геть. Ескімоси зараз же зробили те саме з своїми луками й стрілами. Тоді Амундсен сам підійшов до їхнього ватажка, протягнув йому руку, закивав головою, стараючись показати ескімосові, що ніяких ворожих намірів у нього немає. Ескімоси його зрозуміли. Вони й собі почали кивати й усміхатися. Ескімоси й моряки зійшлися ближче, заговорили мирно — жестами й усмішками. Амундсен повів гостей до стоянки, запросив до хатини, там почастували їх м'ясом і шоколадом, і вони сприялися. Амундсен показав ескімосам сокири, ножі, пилки. В цих місцях дерево зустрічається дуже рідко, воно потрапляє тільки з сибірських рік, пронесене кригою через північний полюс.

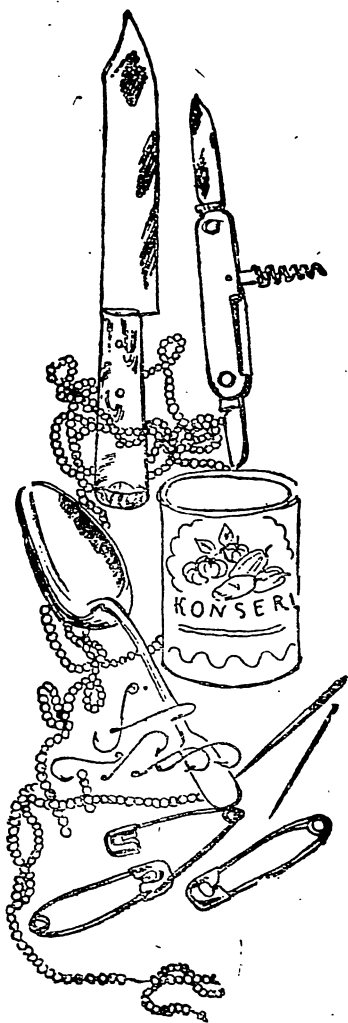
А заліза тут зовсім не знали. Свою зброю ескімоси робили з кісток морських тварин, луки їхні були зроблені з ребер кита. Вони з забобонним жахом дивилися, як Амундсен сталюю пилюкою пиляв дерево і сокирою рубав дошку.

В бухті недалеко від яхти плавали кайри. Амундсен, узяв рушницю, націлився в птахів і вистрелив. Кілька кайр було вбито. Вони на воді перекинулися на спину й позадирали ніжки догори. Амундсен обернувся, щоб подивитися, яке враження справив постріл на ескімосів. Ескімоси — усі п'ятеро — лежали на землі ниць. Білі люди

Амундсен вистрелив і обернувся.

видалися їм грізними богами. Амундсен підійшов до них, підняв кожного по черзі, заспокоїв, ще гостував. Коли ескімоси трохи заспокоїлися, вони на мигах почали просити, чи не можна їм прийти сюди цілим племенем і оселитися біля них. Амундсен порадився з своїми товаришами і дозволив прийти. Ескімоси пішли, а через два дні за півкілометра від стоянки виросло вже

В обмін на ножі, ложки, консерви ...

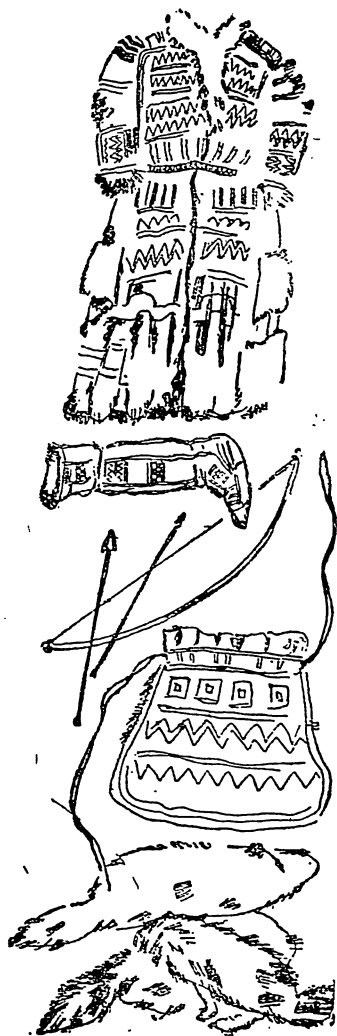
ціле селище — п'ятдесят ескімоських хатин, зроблених із снігу й криги. Всього прийшло чоловік із двісті.

Ще в Норвегії, готуючись у похід, Амундсен думав, що раніш чи пізніш йому доведеться зустрітися з ескімосами і, мабуть, доведеться розпочати з ними якийнебудь обмін. На випадок такої зустрічі він накупив ножів, голок, гачків, усі ці речі лежали на яхті в окремих ящиках. Тепер ящики повитягали й розпакували. Амундсен вирішив зібрати всі речі хатнього та мисливського побуту ескімосів; він знав, що ці речі збагатять науку. В обмін на ножі, гачки, голки він зібрав найрізноманітніший одяг, зброю, рибальське приладдя, різ-

ний посуд. Ескімоси охоче давали йому в обмін усе. Кожна дрібниця, зроблена з металу, здавалася ескімосам величезною дорогоцінністю. Серед інших речей Амундсен дістав два жіночих вбрання; вони з великим художнім смаком були зшиті з білих і чорних оленячих шкур.

Цілу зиму Амундсен і його товариші прожили поруч з ескімосами. Вони спостерігали їхнє життя в усіх дрібницях. Амундсен їздив з ними на полювання. Він бачив, з якою спритністю ескімоси виймають кістки з тіла щойно забитої тварини, вигинають або витягають їх, щоб вийшов лук, стріла, голка чи ніж.

Серед зими з острова почали прибувати

... одержував Амундсен від ескімосів різні речі.

ще нові загони ескімосів. Вони ставали надовго поблизу бухти.

Давно вже настала полярна ніч, час тягся скучно, і, щоб життя не було таким одноманітним, Амундсен іноді влаштовував свята разом з ескімосами. При світлі місяця або північного сяйва норвежці і ескімоси стріляли в ціль, ходили на полювання, бігали наввипередки на лижах.

Полярна ніч тяглася три місяці. Амундсен і його товариші були завжди зайняті роботою: вони провадили магнітні й метеорологічні спостереження, вивчали побут ескімосів. Протягом цієї зимівки вони зібрали стільки наукового матеріалу, що потім у Норвегії вчені розбирали його майже двадцять років. Ніколи ще наука не мала стільки вичерпуючих спостережень над явищами природи біля північного магнітного полюса, як в ці місяці, проведені тут маленькою експедицією.

В середині лютого показалося сонце, дні швидко почали довшати, і нарешті настала полярна весна. Але ще довго довелося Амундсенові стояти на старому місці. Крига міцно скувала море й протоки.

Минув травень, червень, а крига навкруги ще не починала танути. Лише в липні почався рух криги, і в протоках між островами показалася вода. Амундсен почав готуватися до нового походу на захід, до мети.

На початку серпня можна було вийти в протоку. Ескімоси зрозуміли, що білі незабаром їх покинуть. Вони як могли виявляли свій сум. Амундсен подарував їм усе дерево, з якого були зроблені хатини; такий подарунок здавався ескімосам неймовірним.

Нарешті тринадцятого серпня все було закінчено, і яхта вийшла в протоку. Ескімоси довго йшли за нею вздовж берега.

ПРОХІД ЗНАЙДЕНО

За одну добу при ходовому східному вітрі „Іоа“ пройшла майже сто кілометрів. Яхта спочатку йшла протокою Сімпсона. Цією протокою ще не проходило жодне судно. Протока була така звивиста, що кожної хвилини здавалося, ніби вона ось-ось кінчиться і яхта потрапить у закриту бухту.

День-у-день, протягом трьох тижнів, яхта пробиралася тут, весь час вимірюючи глибину. Це була дуже важка робота. Між високими берегами вітер був ледве помітний, весь час яхта йшла з допомогою гвинта. Іноді протока розгалужувалася, розгалуження йшли в різні боки, і тоді перед Амундсеном ставало питання, якою протокою йти. Ще в Німеччині, Норвегії, а потім і на останній зимовій стоянці він старанно вивчав усі книги, написані колинебудь людьми про ці місця. Протягом чотирьох сот років люди не раз намагали-

ся пройти цими протоками, але кожного разу це їм не вдавалося; в якихось протоках вони застрягали або гинули, або верталися назад. Безліч дрібних островів збивала з пантелику всіх мандрівників. А літо тут коротке: відкритою водою можна пливти тільки місяця півтора, і Амундсен тепер боявся, що друга зима застукає його донебудь тут, у ближчих протоках. Колись саме в цих місцях загинув відважний Джон Франклін; він шукав того самого північно-західного проходу.

Амундсен пригадав дні свого юнацтва, коли він вперше прочитав книгу про відважного Франкліна.

І тепер, оглядаючи острови, що чорними стінами оточили протоку, він наче бачив тіні відважних мандрівників, які пройшли десь отут.

Джон Франклін і його супутники загинули з голоду. Але як це могло статися? На островах були стада диких оленів, у протоці на кризі весь час траплялися тюлені, в кожному затоні було безліч риби. Амундсен не міг збагнути, як Франклін і його товариші померли з голоду, коли навкруги так багато їжі!

Розгалуження протоки почали траплятися дедалі частіше. Амундсен помітив, що течії в них бувають різні — в одних сильніша, в других менша. В південних протоках була найдужча течія. Він ішов цими протоками, хоч інколи вони бували дуже вузькі. Глибина протоки день-у-день меншала, траплялися підводні камені. В одному місці яхта

ледве пройшла: під нею було лише на один дюйм вільної води. Амундсен так хвилювався, що не міг ні спати, ні їсти. Їжа ставала йому поперек горла. Його нерви були напружені вкрай; він розумів, що коли тепер, ось у ці дні, він не знайде виходу на захід, у Тихий океан, він сам і його товариші загинуть. Цілу добу він сидів на щоглі, в бочці, намагаючись вчасно помітити кожную пастку, яку їм поставила природа.

На початку четвертого тижня протока стала ширшати. Відкрився широкий простір води, і вдалині засвітилася якась біла пляма. Що це було? Парусник чи крижана гора? З завмиранням серця Амундсен стежив у бінокль за плямою. Яхта тепер пливла вільною широкою водою; дедалі ставало глибше. Товариші Амундсена, змучені працею, відпочивали на палубі. Вони також пильно дивилися вперед, на білу пляму, і раптом один закричав:

— Парусник! Парусник!

Так, то був парусник, китобійне судно, що прийшло сюди з заходу.

Усі на яхті наче збожеволіли: танцювали з радості, вітали один одного, обіймалися. І найбільш зрадів Амундсен. Перемога була в його руках. Він перший проплив з Атлантичного океану в Тихий океан північно-західним проходом. Він досяг своєї мети!

Коли минула перша хвилина радості, Амундсен раптом згадав, що протягом кількох днів він

нічого не їв. На канатах біля щогл висіли свіжі оленячі туші. Амундсен у якійсь нестямі підбіг до них, відрізував кусок за куском і ковтав цілими, як зголоднілий звір. За цей час він так змучився, що його не можна було пізнати. Йому було лише 33 роки, а на вигляд він був як сімдесятирічний старик.

Він був виснажений вкрай, глибокі зморшки залягли на лобі й на щоках.

Через три години „Іоа“ підійшла до китобійного судна. Це було судно з Сан-Франціско. Воно звалося „Чарльз Гансон“. „Іоа“ підійшла до нього щільно і стала біля борта. Амундсен маленькою шлюпкою поїхав на судно, щоб зробити візит капітанові.

Капітан зустрів Амундсена на палубі свого судна. Він пильно вдивився в його обличчя й закричав:

— Ви капітан Амундсен?!

— Так, це я, — відказав Амундсен, трохи зніяковівши, що його ім'я відоме тут.

— Це перше судно, що ви зустріли?

— Перше.

Капітан аж засяяв і гаряче потис руку Амундсенові:

— Я дуже радий, що можу перший привітати вас з щасливим проходженням північно-західного шляху.

Капітан і Амундсен довго сердечно стискали один одному руки. Капітан спитав, чи не треба

чого Амундсенові і його супутникам. Він радий дати все, що в них є. Але Амундсен відповів, що допомоги покищо вони не потребують. Єдине, чого їм дуже бракує, — це звісток з батьківщини. Капітан зараз же приніс йому купу газет; правда, вони вже були старі, вийшли три місяці тому, але Амундсен не читав газет вже понад рік. Він гаряче кинувся до них.

Тим часом у кают - компанії приготували добрий обід, і капітан запросив гостя до столу. Амундсен почав розпитувати його про шлях на захід, чи встигне „Іоа“ пройти цей шлях до зими.

Капітан приніс карти, де були відзначені всі протоки й острови цієї місцевості, і показав, якого шляху треба додержуватися. В Амундсена таких карт не було, і він був надзвичайно радий, що капітан подарував йому їх.

— Як ви думаєте, капітан, крига не перешкодить нам пройти на захід? — спитав Амундсен.

— Пройдете вільно, — відповів капітан: — цієї пори року протоки бувають вільні від криги. І крім того, дно проток тут рівне. Ви пливтимете без перешкод.

Капітан говорив з такою упевненістю, що дальший шлях видався Амундсенові, як звичайна прогулянка.

Щоб не марнувати часу, Амундсен попрощався з капітаном. На дорогу капітан дав мішок борошна і мішок картоплі; на яхті „Іоа“ цього не було.

На „Іоа“ Амундсена чекали дуже нетерпляче. Усі зраділи, що шлях на захід вільний, зраділи також і картоплі і борошну, бо вже давно їх не їли. Зараз же підняли всі паруси, і яхта при доброму вітрі пустилася на захід. А ласкавий капітан „Чарльза Гансона“ поплив на схід полювати на китів.

Кілька діб „Іоа“ щасливо пливла на захід. Дорогою зустрічалися звіробійні судна, на островах виднілися стоянки ескімосів. Здавалося, все йде чудово. Розбита крига не заважала пливти. Але криги в протоках ставало все більше, і яхта змушена була лавірувати, вишукуючи шлях між крижинами. Нарешті крига спинила яхту, заступивши всі шляхи. Кілька днів Амундсен і його супутники дожидали, що вітер розжене кригу. Але ні, крига не розходилася. А тут вдарили морози, і Амундсенові стало ясно, що нова зима мінуча. Яхту підвели до берега, і одинадцятого вересня наші мандрівники почали будувати зимову хату з плавучого дерева, якого дуже багато було розкидано тут по берегах. На острові було багато дичини, на кригах — тюленів, у воді — риби; мандрівники почали полювати. Їжі вистачало. Амундсен сподівався, що ця зима мінуча.

Недалеко від стоянки „Іоа“ зимували ще шість суден, далі — ще шість; щойно встановилася дорога по кризі, команди суден ходили одна до одної в гості. Амундсен протягом зими й весни

зробив кілька великих подорожей у глибини країни. Ця зимівля вже зовсім не була подібна на першу зимівлю, коли Амундсен і його товариші бачили тільки ескімосів.

Наприкінці листопада настала полярна ніч, яка звичайно в цих місцях триває три з половиною місяці. Але і ніч кінчилася, почалася весна,— зимівля минала щасливо. І раптом наприкінці березня захворів наймолодший супутник Амундсена—Густав Вік, другий машиніст яхти. Під час стоянок він допомагав провадити магнітні спостереження.

Вік втратив апетит і жалівся на сильний біль у правому боці. Амундсен сам спробував лікувати його,— він пам'ятав університетські лекції з медицини. (Мати мріяла, що він буде лікарем). Але хвороба Віка була якась загадкова. Промучившись три дні, Вік умер.

„Я прибіг у хатину саме в ту хвилину, коли Вік умирав,— розповідав згодом Амундсен.— Це була невимовно тяжка хвилинка. Я закрив померлому очі. Ми зійшлися біля нього мовчазні й зажурені. Смерть—завжди моторошний гість. Але на нас, у нашому становищі—далеко від батьківщини і друзів,— вона вплинула ще дужче, ніж на кожного іншого. Щоб урятувати себе від туги, кожен з нас якнайскоріше заходився коло своєї звичайної роботи. Праця—велика утішниця і помічниця“.

Товариші зробили Вікові труну й поховали його на високій скелі над протокою.

Тільки через три місяці „Іоа“ могла рушити далі на захід і після важкої боротьби з кригою вийшла, нарешті, у Берінгову протоку. Увесь світ уже знав, що „Іоа“ пройшла північно-західним проходом. Усі зустрічні кораблі вітали її. В місті Номі, першому місті, куди прибула яхта, на берег збіглося все населення...

Через місяць Амундсен подарував яхту місту Сан-Франціско, і тепер вона стоїть там у парку Золотих воріт.

ДО ПІВДЕННОГО ПОЛЮСА

Протягом двох років Амундсен їздив по Європі й Америці, робив доповіді в усіх великих містах про свою подорож через північно-західний прохід. Він склав велику суму грошей і розплатився з усіма своїми кредиторами, також і з тим, що мало не перешкодив йому піти у знаменитий похід. В нього ще лишилися гроші для нових сміливих мандрівок.

Куди тепер прямувати? Звичайно, до північного полюса — то була його давня мрія. Якщо не пощастило побувати на полюсі його землякові Нансену, може, вдасться йому. Він вирішив зробити той самий шлях, який зробив Нансен на своєму „Фрамі“, тобто на міцному кораблі вмерзнути в кригу денебудь біля північних берегів Сибіру і разом з кригою продрейфувати через полюс. Цей шлях здавався йому найвірнішим.

Нансен тоді випадково не потрапив до полюса, він вмерз у кригу занадто рано і досить далеко на захід від того місця, де йому треба було б це зробити. Щоб не зробити помилки Нансена, Амундсен вирішив підійти до цього місця зі сходу, з Тихого океану через Берінгову протоку. Для такого походу, звичайно, треба мати підходяще судно, але й судно вже є, — це той самий корабель „Фрам“. Він тепер стояв без діла в бухті в Христіанії. Він був уже старий, час пошарпав його, але він був ще досить міцний.

Амундсен ще раз оглянув корабель і купив його.

Він добре відремонтував „Фрам“, купив усі потрібні речі, накупив дуже багато харчів, почав підшукувати людей.

П'ятеро його відважних товаришів, з якими він пройшов північно-західним проходом, записалися першими в цю подорож. Було ще запрошено вісім матросів і чотирьох наукових працівників, а також був запрошений досвідчений кухар.

Всього на „Фрамі“ мали піти двадцять чоловік.

Готувалися півтора року. І ось у квітні 1909 року весь світ облетіла звістка, що Роберт Пірі на собаках досяг північного полюса. Амундсен був того дня на „Фрамі“, де вкладав закуплені харчі. Раптом з берега хтось голосно гукнув його. Амундсен підійшов до борта. На березі стояв матрос і вимахував газетою.

— Важливі новини!

Матрос сів у шлюпку, під'їхав до „Фрама“ і простягнув через борт газету Амундсенів. Амундсен прочитав: „Пірі досяг північного полюса“ і так захвилювався, що йому потьмарилося в очах. Він безпорадно опустив руку з газетою. Що таке? Невже правда? Роберт Пірі випередив його? Так! Так! У газеті точно написано: „Північний полюс уже відкритий“.

Амундсен зараз же покинув „Фрам“, поїхав у місто. Тут же, на набережній, він купив ще з десяток різних газет. Телеграма була однакова в усіх: „Пірі побував на північному полюсі“.

Це була жахлива ніч для Амундсена. Що ж тепер робити? Куди податися?

„Якщо північний полюс відкритий, то ще не відкритий південний. Поїдемо на південний!“ вирішив він і тут же пригадав, що в газетах уже багато разів писалося: відомий англійський мандрівник капітан Скотт пішов в експедицію до південного полюса. Він уже був десь у Південному Льодовитому океані.

„Так, але він ще не відкрив полюса. І невідомо, куди він дійде. Скільки разів ішли люди до північного полюса, а дійшов тільки Пірі... Нехай Скотт іде своїм шляхом, я піду своїм“.

У тяжких думках минала ніч.

„А якщо мої супутники відмовляться йти до південного полюса? Тоді знову відкладати подорож, може, років на два? Чи не краще покищо не говорити їм, що я міняю свій шлях?“

Він поміркував трохи, як краще зробити, і вирішив покищо не казати.

„А як же зробити з капітаном Скоттом? Його теж треба попередити. Нехай він знає, що в нього є суперник“.

Він хотів попередити Скотта зараз же, ще не виїжджаючи з Норвегії. Це легко зробити: треба тільки надіслати телеграму в Англію друзям капітана Скотта. Але зараз же його спинила думка: якщо попередити зараз, капітан Скотт поспішатиме, щоб потрапити на полюс першим. А тоді... в Амундсена не буде слави першенства. А першенство цінують і в Англії, і в Норвегії, і всюди на Заході, і в Америці... Добути це першенство, хоч ціною смерті!

„Ні, я попереджу капітана Скотта потім. Надішлю йому телеграму з дороги!“ вирішив Амундсен.

В призначений строк, у серпні 1910 року, „Фрам“ покинув Норвегію. Експедиція ніби йшла до північного полюса, так, принаймні, Амундсен сказав співробітникам газет.

— Пірі дав занадто мало наукових матеріалів, тому я вирішив не відмовлятися від свого старого плану. Я побуваю на північному полюсі й привезу наукові матеріали.

Атлантичним океаном „Фрам“ попрямував вздовж Європи й Африки на південь. Дорогою „Фрам“ зайшов у гавань на острові Мадейра. Тут Амундсен признався своїм товаришам, що він ви-

рішив іти до південного полюса. Якщо хто не згоден, може лишитися тут, на Мадейрі, і першим кораблем вернутися до Норвегії. Але всі з захопленням згодилися йти з Амундсеном до південного полюса.

З Мадейри Амундсен надіслав телеграму капітанові Скотту, що він теж прямує до південного полюса.

Від Мадейри корабель завернув до Австралії, прямуючи до бухти Китової, відкритої за сімдесят років перед цим.

Амундсен уже давно обміркував, де зупинити корабель на зимівлю. Він вивчив усі книги, які були колинебудь написані про полярні країни; він знав усе про ці країни.

Навколо південного полюса лежить величезний материк, значить, пройти через південний полюс кораблем, як через північний, не можна: тут немає рухомої криги. Увесь материк вкритий вічними материковими льодовиками. Крига в багатьох місцях здіймається, мов високі стіни. Дуже поволі вони спускаються в океан. Крижані гори відриваються від них і плавають потім по океану. Моряки кажуть про цей льодовий бар'єр: „Льодовик завжди телиться“, — тобто завжди відділяє гори. Такий бар'єр оточує південний полюс з усіх боків. Вивчаючи все, зв'язане з наступною подорожжю, Амундсен вирішив: „Китова бухта — найбільш підходяще місце для зимівлі“.

Бухта Китова була так само забита кригою,

як і інші місця берега, але ця крига цілі десятиріччя була нерухома, значить, тут було цілком безпечно перезимувати. Крижані стіни могли захищати корабель від лютого південного вітру.

„Фрам“ підійшов до бухти Китової і тут зупинився на стоянку. Просто на кризі збудували невеличкий домок для собак, велику хату для людей і в різних місцях були збудовані будки з дерева й криги для різних наукових апаратів. Звідси до південного полюса було тис ч а сто кілометрів.

Ще був січень, самий розпал літа в тих місцях; навкруги — в бухті Китовій і всюди на кризі біля бухти—була безліч тюленів та пінгвінів. Мандрівники щодня ходили на полювання, щоб поповнити запаси харчів.

Сам Амундсен планував шлях до полюса. Він склав такий план: через кожні сто кілометрів він зробить склади харчів, щоб не тягти великий вантаж до полюса. А шлях між складами він вирішив відмітити віхами.

Одного разу — це було на початок лютого — від бухти Китової на південь вийшли чотири чоловіка з трьома саньми, запряженими вісімнадцятьма собаками. Сани були дуже навантажені харчами. Сонце, що не заходило вже третій місяць, світило ясно. Подорожні пройшли вузькою стежкою через глетчери, піднялися на гору і через безкраї крижані поля пішли на південь. Попереду всіх ішов на лижах сам Амундсен. Він

показував дорогу, він перевіряв по компасу напрям і відмічав шлях на карті. За ним, поганяючи собак, ішов за саньми Вістінг — друг Амундсена. А потім ще сани і ще. Маленький караван швидко

Попереду всіх ішов на лижах сам Амундсен.

посувався крижаною рівниною. Навкруги все мовчало, і не було видно жодної живої істоти. Люди, собаки й сани здавалися чорними крапками в безконечних білих блискучих просторах... Караван поминув рівнину, вступив у горбасту місцевість. Тут зробили перший привал. Люди роздали коржик з пемікану (розмелене м'ясо з борошном) собакам, зварили на спиртівці суп для себе. Поки суп варився, вони поставили стовп з

льоду й снігу, десять футів заввишки. Цей стовп був першою віхою на їхньому шляху.

Шість діб караван просувався на південь, влаштовував через кожні п'ятнадцять кілометрів привал і на місці привалу ставив льодовий стовп.

Чотирнадцятого лютого караван дійшов до 80°

південної широти. Мертва льодова пустиня простяглася навкруги. Амундсен намітив місце, і всі четверо заходилися розвантажувати сани. Ящики з харчами, мішки з одягом склали в брезент, вкрили з усіх боків тюленьчими шкурами, зверху знову брезентом, потім усе обклали льодом, так що вийшов високий горб, на вершині якого поставили норвезький прапор.

Вийшов високий горб.

Амундсен на лижах пішов від складу вбік; йому хотілося точно запам'ятати місцевість, де влаштований склад. Він пройшов з кілометр, оглянувся. Склад був ледве помітний. Він здавався маленьким горбочком.

„Навряд чи зможемо його знайти повертаючись від полюса“, — подумав Амундсен.

Він вернувся до складу. Троє товаришів спокійно відпочивали. Амундсен сказав:

— Складу зовсім непомітно. Ми не знайдемо його, коли підемо з полюса. Доведеться ставити віхи. Ось що я надумав: через кожен кілометр на схід і захід ми поставимо льодовий стовп і на стовп поставимо прапори. Тоді буде помітно. Такі віхи ми поставимо на вісім кілометрів на схід, на вісім на захід. У нас буде цілий паркан.

— Правильно надумано! — схвалив Вістінг. — Льоду вистачить, можна будувати які завгодно гори.

Поділилися на дві партії: двоє пішли на захід, двоє на схід, щоб ставити стовпи через кожен кілометр. На роботу витратили цілу добу. І за добу вже з порожніми саньми караван пішов назад. Ситі собаки бігли дружно. Коли проїхали кілометрів з п'ять і оглянулися, льодові стовпи довгим рядом стояли в пустині, і яскраві прапори маяли на їхніх вершечках.

Назад караван ішов два дні: собаки з порожніми саньми бігли щодуху.

В цей час усі приготування до зимівлі в бухті Китовій вже були зроблені, а тому для влаштування складів пішли всі люди з усіма собаками. На стоянці лишився тільки один чоловік і три десятки собак, щоб оберігати її від нападу звірів.

Цього разу караван розтягнувся довгою стрічкою. Амундсен знову йшов попереду, а за ним семеро саней, запряжених шістьма собаками кожні, і біля кожної запряжки йшов чоловік.

Дорога тепер була відома. Льодові стовпи з прапорами було видно за багато кілометрів, і на п'яту добу караван досяг першого складу на 80° південної широти. Тут до старих запасів їжі Амундсен ще додав 600 кілограмів харчів. Звідси двоє людей з двома саньми пішли назад в Китову бухту, а решта шестеро рушили далі, на південь. Через сто кілометрів влаштували ще склад № 2, і ще через сто — склад № 3.

На всіх складах тепер маяли прапори, і від кожного складу в обидва боки на 16 кілометрів йшли льодові віхи. На останньому складі не вистачило ні бамбукових палиць для віх, ні дощок, — на вершечки стовпів поставили сушену тріску.

На цей час погода різко змінилася, з півдня повіяли люті вітри, і караван мусив вернутися до „Фрама“ на зимівлю.

Шлях тепер був намічений, і Амундсен був цілком певен, що весна принесе йому успіх.

Цього літа супутники Амундсена зустрілися з супутниками капітана Скотта. Від них вони довідалися, що експедиція Скотта збирається зимувати на льодовому бар'єрі, за кілька сотень миль від Китової бухти, і Скотт піде до полюса на початку літа з моторними саньми і з кіньми.

„Подивимось, кому пощастить!“ подумав Амундсен.

Вся зима пішла на готування. Амундсен обмірковував кожную дрібницю наступного походу. Два походи, що він зробив на південь, дали йому новий досвід. Він тепер знав, які є хиби в його спорядженні. Одяг повинен бути теплий, але легкий; взуття міцне, бо весь час прийдеться

На вершечки стовпів поставили сушену тріску.

йти по кризі. Вістінг цілу зиму тільки те й робив, що перешивав одяг і взуття. Він розпоров усі чоботи, зробив їх просторими, щоб можна було одягти на ногу багато панчіх. Він пошив м'яку білизну з фланелі й куртки з шерстяної тканини.

Тесляр Бьоланд переробив сани й ящики, обстругав, де тільки можна, щоб вони стали зовсім легенькими. І наприкінці листопада — коли настало літо — Амундсен вирушив, нарешті, в путь, до полюса. З ним ішло лише троє — Вістінг, Бьоланд і Хассель. Від бухти до першої стоянки їх проводжали всі супутники. З піснями й жартами йшли люди на південь. Стільки впевненості й сили було у всіх! Четверо саней, запряжених собаками, були важко навантажені харчами, одягом, наметами, банками з гасом, похідною кухнею. Але ситі собаки, що відпочили за зиму, везли їх легко й дружно. Собак було сорок дві, — це дуже багато для чотирьох саней, але в Амундсена були свої міркування.

На першій стоянці всі, що проводжали, залишилися. Четверо відважних мандрівників пішли вже самі. Решта довго дивилися їм услід. Ось вони на очах ставали дедалі меншими і непомітнішими в цих страшних льодових просторах і потім зникли в тумані.

„Чи вернуться вони? — думав кожен з тих, що залишилися. — Пустиня така велика, а люди такі безсилі“.

Тихо розмовляючи, пішли вони назад до Китової бухти.

А маленький караван швидко просувався на південь знайомою дорогою. Через кожні п'ятнадцять кілометрів, наче вартові, стояли крижані стовпи, що показували шлях. На третю добу караван був уже біля складу № 1. Тут усе було в порядку. Зимові хуртовини замели снігом склад з усіх боків, але не зірвали прапора, не повалили тих стовпів, що стояли праворуч і ліворуч. Біля складу мандрівники влаштували довгий відпочинок. Вони поставили намет, добули із складу корм для собак, їжу для себе, гас для кухні. Вантаж на санях лишився недоторканим. Собаки були тут нагодовані досхочу, бо корму для них було багато.

Після відпочинку рушили далі і через дві доби були біля складу № 2. Знову тут знайшли цілковитий порядок: ніщо не пропало, ніщо не зіпсувалося. Те саме було й біля складу № 3, вже за триста кілометрів від „Фрама“. Навіть ціла була сушена тріска, застромлена в льодові стовпи. З цього складу мандрівники взяли майже всі харчі, залишили тільки трохи. Звідси пішли вже дорогою незнайомою. Амундсен ішов біля передніх саней, він вказував і шлях і стоянки. Місцевість все така сама — трохи хвиляста рівнина, вкрита снігом і кригою.

Через сто кілометрів улаштували ще склад, № 4, потім ще через сто кілометрів склад № 5.

Це було вже на 85° південної широти. Сани були легко навантажені. Собаки були всі цілі. Караван просувався невтомно вперед. Сонце весь час не сходило з неба; опівночі воно стояло так само високо над горизонтом, як у Норвегії о п'ятій годині літнього дня. Навкруги все ще тяглася одноманітна блискуча рівнина.

Але ось попереду забілили гори, подібні до хмар. Скоро стрімкою стіною вони стали на шляху. Амундсен спинив караван і разом з Вістінгом пішов на лижах вперед шукати місця для підйому. Півдоби вони бродили по горі. Шлях для підйому був знайдений, і за добу весь караван уже був на плоскогір'ї. Найважча частина шляху була пройдена. До полюса лишалося тільки чотириста сімдесят кілометрів.

Мандрівники зробили великий привал. Сани на цей час уже дуже спустіли. Їжі собакам лишалося небагато, та й людям в обріз. Зайві собаки були тепер тягарем. Амундсен передбачав і заздалегідь усе обміркував. Собаки були всі розпряжені й поділені на дві партії. Одна частина — 24 собаки була відведена вбік, за горб. Їх повели троє — сам Амундсен, Вістінг і Бьоланд. Незабаром за горбом пролунали постріли, коротке собаче виття. Собаки були вбиті. Караван улаштував бенкет. Вістінг на похідній кухні зварив суп з собачини, насмажив багато собачих котлет. В похідному наметі мандрівники сіли обідати. Вони спочатку кривилися; вперше їм довелося їсти та-

кий суп, але, покуштувавши його, всі почали їсти. Суп поїли за кілька хвилин. Сам Амундсен з'їв цілих п'ять котлет. Собаки, що лишилися живими, були нагодовані досхочу собачиною ж таки.

На цьому привалі караван залишив одні сани, на інші ж трое саней навантажили всю решту харчів, у сани впрягли собак — по шестеро на кожні, і караван рушив далі. Ішли тепер так швидко, як ніколи. Вдарили сильні морози, але мандрівники були добре одягнені і взуті, вони переносили їх легко. На стоянках і нічлігах після доброї їжі вони залазили в теплі спальні мішки й добре відпочивали.

На кожній стоянці Амундсен і його супутники робили наукові спостереження. Вимірні прилади показували: південний полюс все ближче й ближче.

Мертва, одноманітна рівнина простяглася навкруги. Тонкі білясті хмари плавали в небі, сіткою заступаючи іноді сонце. Час од часу караван зупинявся, — Амундсен визначав широту. Скоро полюс! Тільки десять кілометрів до нього! Тільки п'ять! Тільки два!

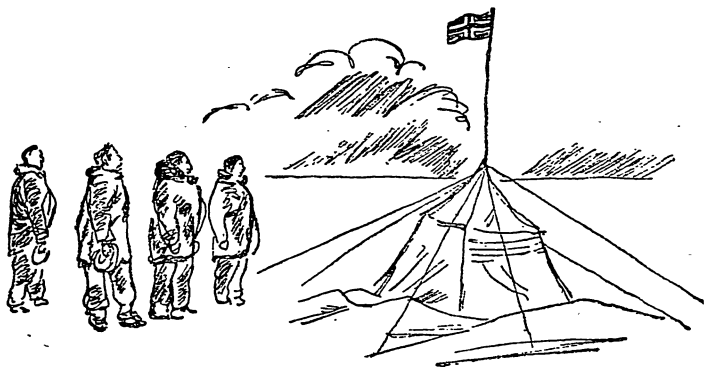
Нарешті прилади показали точно: південний полюс ось тут, у цій точці. Земля була щільно вкрита кригою і снігом. Холодний вітер гуляв на просторі...

Сани стали, собаки полягали біля них. Вперше на полюс прийшли люди... Це було чотирнадцятого грудня...

На самому полюсі — точно — відважні мандрівники поставили намет і над ним підняли норвезький прапор.

Тут вони прожили три доби. Вони дослідили всю місцевість навкруги на десять кілометрів, знову й знову визначаючи точку полюса.

Прилади показали, що полюс саме там, де намет.

На самому полюсі Амундсен поставив намет.

На четверту добу вони вирушили назад. Перед тим, як іти, вони добре укріпили намет, щоб буря не знесла його; в наметі на столику поклали книгу, де на першій сторінці написали:

„14 грудня 1911 року тут були Амундсен, Вістінг, Хассель і Бьоланд“.

Звідси вони пішли назад уже знайомою, пройденою дорогою. Що три дні вони вбивали одну собаку і її м'ясом годували інших собак. На два-

надцятий день вони щасливо дісталися до складу № 3. Прапор, що маяв на вершечку складу, дуже їм допоміг. Місцевість, коли вони йшли назад, була наче незнайома, — так по-новому освітлювалася вона. І лише прапор показував, де знаходиться склад. Далі вже легко було йти шляхом, обставленим льодовими стовпами.

На дванадцяти собаках живі й здорові, мандрівники прибули на стоянку в Китовій бухті.

Через місяць „Фрам“ повіз Амундсена і його товаришів в Європу. І ніхто з них не знав, що саме в цей час поблизу південного полюса відбувалася страшна полярна драма: гинула експедиція капітана Скотта.

Капітан Скотт з своїми супутниками зимував на льодовому бар'єрі — за кілька сот кілометрів від Китової бухти. Майже в ті самі дні, як і Амундсен, він вирушив до південного полюса. У Скотта було двоє моторних саней, десятеро коней і запряжка собак.

З зимівлі пішло дванадцять чоловік.

Шлях був дуже тяжкий — через льодовики з глибокими розколинами, через пухкі сніги. Погода була бурна, — часто лютувала завірюха, сипав мокрий сніг. Скоро моторні сани зламалися, коні знеслилися, і їх довелося забити.

Капітан Скотт вирядив семеро своїх супутників назад, на зимову стоянку, і з ними відправив собак, а сам з чотирма товаришами — Вільсоном, Боуерсом, Отсом і Евансом — пішов до

полюса. Вони самі везли сани, навантажені харчами. Дорогою вони улаштували невеличкі склади...

З страшенним напруженням, голодуючи, знесилуючись, вони просувалися на південь, до мети. Вони були бадьорі й сповнені вірою в успіх. Їм уже лишалося тільки двадцять кілометрів до полюса; вони підбадьорилися, пішли швидше, щоб другого дня бути вже на полюсі. І на цьому переході раптом Боуерс, що мав чудовий зір, закричав:

— Я бачу перед собою якусь чорну крапку!

Усі захвилювалися: що це за чорна крапка? За півгодини Боуерс сказав зміненим голосом:

— Я бачу попереду прапор!

Так, то був чорний прапор, прив'язаний до полоза, застромленого в сніг.

Мовчки мандрівники підійшли до нього.

Навколо прапора була безліч собачих слідів, а також сліди лиж, людей, саней — рештки табору.

Усі зупинилися, не наважуючись глянути один на одного. Вони збагнули, що Амундсен випередив їх, уже побував на полюсі...

Це — на їхню думку — була велика невдача. Що тепер говоритимуть про них в Англії? Не вони, а норвежці побували перші на полюсі.

Не дивлячись один на одного, мандрівники мовчки стояли біля прапора.

Капітан Скотт перший порушив гнітюче мовчання:

— Норвежці нас випередили. Цього треба було

сподіватися, друзі мої. Амундсен зимував у Китовій бухті не для того, щоб податися назад до Норвегії,—це ми знаємо. Але ми не могли нічого зробити, щоб випередити його, і, значить, нам нічого собі докоряти. Ми мусимо до кінця виконати наш план. Ми мусимо йти до полюса.

Еванс смачно вилаявся по-матроському. Отс бурчав. Усім стало прикро, хоч усі й розуміли, що це „першенство“ — лише дурниці.

Вони знову рушили вперед, але колишньої бадьорості вже не було. Через добу вони досягли полюса. На полюсі вони знайшли намет Амундсена. Поблизу нього вони поставили льодовий стовп з англійським прапором на вершечку.

В наметі Амундсена капітан Скотт залишив записку, де писав, що він був тут із своїми супутниками.

Їхній шлях назад від полюса на північ був ще важчий. Віяв страшний вітер, лютувала хуртовина. Мандрівники двічі збивалися з дороги, блукали по льодовиках. На одному переході Еванс упав в розколину льодовика й розбив голову. Через кілька днів він помер. Отс відморозив ноги і не міг іти. Він розумів, що став тягарем для товаришів. Одного разу на стоянці він вийшов з намета і не вернувся. Він вирішив померти, щоб звільнити своїх товаришів від тягара.

Капітан Скотт, Вільсон і Боуерс пішли далі. Вони ледве відшукували улаштовані ними склади. Голод та сорокаградусні морози вбивали їх останні

сили. Капітан відморозив ногу. Двадцятого березня почалася страшенна завірюха. Вони поставили намет, щоб перечекати її. В них вийшли всі харчі і не було гасу. Найближчий склад був за шістнадцять кілометрів. Вільсон розраджував капітана :

— Завірюха ущухне, тоді ми з Боуерсом розшукаємо склад, вернемось з гасом і їжею. А ви поки посидьте в наметі.

Але завірюха не вщухала.

І капітан зрозумів, що він гине. Вже ціпенючою рукою він писав свій щоденник, писав лист до рідних, до жінки, писав „Лист до всіх“. Він був певен, що їх трупи будуть згодом знайдені.

„Становище наше безнадійне. Ми дуже близько від мети, і, право, шкода, що не досягнемо її. Ми все таки промахнулися. Я знаю, що батьківщина може не соромитися за нас, — ми були на південному полюсі й зробили найдовший полярний перехід. Потрапивши в безпорадне становище, ми зустріли смерть, як то личить чоловікам. Ми могли б урятуватися, якби покинули хворих супутників...“

Він писав, що головна причина їхньої загибелі — люті морози...

В капітана в Англії лишилися жінка і маленький син. Перед смертю він згадував сина. В останньому листі він просив жінку виховати сина так, щоб з нього був міцний, мужній чоловік з твердою волею.

„Насамперед, нехай він сам бережеться і ти його бережи від лінощів. Зроби з нього активну людину. Прищепи йому інтерес до природи та природознавства...“

Потім капітан написав лист до жінок Вільсона і Боуерса. Він писав, які це були мужні люди... Вільсон і Боуерс ще тоді були живі, але вже спали передсмертним сном. Оглядаючись на них, капітан Скотт зрозумів: скоро і він засне навіки.

Узявши лист, написаний ним до жінки, він закреслив адрес: „моїй дружині“ і написав: „моїй удові“.

А завірюха все завивала, морозний вітер грюкав у стіни намета...

Лише через вісім місяців — 11 листопада 1912 року — останній табір капітана Скотта був розшуканий друзями капітана.

Коли відчинили намет, три тіла лежали поряд. В Боуерса і Вільсона спальні мішки були нап'яті на голови. А капітан Скотт лежав з відкритим обличчям. Під плечима в нього лежала сумка з щоденником і останніми листами. Одна рука була простягнена впоперек тіла Вільсона.

Так пролежали вони вісім місяців.

Звістка про їх загибель незабаром облетіла весь світ.

Амундсен, вивчаючи причини загибелі, сказав, що, крім морозу, тут винні ще й неправильні розрахунки. Капітан неправильно обрав місце зимової стоянки, марно брав з собою коней і мо-

тори. В таких страшенно небезпечних подорожах усе має бути точно розраховано. Полярна природа жорстока. Навіть незначна помилка спричиняється до смерті.

У НОВИЙ ПОХІД

Повернувшись, Амундсен півтора року мандрував по Європі й Америці, в усіх великих містах робив доповіді про відкриття південного полюса. Всюди його зустрічали тисячні юрми народу. Це був похід героя. Людство пишалось ним. Він відкрив полюс — цю тисячолітню таємницю. Колись люди думали, що на цьому полюсі стоїть гора заввишки до неба. Інші гадали, що там не гора, а провалля аж до центру Землі. Амундсен перший довів, що на південному полюсі ні гори, ні провалля немає, там тепер стоїть його намет на землі, вкритій вічними льодами.

Гроші, одержані за доповіді, Амундсен складав для нового походу. Тепер він мав намір податися до північного полюса, тим же старим „Фрамом“.

І знову, як завжди, він вивчив усе, що було написано про льодові походи за ці роки, поки він сам був у кригах. До свого дуже багатого досвіду він додавав досвід інших людей.

В цей час увесь світ захоплювався повітроплавством. Аероплани, які щойно полетіли над землею, були справою новою й дуже модною.

Подорожуючи по Америці, Амундсен у трьох містах бачив польоти. Аероплани підіймалися високо в повітря, робили кола, з них було видно на кілька десятків кілометрів. Одного разу, спостерігаючи польоти, він подумав:

„А чи не здасться аероплан для моїх цілей?“

Він уявив: аероплан підіймається з криги, летить високо в небі, він бачить у кризі всі розколини, всі проталини, — на такому аероплані добре робити льодову розвідку.

Амундсен поміркував і купив аероплан. Цей аероплан піде на борту „Фрама“ до північного полюса. Коли треба буде, льотчик і з ним Амундсен літатимуть над кригою для розвідки. Звичайно, добре було б полетіти прямо до полюса. Шведський інженер Андре полетів до полюса аеростатом, але ось уже шістнадцять років про нього й чутки немає. Ясно, що він загинув. Аеростат непридатний для польотів до полюса. А така машина, як аероплан? Також, звичайно, непридатна: покищо він літає тільки на сто-двісті кілометрів. Для розвідувальної служби він добрий, але не для тривалого польоту.

Певнішого за „Фрам“ покищо не було нічого. Вмерзнути в кригу десь біля сибірських берегів і разом з нею продрейфувати через полюс. Такий спосіб був покищо найпевнішим.

„Фрам“ був уже в Норвегії, Амундсен все ще подорожував по Америці. Він намагався зібрати якнайбільше грошей для походу на полюс. На-

решті влітку 1914 року він вернувся в Норвегію, щоб закінчити підготовку й пуститися восени в плавання.

Норвегія зустрічала його, як героя. В море, назустріч пароплавові, яким їхав Амундсен, вишли тисячі парусних і парових суден і човнів. Береги фіорда, міст через канал, стіни старої фортеці, набережна були всіяні тисячами людей. Гриміли сотні оркестрів.

Пароплав поволі йшов до пристані. Амундсен стояв на баку.

Багато років тому Норвегія зустрічала Нансена після його походу через Гренландію. Тоді Амундсен у маленькому човні з товаришами виїздив назустріч героєві. Тепер Норвегія так само зустрічає Амундсена.

Ось пароплав підійшов до пристані. Містками, прикрашеними красивою матерією, Амундсен зішов на берег. Тисячі людей кричали ура, гриміли оркестри. В ратуші на честь його був улаштований урочистий обід. Зійшлися вчені всієї Норвегії, письменники, члени уряду, — всі з захопленням говорили про велику перемогу великого мандрівника.

Але цей успіх не запаморочив йому голови. Вже ранком другого дня після цієї урочистої зустрічі він був на „Фрамі“, щоб особисто перевірити, як посувається вантаження.

Натовп проводжав його. Кожен, хто зустрічався, скидав перед ним капелюх, вітаючись.

Раптом хлопчисько - газетяр закричав пронизливо:
— Чутки про війну! Чутки про війну!

Натовп, недовірливо усміхаючись, розкупив газети. Амундсен з газетою в руці сів у шлюпку, щоб припливти на „Фрам“. Він прочитав газету. Досада взяла його за серце. „Невже війна? Тоді неможливо буде поїхати!“

Надвечір газети принесли ще звістки: „Війна між Німеччиною і Францією неминуча! Росія оголосила мобілізацію“.

А ще за тиждень газети тільки й писали що про війну: жахлива бойня охопила цілий світ. І, крім війни, людство не цікавилось більше нічим. Навіть маленька Норвегія, хоч і не втручалася у війну, але трималася напоготові, збирала кошти на війну. Норвезька військова влада забрала в Амундсена його літак. І щодня могли мобілізувати самого Амундсена. Виїхати з Норвегії стало неможливо, і всі його плани на скорий похід до північного полюса розбилися.

Що йому було робити в ці страшні роки? Він не зник сидіти, склавши руки. Він завжди працював для однієї мети — своїх полярних досліджень.

Перші три місяці Амундсен не знав, на що зважитися. „Може, все ж таки поїхати до полюса? Подорож триватиме років зо три. Можна вернутися, коли все буде спокійно. Ні, не можна від'їхати. Доведеться дождити“.

Війна тим часом розгоралася. В країнах, що

воювали, почався голод. З прикрістю й обуренням дивився Амундсен на страшну людську бойню. Робітники й селяни мільйонами вмирили на полях бою, їхні родини гинули з голоду й хвороб, а ті, хто затіяв бойню, — царі, королі, міністри, капіталісти, — ті сиділи собі в тилу й розкошували.

НА ЛІТАКАХ ДО ПОЛЮСА

В 1916 році Амундсен знову почав готуватися до походу на полюс. Він почав будувати новий корабель. Старий „Фрам“ вже здавався малопридатним: він спрацювався, крига і час досить погризли його борти. Потрібний був новий корабель.

Протягом двох років Амундсен збудував новий великий корабель „Мод“, схожий на зручний будинок, де було все, що хочеш: зручні каюти, велика кают-компанія, склади різних продуктів на п'ять років, найновіші інструменти для спостережень. Влітку 1918 року „Мод“ вийшла з Христіанії, прямуючи до Карського моря й далі на схід, вздовж берегів Азії. Цей шлях зветься північно-східним проходом. Він завжди забитий кригою, дуже важкий для плавання. До Амундсена через нього пройшли тільки дві експедиції — Норденшельда і Вількіцького. Амундсен пішов третім. Два роки „Мод“ пливла вздовж берегів і тільки влітку 1920 року вийшла в Берінгову протоку. В цю саму протоку сімнадцять

років тому Амундсен вийшов на яхті „Іоа“ зі сходу. Значить, він перший зробив кругосвітню подорож арктичним Льодовитим океаном.

„Мод“ прийшла на Аляску, в містечко Сіатль. Амундсен вирішив зробити тут нові запаси харчів уже на сім років, добути літак для розвідок і тільки тоді пуститися в дорогу через полюс.

Але, збираючись у цю дорогу, він натрапив на нову думку: чи не можна на полюс полетіти літаком? Літак тепер уже може пролітати великі віддалі в найкоротший час. Нехай „Мод“ іде своїм шляхом, а сам він полетить літаком.

Він так і зробив: вирядив „Мод“ у плавання в кризі на північ через Льодовитий океан, а сам почав готуватися до польоту на полюс.

Він знову їздив по Європі й Америці, читав лекції про свої попередні подорожі, друкував у газетах і журналах статті й на зібрані гроші думав купити добрий літак. Але грошей було мало, на купівлю літака не вистачило б.

Одного разу після подорожі по Америці Амундсен сидів у номері готеля в Нью-Йорку. Його лекції за останні півроку зазнали цілковитої невдачі. Він перебував в найбезнадійнішому настрої. Йому здавалося, що перед ним закрилися всі шляхи, а його дослідницькій роботі в полярних країнах прийшов край.

І ось, коли він поринув у такі сумні думки, раптом подзвонив телефон, і незнайомий голос спитав:

— Містер Амундсен дома?

— Так, я біля телефону.

— Я зустрічався з вами у Франції під час війни. Я Лінкольн Ельсворт, ваш прихильник і шанувальник. Я новак у галузі полярних подорожей, але дуже ними цікавлюся. Я міг би дати кошти для нової експедиції.

За півгодини Ельсворт уже був в Амундсена. Він розповів Амундсену, що його дуже захоплюють подорожі по півночі, і якщо Амундсен згоден, він добуде два гідроплани.

Амундсен був дуже радий. Прикrostі минулих днів наче рукою зняло.

— Для польоту нам треба купити два великі дорогі літаки „Дорньє - Валь“, — сказав він.

— Я добуду грошей, скільки треба буде, — відповів Ельсворт.

І зараз же вони намітили план роботи. Амундсен дав телеграму до Норвегії своїм друзям — льотчикам і механікам, з якими вже давно вів переговори. На кожен літак треба було льотчика й механіка.

А ще за три місяці — це було на початку травня 1925 року — Амундсен і Ельсворт уже були на острові Шпіцберген, звідки вирішили почати політ до полюса. Два літаки „Дорньє - Валь“ № 24 і № 25 були вже там. Їх привезли океанські пароплави й вивантажили на берег. Це були чудові машини з добрими моторами, з просторими кабінами. Вони могли плавати по

воді й сковзати по кризі й снігу. З літаками приїхали два льотчики — Дітріксен і Рісер-Ларсен, і два механіки — Омдаль і Фойхт. Це були люди відважні, рішучі, витривалі і Амундсеніві можна було звіритися на них, як на самого себе. З одним із них, Омдалем, Амундсен уже літав якось у травні 1922 року.

Він хотів тоді взяти з собою літак на корабель „Мод“ для подорожі через північний полюс. Вони вдвох летіли цим літаком з Нью-Йорка через усю Америку до містечка Сіатль, де стояла „Мод“. Але дорогою мотор літака зіпсувався в той момент, коли льотчики були над містом Коріоном. Довелося спуститися зараз же на землю. Це сталося якраз серед нафтових промислів. Літак був тоді понівечений геть, але Амундсен і Омдаль не потерпіли, бо Омдаль вміло провів спуск.

Амундсен помітив, що Омдаль цілком однаковий і при невдачах і при успіху, — на нього ніщо не впливає. Омдаль був завжди рухливий, завжди дотепний. Такі ж самі були й інші товариші Амундсена, — мужні, тверді, готові все перенести.

На першій раді, коли вони зібралися всі на Шпіцберген, вони поставили собі завдання провести дослідження льодових просторів якнайдалі на північ, аж до полюса. Що знаходиться на північ від Шпіцбергена? Море чи суша? Це покищо неясно було для полярних дослідників.

Протягом трьох тижнів льотчики підготовляли літаки й спорядження. Вони захопили з собою багато харчів, полярні сани, складні човни на випадок, якщо їм доведеться спуститися на кригу й пішки пробиратися назад, до землі. В Ельсворта і Амундсена було по три годинники, якими вони мали користатися під час польоту для визначення часу й місця.

Вранці двадцять першого травня настала на-решті година, коли льотчики вирішили, що час летіти. Віяв легкий вітер, саме такий, якого до-жидали льотчики. Вони спішно закінчили останні приготування, і о третій годині всі зійшлися біля машин.

З ближчого селища Кінгсбея прийшли прове-сти їх робітники й інженери, що працювали тут на вугільних копальнях. О четвертій годині пу-стили в хід мотори для розігрівання. Усі шесте-ро мандрівників одяглися в свої величезні важкі хутрянні вбрання, натягли на ноги теплі хутрянні чоботи.

Льотчики розмістились так: Ельсворт, Діт-ріксен і Омдаль летіли літаком № 24, а Амунд-сен з льотчиком Рісер-Ларсеном і механіком Фойхтом — на літаку № 25.

Вони попрощалися з тими, хто їх проводжав, і сіли кожен на своє місце. Літак № 25 вилетів першим. Він швидко сковзнув по кризі днищем своєї гондоли й піднісся в повітря. При піді-йманні крига навкруги тріщала, з розколин фонта-

ном була вода, але пілот Ларсен знав свою справу,— спокійно, впевнено він своєчасно дав руль висоти, і апарат різким ривком відірвався від криги й помчав у повітрі.

Амундсен сидів у передній каюті для спостерегача, пілот знаходився в каюті за ним, а механік Фойхт безперестанно сновигав по всіх приміщеннях, доглядаючи, як працюють мотори, скільки витрачено бензину і чи все в порядку. Крізь великі дзеркальні вікна своїх кабін льотчики бачили перед собою Шпіцберген, як на долоні.

Майже весь острів був вкритий снігом і кригою. Лише невеликі темні плями землі і каміння тяглися вздовж західного берега. Льодові зубці гір здіймалися далеко на сході і на півночі. Скрізь сліпучо блищала крига.

Літак пролетів уже багато, як раптом Амундсен побачив, що позаду них не видно другого літака № 24. Куди він подівся? Може, він не відірвався від криги й залишився на місці? Або, піднявшись у повітря, впав знову? Амундсен зробив знак, і Ларсен завернув назад. Не можна було одному літакові летіти в таку небезпечну подорож. Але ледве пролетіли вони назад з десятків кілометрів, як щось засяяло перед ними,— то сонце грало на крилах літака № 24. Літаки порівнялися, обидва завернули на північ і полетіли недалеко один від одного.

Політ почався дуже вдало. Сонце весь час яскраво сяяло. Незабаром льотчики порівнялися

з останнім островом — Амстердамським. Тут їх зустрів туман, густий, мов вата. Спочатку він ішов на льотчиків клаптями, вогкий і холодний, потім став густіший і густіший і нарешті оповив усе, і Амундсен вже не міг бачити другого літака.

Рісер-Ларсен дав руль висоти, літак піднявся вище, сонце знову показалося, і ось збоку, в тумані, Амундсен побачив ясний відбиток літака, осяяний усіма кольорами радуги. Так вони летіли, літак і його сяюча тінь, відбита на хмарі. Іноді туман розривався, і тоді Амундсен бачив під собою величезне крижане поле. Воно весь час рухалося, безліч дрібних крижин виднілося всюди. Між крижинами темними змійками виднілася вода.

О восьмій годині вечора туман раптом почав рідшати і зник в одну мить. Величезна блискуча поверхня розгорнулася перед очима льотчиків. Ніяких слідів, ніяких знаків у цій білій пустині не було видно. Крига складалася з окремих невеликих ділянок, розкиданих по всій поверхні без кінця й краю. Там і тут виднілися крижини, що стояли боком. Вони були схожі на паркани. Гладеньких і рівних місць не було ніде. Іноді між крижинами траплявся невеличкий струмок, але сісти в нього було дуже небезпечно.

Льотчики мчали в повітрі з швидкістю сто п'ятдесят кілометрів на годину. Дві години вони летіли при ясній погоді.

Нарешті близько десятої години вечора з пів-

ночі простяглася тоненька заслона шаруватих хмар. Але вона лежала високо й ні трохи не заважала льотчикам. Амундсен увесь час напружено вдивлявся в кригу,— він ніде ще не бачив нічого більш пустинного й сумного. Коли він сам, бувало, проходив по такій кризі, він іноді натрапляв або на чайку, або на білого ведмедя, або, нарешті, бачив якінебудь сліди, а тепер, з літака, він не міг бачити ні птахів, ні ведмедів, ні слідів і, дивлячись на цю картину, він подумав: „Ніде нічого живого, хоч би блоху з собою взяти, щоб мати щось живе“.

Літак № 24 летів трохи позаду, приблизно на відстані півкілометра.

Опівночі перед 22 травня обидва літаки вже були на 87° північної широти. Ще якихнебудь триста кілометрів, і вони будуть на північному полюсі. Сонце тої ночі високо стояло на небі. Крига похмуро блищала. Червонуваті тіні простяглися від крижаних парканів.

На початку другої години літаки долетіли до першого вільного від криги простору,— то було ціле озеро з вузькими рукавами, що розходилися в різних напрямках.

В цей час механік Фойхт пробрався в кабінку пілота й крикнув:

— Половину бензину витрачено!

Пілот нахилився до Амундсена і сказав:

— Половину бензину витрачено. Треба припинити дальший політ на північ.

Амундсен сказав Рісер - Ларсенові :

— Спускайтеся тут на воду.

Пілот зараз же повернув рулі й почав широкими колами спускатися до води. Головне озеро, яке бачили наші льотчики, було досить далеко, як раптом один мотор завередував, і льотчик був змушений відразу спустити машину в перший-ліпший рукав. З страшенною швидкістю машина помчала вниз. В каналі плавало безліч дрібних крижин, і коли човен літака спустився на воду, крижини затріщали й загрюкали в борти. Сніг, що лежав на кризі, піднявся вихором. Потім машина пішла все тихше й тихше, і літак носом врізався в товсту крижину. Амундсен одчинив свою кабінку і вийшов на кригу. За ним вийшли пілот і механік. Насамперед вони оглянули канал. Вся вода в каналі вкрилася густим салом,— так було холодно.

Сало та дрібна крига міцно примерзали до аероплана. Літак лежав наче в риб'ячому клеї. Льотчики обертали літак направо, наліво, пробували витягти його на крижину. Але літак був занадто важкий. Вкрай змучені, вони почали вносити з нього харчі й спорядження просто на кригу. Якщо аероплан остаточно буде затертий, то вони хоч матимуть їжу й сани.

Крига навкруги була потрощена. Де-не-де крижини лежали горбами. Амундсен зліз на такий горб і в бінокль довго оглядав весь простір навкруги. Він дивився, де сів літак № 24. Він

повинен був сісти десь недалеко. Але навколо нічого не було видно. Крижана пустиня мовчала.

Амундсенові здалося: десь пролунав постріл. Але, може, це просто тріснула крига. Що сталося з літаком № 24? Чи не розбився він при посадці?

Ховаючи тривогу, Амундсен вернувся до своїх товаришів. Усі вони були змучені. Треба було відпочити. Вони залізли в літак, засвітили грілки в кабінах і, закутавшись в теплі спальні мішки, заснули. Через дві години вони були вже знову на ногах. Амундсен пройшов вздовж каналу. Канал тепер звувився, щохвилини він міг закритися, і тоді крига розчавить літак, як горіх. Треба було негайно витягти машину на стару кригу. Але як це зробити? Для трьох людей така робота здавалася неможливою. Треба було перевести по воді машину в безпечне місце. Таке місце було поблизу, метрів за п'ятдесят. Канал там розширився в цілу затоку, але прохід до нього заступала велика крижина. Треба було спочатку зсунути цю крижину. В льотчиків не було ні кирки, ні лопати, щоб розбити кригу. Була тільки маленька сокирка, три фінські ножі та невеликий якір. І ось з цим знаряддям льотчики швидко взялися до роботи. Протягом десяти годин вони кололи крижини й відколені куски руками відтягали вбік. Робота посувалася спочатку дуже поволі. Час від часу Амундсен припиняв роботу, підіймався на верхню частину машини або на ви-

соку крижину і звідти в бінокль дивився, чи не видно де другого літака. Коли він повертав до товаришів, обидва вони допитливо дивилися на нього. Амундсен коротенько казав:

— Немає!

І всі троє знову завзято бралися до роботи, щоб роботою заглушити тривогу. Через п'ятнадцять годин крижину відкинули. Льотчики по-прив'язували до крил літака довгі вірьовки і на вірьовках перевели літак з каналу в затоку. Тепер літак начебто був у безпеці. Але тут насунула нова біда: щойно літак зупинився на вільній воді, як він знову обмерз навкруги салом та дрібними крижинами. Він став такий важкий, що троє людей ледве повертали його.

— Мабуть, доведеться назад піти пішки, — пробурчав Амундсен.

— До якого місця? — спитав Рісер - Ларсен.

— Ми пройдемо до миса Колумбія. В нас є й харчів на цілий місяць, якщо витратити по кілограму в день на людину.

— Треба спробувати все ж таки витягти машину, — сказав Рісер - Ларсен.

— Легко сказати, а як зробити?

— Зробимо на кризі схил і по схилу стягнемо машину.

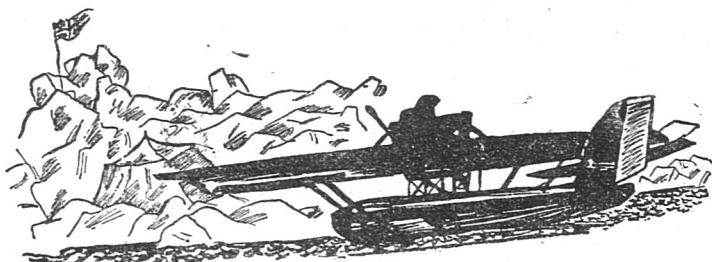
Усі троє обійшли затоку навкруги, вишукуючи, де зручніше зробити схил. Незабаром таке місце знайшли, і льотчики зараз же взялися до роботи. Якорем і сокиркою вони кололи кригу

й відтягали куски вбік. Амундсен узяв бінокль і поліз на аероплан, щоб оглянути горизонт, чи не видно літака № 24. І щойно він підніс бінокль до очей, як виразно побачив кілометрів за п'ять, по той бік величезного озера, літак.

Трохи ліворуч від нього стояв намет, а ще далі, на крижаному горбі, маяв прапор.

Амундсен закричав:

— Я бачу літак!

Я бачу літак!

Рісер-Ларсен і Фойхт злізли на високу крижину. Так, літак справді виднівся недалеко. Фойхт зараз же приніс на вершину горба прапор і замахав ним. Амундсен у бінокль дивився, чи побачать цей прапор Ельсворт та його товариші.

Спочатку нічого не було помітно біля другого літака. Аж ось чоловік кинувся там до прапора, схопив його й почав ним махати, — вони почали давати один одному сигнали за азбукою Морзе. Льотчик Дітріксен зараз же повідомив:

— Літак № 24 має течу. Гондола дістала

розколину при зльоті. Намагаємось витягти на кригу.

Він ще щось передавав, але в цей час туман згустився, зв'язок між літаками перервався. Амундсен і його товариші знову взялися до роботи. Крижина була тверда, мов камінь, і важко було її розбивати. Вони ледве відривали від неї кусок по куску. Коли туман розвіявся, Амундсен з біноклем знову виліз на верх літака. Раптом він побачив, що льотчики там поспішно бігають навколо своєї машини і щось роблять з нею. Потім було видно, як Ельсворт і його товариші одягли лижі, завдали на спину величезні тюки й пустилися в напрямі до табору Амундсена. Амундсен закричав: — Вони йдуть до нас!

Він з хвилюванням стежив за ними в бінокль. Три чоловіки, наче чорні мурашки, посувалися по кризі. Вони ледве йшли. Видно було, що вони тягнуть щось дуже важке. Вони спочатку пішли були прямо до літака, через озеро, вкрите новою тонкою кригою, але потім завернули на стару тверду кригу. Дорогою вони натрапили на невеличку протоку, через яку вони не могли пробратися. Тоді Амундсен і Рісер-Ларсен кинули свою роботу, взяли брезентовий човен і пішли їм назустріч. Рісер-Ларсен сів у човен і переїхав через протоку. Трое мандрівників вже були на самому краю крижини; раптом крижина під ними підломилася. Дітріксен і Омдаль впали у воду й стали потопати. Ельсворт кинувся їх рятувати й

витаг обох на кригу. Рісер - Ларсен швидко перевіз їх через протоку, і всі бігцем пустилися до літака № 25. Дітріксен і Омдаль переодяглися, випили по чашці винного спирту, щоб зігрітися. Ця маленька неприємність не загасила їхньої радості. Усі шестеро знову були вкупі!

БОРОТЬБА ЗА ЖИТТЯ

Щойно всі обігрілися, як зараз же почали радитися, що робити. План склали швидко. Вони розчистять на кризі доріжку для зльоту, викинуть з літака все зайве й пустяться в дорогу. Літак № 25 може взяти всіх шістьох. Доріжка для зльоту потрібна була в п'ятсот метрів завдовжки і дванадцять метрів завширшки. На всій кризі лежав товстий сніг майже на метр. Треба було весь цей сніг відкидати, кригу вирівняти й кусками знести ті великі стінки, що утворилися з криги на стиках окремих великих крижин.

Робота мала бути велика й дуже важка, а в мандрівників були тільки маленька сокирка, фінські ножі і якір. Але всі ці люди звикли до небезпек і труднощів, а тепер вони знали, що від цієї роботи залежить їх життя. Весело, з жартами взялися вони до роботи. Вони швидко докінчили схил у кризі і по ньому втягли літак на міцну товсту крижину. Для шістьох така робота не видалася важкою.

Вони виміряли глибину океану, — глибина під ними була майже чотири кілометри, значить, ніде поблизу не було ніякої землі.

Ішов уже п'ятий день відтоді, як вони вилетіли із Шпіцбергена. Крига ввесь час пересувалася. Сонце

Дітріксен, Ельсворт, Фойхт і Омдаль привезли бочку з бензином.

пригрівало, але температура трималася на 10° морозу. Крига, пересуваючись, підтягла ближче літак № 24 і зараз же Дітріксен, Ельсворт, Фойхт і Омдаль пішли до нього й на санчатах привезли звітлія бочку з бензином і на собі принесли всі харчі, які вони там знайшли. Ввесь другий день

вони обслідували кригу навколо літака. Вони обрали напрям на північний захід і почали готувати майданчик. Але ледве вони провели метрів з двадцять, як крига пересунулася, біля літака утворилася розколина, а трохи далі крига зійшлася й підняла вгору велику крижину, яка стала стіною. Старий шлях був закритий.

Дітріксен запропонував перетягти літак до краю полярного озера. Там вода замерзла, утворилася свіжа, гладенька крига, по ній літак може легко просуватися і, можливо, вдасться злетіти з неї. Вирішили спробувати щастя. Швидко перетягли апарат на нову кригу. Ларсен сів на місце пілота в кабіні, Фойхт заліз у приміщення моторів, а решта — четверо залишилися на кризі, щоб допомагати штовхати апарат і скеровувати його шлях.

Але щойно літак вирушив у путь, як крига під ним провалилася, і знову довелося витягати його на стару крижину. Усі шестеро були змучені працею й вирішили трохи перепочити. Але день цей був якийсь неспокійний: крига навкруги рухалася, і була загроза, що яканебудь крижина раптом полізе на інші крижини й пошкодить апарат. Тоді вирішили встановити чергування. Механік Фойхт лишився на варті, а решта п'ятеро залізли в літак і послули.

Крига навкруги тихо потріскувала. Враз усіх збудив крик Фойхта:

— Вилазьте швидше, крига насувається!

Усі вискочили на кригу й побачили страшну картину: крижини звідусіль насувалися на літак і, здавалося, ось-ось розчавлять його. Прохід у кризі, прокладений літаком, уже закрився, а окремі крижини доходили до боків літака.

Напружуючи всі зусилля, льотчики почали підштовхувати літак по крижині й поволі відвели його в безпечне місце. Можна було вдатися в розпач від тієї картини, що була тепер у них перед очима: крига навкруги була потрошена, на ній було безліч розколин, здавалося, ніякої доріжки зробити вже не можна.

Знову всі шестеро пішли оглядати кригу навколо. За чотириста метрів вони натрапили на велику крижину, на якій де-не-де підіймалися невеличкі крижини. Вони перетягли літак сюди.

Цього дня віяв дуже сильний вітер, навкруги все засвистіло й завило. Дрібні крижини полізли на крижане поле і, здавалось, вони знову зруйнують доріжку.

Цілу ніч і ранок тривала буря, але товста стара крига витримала.

Рано-вранці 6 червня люди знову взялися до роботи. Вони не були певні, що їм пощастить і цю роботу довести до кінця: крига була занадто ненадійна. Кілька разів Амундсен вирішував, що найкраще буде кинути цю роботу й негайно вирушити з саньми на південь, але нічого не говорив своїм товаришам, щоб не бентежити їх. Усі працювали завзято. Тому що не вистачало на всіх

інструментів, Омдаль прилаштував штатив від кінематографічного апарата й працював ним, як ломом. Дітріксен узяв алюмінійову штангу, — цими інструментами вони розбивали крижини на куски й відкидали їх від доріжки вбік.

Другого дня і ця крижина почала розколюватись.

Амундсен і Омдаль возили сніг саньми і забивали ним розколини. В одному місці розколина була така широка, що її не можна було забити снігом. З великими труднощами всі шестеро приволокли велику крижину і з неї зробили цілий міст. Вони працювали щосили, а тим часом харчування їхнє було мізерне, — щодня вони діставали тільки двісті п'ятдесят грамів їжі.

Восьмого червня раптом наліг туман, і настала відлига. Сніг навкруги почав танути, і від цього одразу стало гірше. Літак по такому снігу ніяк не міг би піднятися, — треба було докопуватися до справжньої криги.

Днів через три половина майданчика була готова. Одного разу Омдаль, пройшовшись туди й назад по місцю, ще не розчищеному, побачив, щ коли сніг утоптувати, він лягає твердо й дає при легкому морозі чудову поверхню. Тоді вирішили частину майданчика не розчищати, а просто утоптувати.

Вже йшов вісімнадцятий день, як мандрівники були на кризі. Якщо через два дні вони не полетять звідси, вони загинуть з голоду.

Відліт був призначений на п'ятнадцяте червня. Увечері напередодні вони повикидали з літака все, крім найнеобхіднішого, — в літаку залишили тільки бензин і олію на вісім льотних годин, брезентовий човен, дві рушниці, двісті патронів, шість спальних мішків, намет і їжу. Вони навіть кинули зайві чоботи, бо літак і без того був перевантажений. З одягу вони залишили тільки те, що було на них.

П'ятнадцятого червня, рано - вранці, вони приготувалися до відльоту. За ніч поверхня майданчика добре підмерзла і взялася твердою корою. Небо цього дня було зовсім ясне, мороз був тільки в три градуси. Рісер - Ларсен заліз у кабіну пілота й пустив мотори, щоб розігріти машину. Усі інші останній раз пробігли вздовж всього майданчика й розкидали темні речі праворуч і ліворуч, щоб льотчик добре бачив доріжку. Так вони кинули лижі, одяг, клапті намета. Нарешті машина була розігріта, і всі шестеро залізи в літак.

Рісер - Ларсен сидів на місці пілота. Позад нього, просто на підлозі, сиділи Дітріксен і Амундсен. Обидва механіки залізи в приміщення для бензину, а Ельсворт сидів у кают - компанії.

Ларсен оглянув, чи все готове, і пустив машину. Аероплан пробіг по майданчику, — його кидало в усі боки, він дрижав і стогнав. Ось він промчав через місток і легко відірвався від крижини. Усі закричали ура, поскидали шапки, замахали: порятунок був близький!

Через п'ять хвилин вони були вже високо над крижинами. Аероплан полетів на південь. Небо оповилося хмарами. Літак спочатку летів дуже низько, метрів на п'ятдесят над кригою. Ніде не було видно й краплі води, — тільки пошматована розбурхана крига.

Годин через три літак потрапив у великий туман, — пілот піднявся на висоту двісті метрів, і туман лишився внизу. Минула ще година, туман зник, і знову під літаком розгорнулися безкраї крижані простори. Відкритої води тепер стало траплятися більше. Подекуди виднілися вже цілі озера з плаваючими дрібними крижинами. Але ніде не було й сліду землі.

Сім годин літак з найбільшою швидкістю мчав на південь, ось - ось мав показатися Шпіцберген. Дорогою знову потрапили в хмари. Цілу годину літак летів, не бачачи перед собою нічого. Потім величезна смуга туману розірвалася, розповзлася, і в далині показалася висока блискуча гірська вершина. Це був Шпіцберген. Вздовж його північного берега виднілося сім невеликих островів, а біля островів простяглася темна смуга води. То був уже відкритий океан. Пілот завернув до відкритої води, і за десять хвилин літак уже летів над океаном.

Від островів віяв сильний вітер, на морі була велика хвиля, — сісти на воду при такій хвилі небезпечно. Раптом пілот зробив якийсь знак, показуючи на рулі. З рулями щось сталося, вони

більше не працювали. Пілот скерував літак униз і через хвилину літак загойдався на хвилях. Хвилі одна за одною били його в боки, бризки летіли через крила, — здавалось, ось-ось днище літака буде розбите.

Вітер погнав літак до землі, притиснув його до берегової криги. Амундсен, Дітріксен, а за ними й усі інші вилізли на кригу, причалили літак канатами до криги й пішли на берег. Сонце пекло величезні камені, якими був вкритий берег. Де-не-де між каміннями виднівся свіжий мох. Вода дзюрчала, збігаючи з гірських схилів. Над берегом літали чайки і кайри, — тут уже було життя.

Льотчики весело скакали по великих каменях, наче діти, — така велика була їх радість. Тільки вісім годин тому вони були в крижаній пустині, а тепер знову на твердій землі.

На березі лежали стовбури плавучого дерева, занесеного сюди океанськими хвилями з далеких сибірських берегів. З цього дерева вони зібрали купу колод, розпалили вогонь. Омдаль почав варити обід, але тільки він розпалив примус, як Рісер-Ларсен закричав:

— Дивіться! Судно!

І показав рукою на схід.

Усі посхоплювались. Справді, зза найближчого миса плавно вийшов маленький рибальський кутер. Він прямував у море й не бачив ні літака біля острова, ні людей на острові. Він ішов до-

силь швидко і ось - ось мав сховатися за виступом острова.

Що можна зробити, щоб затримати його?

Рісер - Ларсен закричав:

— Сідайте швидше, ми його доженемо.

Вмить усе перенесли на борт літака, запустили мотор і літак з свистом і ревом помчав по океану наздогін за судном.

За десять хвилин він догнав його. Це було судно з Норвегії, звалося воно „Морське життя“. Воно зараз же зупинилося, з нього спустили ялик, і два рибалки підпливли до літака. Вони здивовано дивилися на бородатих чудних людей, що виглядали з кабіни у вікна.

Раптом один рибалка крикнув:

— Це Амундсен!

Амундсен відчинив вікно кабіни і сказав:

— Спитайте в капітана, чи не відведе він нас до Шпіцбергена, бо в нас кінчається бензин.

Рибалки повернулися на судно, а за дві хвилини сам капітан на ялику був біля літака. Він згодився негайно кинути ловити рибу й повести літак на Шпіцберген до Кінгсбея.

Рибалки занесли буксири на літак, і шестеро відважних мандрівників перейшли на борт „Морського життя“. І тут тільки вони вперше відчули, що експедиція закінчена. Мовчки й спокійно вони подали один одному руки й зазирали в очі. За ці три тижні кожен з них у думці вже приготувався до смерті, і ось знову життя.

Усі шестеро пішли вниз, у каюту. Екіпаж зовсім звільнив її і цілком передав їм. Усі шестеро полягали на широких койках, їм зараз же принесли кофе, яєшню, тюленячий біфштекс. Почався бенкет після довгих голодних днів. Судно вирушило в путь, але за півдоби налетів такий страшний шквал, що судно примушене було зайти в бухту. Тут, у бухті, літак причалили до каменів, а судно вже без нього повним ходом пішло до Кінгсбея по допомогу.

Сімнадцятого червня „Морське життя“ увійшло в порт Кінгсбея. В порту стояли два судна, і на березі виднілися два літаки. Амундсен і його товариші здивувалися: звідки ці літаки і ці судна?

Коли „Морське життя“ підійшло до берега і матроси пізнали Амундсена, у всьому порту почалася метушня. Люди сміялися, плакали, мацали Амундсена: вони не йняли віри власним очам.

— Невже це ви?—питали вони.

Вони, перебиваючи один одного, розповідали, як дожидали, як готувалися шукати їх. Для цього сюди прийшли два судна з літаками.

— Ми вже думали, що ви не вернетесь...

НА ПІВНІЧНИЙ ПОЛЮС

Здавалося б, цей небезпечний політ до полюса повинен був охолодити Амундсена. Але щойно він і його товариші прибули до Норвегії, вони зараз же знову почали готуватися до польоту.

Амундсен не відступав перед небезпекою. Тепер вирішили летіти дирижаблем. Амундсен вважав, що дирижабль найбільш підходящий повітряний корабель для такої далекої й небезпечної подорожі.

Ще перед своїм першим польотом Амундсен довідався, що італійський уряд продає дирижабль. Тепер він і Ельсворт вирішили купити його.

Відпочивши місяць у Норвегії, вони поїхали до Італії і там, у Римі, оглянули й випробували дирижабль. Він був цілком придатний для далекого польоту. Вони запросили капітаном на нього інженера Нобіле, який будував цей корабель.

Урочисто з дирижабля зняли італійський прапор і підняли норвезький. Дирижаблеві дали ім'я „Норге“, що значить Норвегія.

Під командою Нобіле дирижабль пролетів над усією Європою, зробив зупинки тільки в Німеччині і в СРСР, в місті Червоноармійську (колишне Гатчино), і з Червоноармійська пролетів прямо на Шпіцберген. Ельсворт і Амундсен ще раніш приїхали на Шпіцберген кораблем.

Механіком і пілотом на дирижаблі були товариші Амундсена — Рісер - Ларсен і Омдаль. В тому ж самому містечку Кінгсбей, на Шпіцбергені, для дирижабля був зроблений спеціальний ангар.

Сьомого травня „Норге“ прилетіла на Шпіцберген. Увесь час по радіо Амундсен і Ельсворт діставали звістки про політ дирижабля. За годину до прильоту вони одержали останню радіотелеграму: „Норге“ наближалася до Шпіцбергена.

Незабаром на горизонті показався дирижабль, — він летів з швидкістю сто двадцять кілометрів на годину. Робітники вугільних копалень на Шпіцбергені вийшли зустрічати його. До них приєдналися і матроси з рибальських суден, що стояли в затоці. Дирижабль покружляв над гаванню, з нього були скинуті троси, і на тросах його завели в ангар.

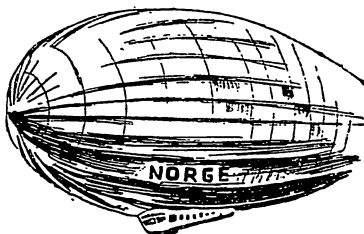
Для підготування до польоту на полюс потрібно було три дні. В цей час на Шпіцберген, в ту ж гавань, прибув кораблем з двома літаками американський льотчик Берд, який також хотів летіти до полюса. За одну добу він підготував свій літак і, не взявши з собою ні харчів, ні теплого одягу, полетів до полюса.

Через шістнадцять годин він вернувся. Він досяг полюса, але його подорож була тільки спортивною, а не науковою. Відважний американець ішов на величезний ризик. Якби щось зламалося в його літаку і він сів би на кригу так само, як літаки Амундсена, він неминуче загинув би з голоду й холоду.

А проте, Берд був першим, хто досяг полюса повітряним шляхом. Амундсен не любив подорожувати нашвидку. Він не любив нерозсудливо ризикувати. З кожної подорожі він привозив багато наукових даних. І політ Берда ані трохи не охолодив його бажання летіти на полюс і далі, через Льодовитий океан до Аляски.

О десятій годині ранку 11 травня 1926 року

„Норге“ вирушила в свою історичну подорож. Дирижабль попрямував просто на північ. Через півгодини гори Шпіцбергена зникли з очей мандрівників, дирижабль понісся над крижаними просторами, прорізаними подекуди темними смужками води. Ввесь час погода була дуже добра. Світило сонце, вітер був невеликий, мандрівники бачили перед собою величезний простір криги і ніде ніякої землі. Тільки крига та крига.

„Норге“ вирушила в свою історичну подорож.

На дирижаблі були наукові працівники. Вони робили спостереження: через кожні півгодини вони визначали, в якому місці знаходиться дирижабль.

Дирижаблем керував Нобіле, і поруч з ним у кабіні ввесь час був Рісер - Ларсен. Сам Амундсен робив географічні спостереження.

Через десять годин дирижабль досяг полюса. Крижаний простір лежав і тепер під ними. Всюди крига та крига, поорана розколинами. В розколинах темніла вода.

Дирижабль притишив хід, почав кружляти над полюсом, низько спустився до криги.

Амундсен, Ельсворт і Нобіле відчинили вікна своїх кабін і скинули прапори. Амундсен скинув

норвезький прапор, Ельсворт — американський, а Нобіле — італійський прапор і прапор міста Мілана. Потім був спущений шкіряний пакет з грамотою на пергаменті, де було написано, що 11 травня 1926 року дирижабль „Норге“ літав над північним полюсом.

Зробивши кілька кіл над полюсом, дирижабль полетів далі на південь, до берегів Америки. Погода погіршала, повіяв вітер, смугами пішов туман. Дирижабль інколи летів наосліп. Він підіймався високо над туманами і люди не бачили, що робиться внизу, на океані.

Через десять годин льотчики помітили в даліні темні гори, — то був мис Барро на північному березі півострова Аляски. Амундсен вдивлявся в краєвид.

Дирижабль долетів до миса Барро і вздовж берега пустився на південь. Море тепер було відкрите, дирижабль ішов вздовж Берінгової протоки. Тут з Охотського моря посунув густий туман і сховав усе під собою. Дирижабль почало відносити вбік; льотчики не знали, де вони знаходяться.

Коли туман розірвався, у проясненні внизу показалася земля. То були береги Сибіру. Дирижабль тоді повернув на схід, намагаючись якнайшвидше вийти з туману.

Так вони бродили протягом кількох годин. Потім вітер розвіяв туман, і в даліні, на березі Аляски, льотчики побачили незнайоме селище. Селище знаходилося в глибокій бухті. Дирижабль

попрямував до нього. Амундсен підійшов до каюти капітана Нобіле і спитав, чи може дирижабль тут спуститися. Нобіле, оглянувши в бінокль місцевість, відказав:

— Може.

Зараз же віддали наказ готуватися до спуску.

Притишуючи політ, дирижабль поволі підходив до селища. Вітер зовсім ушух і спуск пройшов блискуче. Жителі з усього селища збіглися до дирижабля. Вони вхопилися за канати, викинуті з дирижабля, і допомогли йому підтягтися до землі. Усі кричали ура, вітали льотчиків.

Це містечко звалося Теллер, воно знаходилося за сто п'ятдесят кілометрів на північний захід від крайнього північного містечка Америки — Ном.

Коли дирижабль зупинився, першим з гондоли виліз Амундсен. Його пізнали, йому кричали знизу:

— Здрастуйте, капітан Амундсен!

Навіть тут, у цьому далекому селищі, він був такий популярний.

Амундсен кораблем поїхав до Ном, звідки й надіслав першу телеграму про щасливе прибуття. А дирижабль був розібраний, найцінніші частини його навантажені на корабель і відвезені в Європу.

СЛАВНА СМЕРТЬ

Польотом на північний полюс Амундсен вирішив закінчити своє життя полярного дослідника. Він зробив усе, про що мріяв. Він відкрив пів-

денний полюс, він відкрив північно - західний прохід, він разом з своїм товаришем Вістінгом побував на обох полюсах, південному й північному, він пройшов північно - східним проходом. Для однієї людини цього було занадто багато,—навіть одного з цих подвигів було б досить, щоб ім'я того, хто цей подвиг зробив, залишилося назавжди в пам'яті людей. :

Решту свого життя Амундсен вирішив присвятити науці. Він оселився в околицях Христіанії, перейменованої тепер на Осло, і тут, у затишку, працював над тими науковими матеріалами, які він зібрав під час подорожей.

Але не минуло й двох років від його останнього польоту, як навесні 1928 року в газетах було надруковане повідомлення, що інженер Нобіле знову вирішив летіти на північний полюс другим дирижаблем — „Італія“. На цей раз увесь екіпаж дирижабля складався з італійців, і тільки два іноземці були на ньому: швед Мальмгрен — учений метеоролог, що вже пролітав з Амундсеном через північний полюс, і чеський професор Бегунек.

Дирижабль „Італія“ вирушав у політ, так само, як дирижабль „Норге“, з того ж містечка Кінгсбея на острові Шпіцберген.

Спочатку дирижабль пробував пробратися до острова Північна Земля, але заблудився в тумані й вернувся на Шпіцберген.

Через два дні він знову пустився в путь. На

цей раз йому пощастило: він досяг північного полюса й кружляв над ним протягом двох годин. На полюс з дирижабля було скинуто багато італійських прапорів.

Грамофон на дирижаблі грав марш. Після цієї церемонії Нобіле завернув дирижабль назад, до Шпіцбергена.

Радист з дирижабля кожні півгодини сповіщав на землю, як відбувається політ. Усе йшло гаразд. Дирижабль уже знаходився за сто десять кілометрів від Шпіцбергена. Раптом зірвався страшний вітер з густим туманом і дирижабль почав вкриватися кригою. Він став такий важкий, що летів уже низько над кригою. В тумані він наскочив на високу гору. Одна його гондола, де було дев'ять чоловік з самим Нобіле, відірвалася від дирижабля й упала на кригу, а дирижабль разом із другою гондолою піднявся вгору й полетів на південний схід. В цій гондолі було шестеро людей.

Люди, що впали на кригу, незабаром опам'яталися. Сам Нобіле, падаючи, зламав руку, учений Мальмгрен звихнув руку, а в механіка Чічіоні була зламана нога. Решті нічого не було.

Якнебудь, нашвидку поперецьязувавши поранених, люди почали збирати речі, що впали й були викинуті з гондоли під час падіння. На щастя, знайшли все потрібне: харчі, зброю й радіоапарат.

Радист Б'яджі ледве налагодив радіоапарат.

Спочатку він тільки слухав радіозвістки, а сам ніяких сигналів подати не міг. Що було робити? Іти всім дев'ятьом до найближчих берегів Шпіцбергена неможливо: в мандрівників не було ні сани, ні доброго взуття. Крім того, троє людей були поранені й ледве пересувалися. За таких умов пройти через плавучу кригу не можна. Тоді вирішили, що троє — Цаппі, Маріано і Мальгрєн — підуть пішки до землі, а всі інші дождатимуть допомоги на крижині.

Вони пішли, а через тиждень після їхнього відходу Б'яджі налагодив апарат і почав давати сигнали про нещастя. Ці сигнали почув російський радіоаматор Шмідт, і всім їх прийняли і на італійському кораблі „Чітта да - Мілано“, що стояв біля Шпіцбергена.

Зв'язок з потерпілими був налагоджений. Рятувати вирушили чотирнадцять суден різних націй: італійський, норвезький, шведський і французький крейсери, норвезький панцерник, три радянських криголами: „Красін“, „Малигін“ і „Сєдов“.

Амундсен з великим інтересом стежив, як провадилося рятування.

Якось увечері він сидів у кафе. Раптом до нього підійшов офіціант і сказав, що його просить підійти до телефону норвезький військовий міністр. Міністр спитав Амундсєна, чи згоден він полетіти французьким літаком „Латам“ на допомогу потерпілим.

— Ви такий досвідчений полярний мандрівник, що ваша допомога буде найскоршою і найпотрібнішою.

— Я згоден.

Амундсен негайно відповів:

— Я згоден.

І другого дня ввечері він виїхав з Осло до

Бергена, куди прилетів своїм літаком знаменитий французький льотчик Гільбо. Разом з Гільбо були три механіки-французи. Амундсен запросив з собою летіти своїх випробуваних товаришів Дітріксена і Вістінга.

З Бергена літак „Латам“ перелетів до північного порту Тромсе, де зробили останні приготування. В останній момент з'ясувалося, що літак дуже перевантажений: одному чоловікові треба залишитися. Залишився старий товариш Амундсена — Вістінг. Він на кораблі мав наздогнати Амундсена на Шпіцбергені.

А шестеро, тобто сам Амундсен, його льотчик Дітріксен, французький льотчик Гільбо і три механіки-французи, вилетіли на Шпіцберген.

Вони вилетіли 19 червня увечері.

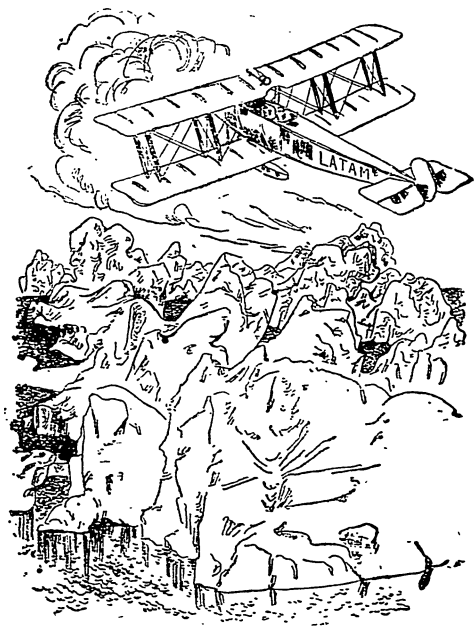
Погода того дня була дуже буйна, зі сходу віяв сильний вітер, по океану ходили величезні хвилі. З літака по радіо льотчики повідомляли протягом двох годин, що все йде гаразд. Раптом радіозв'язок припинився.

Що сталося з літаком? Ніхто не міг відповісти. Минула доба, друга, третя,—про літак нічого не було чути. Ні на Шпіцбергені, ні на Ведмежих островах, через які він мав пролетіти, про нього нічого не було відомо.

Минуло ще два тижні,—ніяких звісток не було. Спочатку мало хто турбувався: всі знали, що Амундсен умів знаходити вихід з найнебезпечніших становищ. Можливо, що з ним сталася ката-

строфа, можливо, що він сидить денебудь на крижині. Покищо турбуватися нічого.

Люди покищо більше турбувалися за тих мандрівників — італійців, на допомогу яким полетів

Вони вилетіли дев'ятнадцятого червня.

Амундсен. Увесь світ з величезним напруженням стежив, як поспішали звідусіль їм на допомогу кораблі й літаки.

Наш криголам „Красін“ швидко обійшов Шпіц-

берген з західного боку й почав просуватися повз острів назустріч людям, що сиділи на крижині.

Невдовзі криголам потрапив у важку кригу й став. З нього вивантажили на крижину великий літак льотчика Чухновського. Літак полетів над кригою до італійців. Скоро льотчики побачили на кризі якісь чорні плями. Підлетівши ближче, вони побачили, що то були люди — два чоловіка махали з криги руками, просили допомогти. Літак пробував сісти, але крига навкруги була зламана — сісти на неї неможливо. Літак полетів далі відшукувати італійців.

Раптом насунувся туман, усе обгорнув, і літак завернув назад до криголам, — довго кружляв, шукаючи його в тумані. Нічого не було видно. Літак полетів до острова і сів на кригу біля берега. Під час посадки він зламав шасі — так що піднятися з криги вже не міг.

Льотчики поставили радіоапарат і сповістили на криголам „Красін“, що вони бачили двох людей на кризі — і в якому саме місці. „Красін“ зараз же рушив до того місця і незабаром знайшов їх. То були італійці Цаппі і Маріано, які півтора місяця тому пішли пішки від групи Нобіле на Шпіцберген і застрягли в кризі. Дорогою один з мандрівників — швед Мальмгрен — помер. Цаппі і Маріано були приставлені на борт криголама.

На цей час крига трохи порідшала. „Красін“

Льотчик Чухновський.

пішов далі й незабаром розшукав на плавучих крижинах італійців і врятував їх.

Зникли лише ті шестеро італійців, що відлетіли в другій гондолі разом з оболонкою дирижабля. Та ще зник Амундсен і його товариші.

Саме тоді, коли „Красін“ рятував італійців, другий радянський криголам, „Малигін“, ішов на допомогу тим самим італійцям із східного боку Шпіцбергена. „Малигін“ потрапив у гущавину важкої криги і був нею затертий. Він довго стояв, вичікуючи, коли крига порідшає. По радіо „Малигін“ безперервно одержував відомості про те, що робиться в світі.

Того дня, коли Амундсен на літаку вилетів з Тромсе, „Малигін“ одержав про це звістку по радіо. Амундсен мав летіти приблизно в тому ж місці, де знаходився „Малигін“, лише трохи на захід від нього. Саме того дня в океані був великий ураган.

Через кілька днів „Малигін“ одержав звістку, що „Красін“ врятував італійців. На „Малигіні“, затертому кригою, всі раділи, що радянський криголам „Красін“ зробив такий подвиг, і в той же час журилися, що не встигли через кригу врятувати їх самі. Раптом з Москви по радіо одержали наказ:

„Криголамові „Малигіну“ йти до Шпіцбергена шукати загиблого Амундсена і його супутників“.

Знову на криголамі почалося пожвавлення.

„Малигін“ ледве вибрався з криги на чисту воду океану й пішов до Шпіцбергена. Амундсен повинен був пролетіти десь біля південного узбережжя острова.

Через добу екіпаж „Малигіна“ побачив повітряну смугу білих гір на острові. Увесь острів зі сходу був оточений кригою. Водній із східних бухт острова на березі була халупа, збудована колись російськими звіробоями. Амундсен, як і всі полярні мандрівники, знав про цю халупу. Якби з ним сталося якенебудь нещастя біля острова, то він по кризі пішов би на острів і, мабуть, знайшов би притулок у цій халупі.

„Малигін“ пробився крізь кригу аж до берега острова, п'ять діб шукав відважних мандрівників, але ніде не було навіть і знаку їхнього перебування. Усі розшуки були марні. „Малигін“ пішов назад через океан до Архангельська.

Так минув місяць і другий. Давно вже люди, на допомогу яким полетів Амундсен, були в цілковитій безпеці в себе в Італії, а про самого Амундсена не було ніяких чуток.

І тільки 31 серпня норвезький пароплав „Бродд“ знайшов у морі поплавець від гідроплана. Поплавець належав літакові „Латам“.

Звістка про це відразу стривожила цілий світ. Що ж трапилось з Амундсеном і його супутниками?

Ще через кілька днів була одержана нова звістка: в морі знайшли бак спід бензину, на

баку металева пластинка з написом: „Латам“. Цей бак був усередині літака. Значить, літак розбитий вщент, якщо бак зміг впливти на поверхню. На баку в двох місцях було знати сліди вогню, начебто він був у пожежі.

І про загибель літака тепер думають різно.

Дві години він летів щасливо. Сильний східний вітер віяв йому в бік, літак гойдало в усі боки. Океан був увесь збурений високими хвилями. Раптом мотор почав вередувати, перестав працювати. Льотчик Гільбо довго планірував, механіки металися біля машини. В цей час радист встиг дати сигнал: „SOS“ — рятуйте наші душі, — так морські й повітряні кораблі кличуть на допомогу в ті хвилини, коли їм загрожує загибель. Ці сигнали невиразно чули на кораблях, що плавали поблизу Шпіцбергена.

Але нічого вже не можна було зробити. Мотор не працював, і літак сів на воду. Він здавався маленькою тріскою в бурхливому морі. Хвилі горами налетіли на нього. Вони били ним з руйнівною силою. Літак, зроблений з тонких дерев'яних пластинок, обтягнених брезентом, затріщав, повалився на бік, в нього повідривалися крила, кабіна наповнилася водою, — важкий мотор потяг літак у глибину, на дно океану. Люди кілька хвилин борсалися в льодовій воді. В Амундсена був з собою складний човен. Може, він пробував розкласти його. І не встиг. Один по одному люди потопали — три ме-

ханіки, льотчики Гільбо, Дітріксен і сам Амундсен. На поверхні залишилися тільки поплавець літака та порожній бак спід бензину. Гнані вітром і хвилями, вони попливли на захід, щоб принести звістку про смерть славних льотчиків і великого полярного дослідника Амундсена.

А може, літак спочатку загорівся. Палаючий, він кілька хвилин летів над океаном. Струмені вогню летіли повз вікна кабіни. З розмаху він упав у хвилі, вогонь загас, але хвилі вмить розбили рештки літака й поглинули героїв.

Через п'ять років норвезькі рибалки сітями вловили металеві частини крила літака „Латам“. Це все, що залишилося від рятувальної експедиції великого мандрівника Роальда Амундсена.

ЗМІСТ

Подорож до моря	3
„Ти будеш лікарем“	11
Пригоди Джона Франкліна	16
Все — до однієї мети!	22
Людина твердої волі	27
Герой	35
Перелом	39
Перше випробування	45
На волосну від смерті	57
Їх не пізнають	62
Матрос	68
До південного полюса	78
У пастці	86
Амундсен — начальник	95
Лікар Кук — визволитель	101
Поворот	111
У Нансена	113
По науку	117
Все в борг	122
На шляху до мети	127
Зимівля	131
Прохід знайдено	139
До південного полюса	146
У новий похід	166
На літаках до полюса	170
Боротьба за життя	183
На північний полюс	192
Славна смерть	197

Одобріт № 1846. Уповнов. Головліту № 4035.
Замовл. № 1454. Тираж 20000. Формат паперу
72 x 110¹/₈. 6⁵/₈ друк. арк. + ¹/₁₆ арк. вклейок
7,83 облік. авт. арк. Здано на виробництво
29-Х 36 р. Підписано до друку 3-III 37 р.
Чергове видання № 30.

Другарня ім. Леніна, Одеса, Пушкінська, 18.

Ціна 1 карб. 80 коп. Оправа 50 коп.

